

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV ŘECKÝCH A LATINSKÝCH STUDIÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

JIŘÍ AUGUSTIN ČEPELÁK

**RUDOLF II. A JEHO DOBA Z POHLEDU LATINSKÉ BAROKNÍ
HISTORIOGRAFIE**

(BOHUSLAV BALBÍN, TOMÁŠ PEŠINA Z ČECHORODU, JAN FLORIÁN
HAMMERSCHMID AJ.)

**RUDOLPH II. AND HIS AGE FROM THE VIEW OF THE LATIN BAROQUE
HISTORIOGRAPHY**

(BOHUSLAV BALBÍN, TOMÁŠ PEŠINA Z ČECHORODU, JAN FLORIAN
HAMMERSCHMID ETC.)

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně, výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 14. 8. 2013

ANOTACE

Diplomová práce je věnována spisům českých barokních latinsky píšících autorů nekatolického i katolického vyznání: Pavla Stránského (1583-1657), Jana Amose Komenského (1592-1670), Jana Laeta-Veselského (1609-1659), Julia Solimana (1595-1639), Bohuslava Balbína (1621-1688), Tomáše Pešiny z Čechorodu (1629-1680) a Jana Floriána Hammerchmidta (1652-1735). Jejím těžištěm je kromě porovnání pohledu těchto autorů na osobnost a vládu Rudolfa II. s ohledem na tehdejší ideál panovníka také seznámení s jejich životem a dílem, neboť někteří z nich nebyli doposud předmětem hlubšího zájmu badatelů. Součástí práce je také stylistická a obsahová charakteristika jejich historiografických spisů a kritická edice vybraných textů.

klíčová slova: baroko, historiografie, církevní dějiny raného novověku, české dějiny raného novověku, latinská literatura, Praha, Rudolf II.

ABSTRACT

The thesis deals with the works of the Czech baroque in Latin writing authors of non-Catholic and Catholic confession: Pavel Stránský (1583-1657), Jan Amos Komenský (1592-1670), Jan Laetus-Veselský (1609-1659), Julius Solimanus (1595-1639), Bohuslav Balbín (1621-1688), Tomáš Pešina of Čechorod (1629-1680) and Jan Florián Hammerschmidt (1652-1735). The focus of the thesis is (apart from the comparism of the point of view of the authors on personality and reign of Rudolph II. with the aspect on the ideal of the sovereign at that time) the description of their life and work as well, because some of them haven't been subject of interest of the researchers so far. The thesis brings also the stylistic and content escription of their historiographical works and selected passages from them are edited in the final part of the work.

Keywords: Baroque, historiography, early-modern religious history, early modern Czech history, Latin literature, Prague, Rudolph II.

Obsah

Obsah	4
1 Úvod.....	6
2 České barokní dějepisectví	10
2.1 Nekatoličtí autoři v emigraci	14
2.1.1 Pavel Stránský ze Stránky u Zap	17
2.1.2 Jan Laetus-Veselský	18
2.1.3 Jan Amos Komenský	19
2.2 Domácí katoličtí autoři	24
2.2.1 Julius Solimanus	28
2.2.2 Bohuslav Balbín.....	32
2.2.3 Tomáš Jan Pešina z Čechorodu	38
2.2.4 Jan Florián Hammerschmidt.....	40
3 Stručná charakteristika editovaných textů	43
3.1 Díla nekatolických autorů v emigraci	43
3.1.1 Stránského <i>Res publica Bojema</i>	43
3.1.2 Příručka světových dějin od Jana Laeta-Veselského	46
3.1.3 Komenského dějiny české a slovanské církve	50
3.2 Díla domácích katolických autorů	53
3.2.1 Solimanova elogia českých panovníků.....	54
3.2.2 Balbínova <i>Epitome a Miscellanea</i>	55
3.2.3 Pešinův <i>Mars Moravicus</i>	58
3.2.4 Hammerschmidtovy spisy o Praze.....	59
4 Obraz Rudolfa II. jako panovníka.....	62
4.1 Nástin vlády Rudolfa II.....	62
4.2 Ctnosti ideálního panovníka	64
4.3 Panovnické ctnosti Rudolfa II. v barokní historiografii	67
5 Závěr	70
6 Seznam použitých pramenů a literatury.....	71
7 Seznam zkratk	80
8 Edice	82
8.1 Díla nekatolických autorů v emigraci	82

8.1.1 P. Strankius: <i>Res publica Bojema</i>	82
8.1.2 J. Laetus-Veselský: <i>Compendium historiae universalis</i>	84
8.1.3a J. A. Comenius: <i>Historia persecutionum ecclesiae Bohemicae</i>	89
8.1.3b J. A. Comenius: <i>Ecclesiae Slavonicae brevis historiola</i>	93
8.2 Díla domácích katolických autorů	96
8.2.1a J. Solimanus: <i>Boemia exoriens, gentilis, Christiana</i>	96
8.2.1b J. Solimanus: <i>Elogia ducum, regum, interregum, qui Bohemis praefuerunt</i>	101
8.2.2a B. Balbinus: <i>Epitome Rerum Bohemicarum</i>	103
8.2.2b B. Balbinus: <i>Miscellaneorum historicorum regni Bohemiae liber VII regalis</i>	133
8.2.3a J. F. Hammerschmidt: <i>Historia Pragensis</i>	147
8.2.3b J. F. Hammerschmidt: <i>Prodromus gloriae Praegenae</i>	150
9 Seznam bibliografických marginálií	156
10 Ediční poznámka.....	159
10.1 Konstituování kritického textu a kritického aparátu.....	159
10.1.1 Edice tištěných vydání	159
10.1.2 Edice rukopisů	161
10.2 Přístupy k edici novolatinských textů.....	162
10.3 Transkripční pravidla.....	163
10.3.1 Zkratky, interpunkce a zvýraznění v textu.....	163
10.3.2 Kritický aparát a věcné poznámky.....	164
10.3.3. Přízvuky	165
10.3.4 Transkripce jednotlivých písmen a jejich dobových tvarů	165
10.3.5 Psaní velkých písmen.....	166
11 Věcné vysvětlivky k edici.....	168

1 Úvod

Česká barokní historiografie zahrnuje poměrně velké množství česky i latinsky psaných děl, která svým rozsahem a žánrovým zaměřením oscilují mezi historiografií, genealogií, hagiografickou, krásnou literaturou i propagandou. Tuto rozmanitost navíc prohlubuje různorodé konfesijní zaměření jejích autorů. Patří mezi ně jak nekatoličtí emigranti narození před bitvou na Bílé hoře a působící v zahraničí, tak skupina domácích katolických historiků, kteří se zpravidla narodili, dosáhli svého vzdělání i sociálního postavení a tvořili již v pobělohorské době. Ač se díla zahraniční i domácí provenience lišila konfesijním zaměřením autorů, nelze jim upřít ani styčné body, mezi nimi například patriotismus, který se projevoval v kladném nebo přinejmenším nejednoznačném hodnocení předbělohorských událostí.

Vzhledem k zadání tématu a omezenému rozsahu této práce a obrovské šíři pramenů, které jsou k dispozici, je tato práce omezena pouze na latinská historiografická díla, která byla určena okruhu vzdělaných čtenářů a mohla mít svůj přesah i v zahraničí. Z nekatolických autorů tvořících v emigraci jsem do této práce zahrnul díla Pavla Stránského ze Zhoře *O státě českém (Res publica Bojema)*¹, Jana Laeta-Veselského *Příručka světových dějin (Compendium historiae universalis)*² a dva drobné spisy Jana Amose Komenského *Dějiny pronásledování české církve (Historia persecutionum ecclesiae Bohemicae)*³ a *Stručná historie církve slovanské (Brevis historiola ecclesiae Slavonicae)*⁴. Z děl katolických latinsky píšících autorů jsou v této práci zastoupeny *Epitome rerum Bohemicarum*⁵ a *Miscellaneorum historicorum Regni*

¹ Paulus STRANSKIUS: *Res publica Bojema*, 1. vyd., Lugduni Batavorum 1634; 2. vyd., Lugduni Batavorum 1643.

² Joannes LAETUS-VESELSKÝ: *Compendium historiae universalis civilis et ecclesiasticae tam Romanae quam Protestantium*, 1. vyd., Lugduni Batavorum 1643; 2. vyd., Amstelaedami 1653.

³ Jan Amos KOMENSKÝ: *Historie o těžkých protivenstvích církve české/Historia persecutionum ecclesiae Bohemicae*, in: *Dílo Jan Amose Komenského 9/I*, red. Věra PETRÁČKOVÁ – Martin STEINER, Praha 1989 [1655/1648], s. 199-338.

⁴ Jan Amos KOMENSKÝ: *Ecclesia Slavonicae brevis historiola*, in: *De bono unitatis et ordinis*, Amsterdami 1660.

⁵ Bohuslaus BALBINUS: *Epitome rerum Bohemicarum quam ob venerationem Christianae antiquitatis et primae in Bohemia collegialis ecclesiae honorem Boleslaviensem historiam placuit appellare*, Praegae 1677.

Boemiae liber VII. Regalis, tedy 7. kniha, zvaná Královská 1. dekády řady *Rozmanitostí království Českého*⁶ od jezuitského historika Bohuslava Balbína a v rukopise dochovaný 2. díl spisu *Mars na Moravě (Mars Moravicus)* od Balbínova současníka Tomáše Pešiny z Čechorodu⁷. Nejmladším autorem, jehož dílo jsem zařadil do této práce, je Jan Florián Hammerschmidt, jenž je autorem spisu *Prodromus gloriae Pragenae*, který vyšel tiskem v roce 1723⁸, a především v rukopise dochovaného díla *Historia Pragensis*⁹. V tomto výčtu posledním, chronologicky však nejstarším autorem, jehož dílu se v této práci věnuji, je jezuita italského původu Julius Solimanus, který je autorem dvou spisů historiografického charakteru. Prvním z nich je spis *Čechy vznikající, pohanské, křesťanské, zbožné, bojovné, kralující, vládnoucí, rakouské (Boemia exoriens, gentilis, Christiana, pia, bellicosa, regnans, imperans, Austriaca)*¹⁰ vydaný v roce 1627 u příležitosti korunovace Ferdinanda III. na českého krále. Druhým jeho dílem jsou *Elogia ducum, regum et interregum qui Bohemis praefuerunt*, která vyšla tiskem nejprve v roce 1629 pod jménem Solimanovým¹¹ a znovu o několik desetiletí později pod jménem hraběte Michala Františka Ferdinanda z Althannu¹².

Práci jsem rozdělil na čtyři části. V první z nich se věnuji obecné charakteristice barokní historiografie na našem území se speciálním důrazem na všechny výše uvedené autory. Ve druhé kapitole se zaměřuji na stručnou charakteristiku jejich historiografických děl po

⁶ Bohuslav BALBÍN: *Miscellaneorum historicorum regni Bohemiae liber VII Regalis seu De ducibus ac regibus Bohemiae*, Praegae 1687.

⁷ Thomas PESSINA: *Mars Moravicus*. Moravský zemský archiv, rkp. sign. G10 545, G10 877, G11 421.

⁸ Jan Florián HAMMERSCHMIDT: *Prodromus Gloriae Pragenae*, Praegae 1723.

⁹ Jan Florián HAMMERSCHMIDT: *Historia Pragensis*, knihovna KTF UK Praha, rkp. bez sign., 2 sv. (1. a 3. svazek).

¹⁰ Julius SOLIMANUS: *Boemia exoriens, gentilis, Christiana, pia, bellicosa, regnans, imperans, Austriaca, Ferdinando III. Ferdinandi II. semper invicti, augusti semper, semper pii, felici filio, cum haereditariam Regni Boemiae coronam, opt[imi] max[imi] parentis favore, statuum populiq[ue] voto, paternarum virtutum gloriosus haeres adiret, in faustae gratulationis debitive significationem obsequii concinnata*, Praegae 1627.

¹¹ Julius SOLIMANUS: *Elogia ducum, regum, interregnum qui Boemis praefuerunt*, Praegae 1629.

¹² Michael Franz Ferdinand von ALTHANN: ***Imago principum Bohemiae LXI elogiis ducum, regum, interregum adumbrata in novum patriae splendorem et Regni decus spectatum proposita***, Praegae 1673.

stylistické a obsahové stránce, ovšem s přihlédnutím k dobovému kontextu, v jehož rámci dílo vznikalo, a cílům, které sledoval jeho autor. Prostor je věnován také pramenům, z nichž autoři čerpali nebo opisovali. Obsahová a stylistická charakteristika je totiž bezpodmínečně nutná pro správnou interpretaci dobových pramenů.

Třetí část práce je zaměřena na vylíčení vlády i osobnosti římského císaře a českého krále Rudolfa II. v dílech českých latinsky píšících barokních historiografů. Císař Rudolf II., jenž je často považován za rozporuplnou osobnost, se trvale usídlil v Praze, která se tak znovu stala hlavním městem Svaté říše římské, místem, kam směřovala zahraniční poselstva a jež přitahovalo i řadu politiků, učenců a umělců. V některých ohledech by tedy doba vlády Rudolfa II. mohla být srovnávána s obdobím, kdy byla Praha sídelním městem císaře Karla IV. Vnitropolitická i mezinárodní situace před třicetiletou válkou se však od předhusitské doby zásadně odlišovala. V závěru vlády Rudolfa II. vyvrcholila hlubokou krizí, jež jako by předznamenávala vojenský konflikt, který vypukl o několik let později. Proto je v kapitole zaměřené na obraz Rudolfa II. v soudobých latinsky psaných historiografických dílech české provenience pozornost věnována jednak samotnému popisu a hodnocení jeho vlády, ale také srovnání s tehdejšími obrazy ideálního panovníka, který lze hledat v knížecích zrcadlech a dílech podobného charakteru, např. ve spisu *Institutio principis Christiani* Erasma Rotterdamského¹³ nebo v příručce *Princeps in compendio*¹⁴, která byla v 17. století velmi populární na vídeňském císařském dvoře. Zatímco Jan Amos Komenský vyjádřil svůj ideál panovníka v oslavné řeči na švédského krále Karla Gustava¹⁵, jezuité Julius Solimanus a Wilhelm Lamormain¹⁶ již dříve představili jako ideálního panovníka císaře Ferdinanda II., vítěze nad českým stavovským povstáním, a Bohuslav Balbín se vracel až k císaři Karlu IV. Třetí kapitola tedy obsahuje srovnání obrazu Rudolfa II. s tehdejšími obecnými ideály panovníka.

¹³ Erasmus ROTERODAMUS: *Institutio principis Christiani/O výchově křesťanského vladaře*, přel. Daniel KORTE, Praha 2009.

¹⁴ *Princeps in compendio*, ed. Franz BOSBACH, in: *Das Herrscherbild im 17. Jahrhundert*, Münster 1991 [1627], s. 89-114.

¹⁵ Jan Amos KOMENSKÝ: *Panegyricus Carolo Gustavo*, in: *Dílo Jan Amose Komenského 13*, red. Oldřich ŘÍHA, Praha 1974 [1655], s. 67-94.

¹⁶ Guilielmus LAMORMAINI: *Idea principis Christiani. Ferdinandi II., Romanorum Imperatoris, virtutes*, Coloniae 1638.

Nedílnou součástí této práce je i kritická edice vybraných textů, které jsou věnovány Rudolfovi II. nebo době jeho vlády a na jejichž využití je tato práce založena. Zásady, podle nichž byla kritická edice zpracována, jsou uvedeny v připojené ediční poznámce.

Cílem této práce je tedy jednak zpřístupnění některých v moderní době nevydaných textů prostřednictvím jejich kritické, byť pouze výběrové edice, jednak poukázání na různorodost latinské barokní historiografie v českých zemích. Ta se neprojevovala jen ve volbě výrazových prostředků, ale i v celkovém pohledu na české dějiny a v pojetí ideálu panovníka.

2 České barokní dějepisectví

Česká veřejnost i historiografie vnímali baroko již od doby českého národního obrození často jako období protireformace, rekatolizace a obecně útlaku českého národa. Proto mu nebyla věnována taková pozornost jako předbělohorské době nebo husitství, v němž byl spatřován projev českého demokratismu vedoucího až ke vzniku moderního českého národa. Rehabilitace baroka jakožto svébytného a mnohvrstevnatého období českých dějin v 1. polovině 20. století je spojena především se jmény Josefa Pekaře¹⁷, Zdeňka Kalisty¹⁸ a Josefa Vašici, který svou prací otevřel cestu k znovuobjevení české barokní literatury¹⁹. Pochopili totiž, že baroko nelze posuzovat výhradně z pozic obrozeneckého pohledu na české dějiny, neboť jeho myšlenkový i kulturní záběr byl mnohem širší, a to jak v Evropě, tak v českém prostředí.

Předpoklady pro rozvoj barokní kultury vycházejí již z období pozdního středověku a renesance, tedy z časů, pro které jsou typické zámožské objevy, hluboké hospodářské i společenské změny, které zasáhly také oblasti vzdělání a náboženství. Reformace obracející se k ideálu prvotní církve přinesla konec církevní jednoty, jež byla tak typická pro středověký svět. Na této skutečnosti nic nezměnilo ani upevnění pozic katolické církve po Tridentském koncilu, katolická reforma s důrazem na pastorační praxi a následující období protireformace. Racionalita se stále častěji ocitala v rozporu s dosavadní církevní naukou, neboť nové zeměpisné a vědecké objevy často odporovaly představám, jež byly doposud považovány za neměnné. Měnilo se i pojetí vzdělání, jež se v opozici vůči středověké praxi obracelo přímo k antickým vzorům, jejich myšlenkám i jazyku. Zánik celistvosti středověkého světa nutně vedl k pocitu nejistoty a neklidu, jehož projevy lze spatřovat v umění manýrismu, jež se vzdaluje renesančnímu pojetí harmonického řádu, v zájmu o astronomii, astrologii, alchymii a jiné okultní nauky i v určité melancholii, jež je příznačná pro Rudolfa II. a mnoho jeho současníků, kteří pociťovali všudypřítomné rozpory mezi dosavadní politickou, náboženskou i hospodářskou teorií a měnící se realitou²⁰.

¹⁷ Srov. Josef PEKAŘ: *Kniha o Kosti. Kus české historie*, 2 sv., Praha 1935.

¹⁸ Zdeněk KALISTA: *České baroko – studie, texty, poznámky*, Praha 1941.

¹⁹ Josef VAŠICA: *České literární baroko*, Praha 1938.

²⁰ Obecné charakteristice barokní kultury a jejích vnitřních rozporů se věnoval již Zdeněk Kalista, v novější době např. Jan P. KUČERA – Jiří RAK: *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*. Praha 1983, 1-51. Duchovní klima manýristické Prahy v souvislosti s osobností císaře Rudolfa II.

Baroko, jež bývá chronologicky lokalizováno do rozmezí od konce 16. do poloviny 18. století, se svým důrazem na smyslovost a hledání Boha skrze stvořený svět jako by překlenovalo tyto rozpory, které mu však jsou vlastní a předznamenávají další vývoj směrem k osvícenství a sekularizaci. V bohatém proudu barokní kultury, která prostoupila všechny sociální vrstvy a oblasti lidského života, se humanistické formy vzdělání setkávají s novou scholastikou, racionalismus osamostatňujících se přírodních věd koexistuje s všudypřítomnou náboženskou mystikou a kultem Panny Marie, sv. Kříže a světců. Rodí se barokní opera, mezi lidovými vrstvami se šíří barokní zpěv, ve městech i na venkově se pořádají nákladné barokní slavnosti. Barokní zbožnost prostupuje celou společností. Na jedné straně stále existuje uměřená klasicizující nebo až racionalistická literatura, na straně druhé se v literatuře a kázáních projevují i patos, gesta a květnatost barokní kultury²¹.

Pozornost učenců se od středověkého důrazu na metafyzické náboženské myšlení přesouvala k zaměření na smysly vnímatelný svět, jenž se měl stát předmětem lidského zájmu i prostředkem poznání Boha. Docházelo k postupnému rozvoji mechaniky a jiných přírodních věd, vytváření jejich vlastních metodických postupů a důkazů, což vedlo až k postupnému vyčleňování těchto disciplín z široce pojaté oblasti studia filozofie. Zrodil se vědec, nový typ učence, který se zabýval vytvářejícími se vědními disciplínami a používal jejich specifická a racionální metodická východiska.

Stranou tohoto vývoje nezůstala ani historiografie. Žánrově i formálně navázala na dřívější období, převzala a prohloubila humanistickou metodu pramenné kritiky²², zároveň začínala klást větší důraz na heuristiku a metodologickou stránku historikovy práce - na rozlišování mezi jednotlivými druhy pramenů, na jejich kritické hodnocení a interpretaci. Vznikající kritické dějepisectví se tak v době prohlubující se konfesionalizace snažilo

interpretovat Robert J. W. EVANS: *Rudolf II. a jeho svět. Myšlení a kultura ve střední Evropě 1576-1612*, Praha 1997.

²¹ Vývoji církve a společnosti českého raného novověku se v širších souvislostech věnuje Jiří MIKULEC a kol.: *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, Praha 2013. K otázkám barokní zbožnosti v rakouských a českých zemích, viz Anna CORETH: *Pietas Austriaca, österreichische Frömmigkeit im Barock*, München 1982, a Marie-Elizabeth DUCREUX: Několik úvah o barokní zbožnosti a o rekatolizaci Čech, in: *Folia historica Bohemica* 22, 2006, str. 143-177.

²² K otázkám českého humanistického dějepisectví, jeho východisek a metod, viz Zdeněk BENEŠ: *Historický text a historická skutečnost. Studie o principech českého humanistického dějepisectví*, Praha 1993

předcházet námitkám protivníků z opačného ideového tábora. Nejvýznamnějším příkladem historiografické tvorby tohoto období, jejíž autoři usilovali o kritický přístup k pramenům a jejich hodnocení, je proslulá řada spisů *Acta sanctorum*, kritická edice hagiografických spisů, jež začala vycházet v roce 1643. Založil ji belgický jezuita Jean Bolland (1596-1665), v jehož díle pokračovali jeho žáci a spolupracovníci, tzv. bollandisté. Spolupracoval s nimi i český jezuita Bohuslav Balbín. Dalším podobným projektem pocházejícím z prostředí mimo jezuitský řád byla řada *Acta sanctorum ordinis S: Benedicti*, kterou v benediktinském opatství kongregace sv. Maura v Saint-Germain-des-Prés vedl Jean Mabillon (1628-1685), zakladatel moderní paleografie a diplomatiky²³.

Vývoj barokního dějepisectví v českých zemích byl v mnoha ohledech ovlivněn specifickými podmínkami, které nastaly po bělohorské porážce stavovského odboje a nástupu státem prosazované rekatolizace. Změny, které byly do značné míry kodifikovány v Obnoveném zřízení zemském, jež vstoupilo v platnost pro Čechy v roce 1627 a o rok později i pro Moravu, se týkaly politického, hospodářského, náboženského i kulturního života v zemi. Těžiště moci se od stavů přesunulo k panovníkovi, byť český zemský sněm i nadále disponoval právem schvalovat daně. Byla však výrazně omezena politická práva českého měšťanského stavu, jehož hospodářský význam klesal již v předbělohorském období ve prospěch rozvíjejícího se šlechtického velkostatku. Jedinou státem uznanou konfesí se stala katolická církev, jejíž zástupci znovu obdrželi i první místo na zemském sněmu, které v Čechách ztratili v důsledku husitských válek. Osobně svobodní stoupenci nekatolických vyznání měli buď přestoupit na katolickou víru, anebo se odebrat do emigrace. Do zahraničí tak odešla i řada vzdělaných osobností z prostředí Jednoty bratrské i jiných nekatolických církví, z nichž asi nejznámější je Jan Amos Komenský. Změnilo se i postavení německého jazyka, jenž byl v úředním styku zrovnoprávněn s češtinou, a objevovaly se i tendence k jeho preferování. Vezmeme-li v úvahu také dvě vlny konfiskací majetku české šlechty ve 20. a 30. letech 17. století, příchod šlechty ze zahraničí, postupující proces germanizace některých dosud českých oblastí, jež byla patrná již v předbělohorském období, a samozřejmě i rozsáhlé válečné ztráty,

²³ Charakteristika vývoje barokní historiografie a konstituování historické vědy viz František KUTNAR – Jaroslav MAREK: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha 1997, s. 68-70; Jan P. KUČERA – Jiří RAK: *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*. Praha 1983, s. 44-51.

ke kterým docházelo během třicetileté války, pak je zřejmé, že české země prodělávaly zásadní proměny²⁴.

V důsledku protireformačních a rekatolizačních opatření v průběhu několika let po vítězství císařských vojsk na Bílé hoře opustila zemi značná část nekatolické inteligence, jejíž pozice dokázaly místní katolické kruhy nahradit jen částečně. Vedle sebe tak působily dvě paralelní větve české historiografie, jež sice obě navazovaly na badatelské principy českého humanistického dějepiscetví, ale stály na opačných stranách válečného konfliktu, jenž neprobíhal jen na bojištích třicetileté války, ale také v oblasti literatury a vzdělávání. První z těchto dvou skupin tvořili dějepisci nekatolických vyznání, kteří odmítli konvertovat ke katolicismu a odešli do zahraničí, případně tam i získali vzdělání. Na jejich tvorbu měla pochopitelně silný vliv zkušenost života v emigraci, vědomí nejistoty, případně snaha o navrácení se do vlasti nebo zachování české nekatolické tradice, jejíž byli součástí, i v nelehkých podmínkách emigrace. Ani situace domácích, katolických autorů nebyla jednoduchá, neboť i oni se museli vyrovnávat s mnoha výzvami své doby a prostředí, v němž tvořili. Také jim se nevyhýbala nejistota, která se však týkala spíše budoucího postavení českých zemí a národa v rámci habsburského soustátí a souvisela i s právě probíhajícími společenskými změnami a častým poukazováním na kacířskou minulost, „ohavnou rebelii“ a údajně vrozené rebelantství českého národa²⁵. Není tedy divu, že pro obě linie české barokní

²⁴ Problematiku pobělohorské rekatolizace zpracovali např. Jiří MIKULEC: *31. 7. 1627 - rekatolizace šlechty v Čechách*, Praha 2005, TÝŽ: *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích*, Praha 1991, a Howard LOUTHAN: *Obracení Čech na víru aneb rekatolizace po dobrém a po zlém*, Praha 2011. Otázky společnosti raného novověku v předbělohorské i pobělohorském období zpracoval Václav Bůžek a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktur, identity, konflikty*, Praha 2010.

²⁵ K otázkám barokní historiografie českých zemí v souvislosti s vnějšími podmínkami, které je determinovaly, viz František KUTNAR – Jaroslav MAREK: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscetví*, Praha 1997, s. 91-93; Howard LOUTHAN: *Obracení Čech na víru aneb rekatolizace po dobrém a po zlém*, Praha 2011, s. 115-118; Jan P. KUČERA – Jiří RAK: *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*, Praha 1983, s. 55-66. Vztahům mezi panským a duchovním stavem v českých zemích v pobělohorské době a jejich obraz v soudobé literatuře zpracoval Petr MAŤA: *Patres patriae or proditores patriae? Legitimizing and de-legitimizing the authority of the provincial estates in seventeenth century Bohemia*. In *Whose Love of Which Country?*, ed. Balázs Trencsényi - Márton Zászkaliczky, Leiden-Boston 2010, s. 405-442. Poukazování na rebelantství jako české národní vlastnosti vycházelo z díla *Commentarii de regni Bohemiae juribus* (Francofurti 1627) od Melchiora Goldasta (1578-1635), protestanta a zároveň kancléře císaře Ferdinanda II.

historiografie byla typická určitá forma patriotismu, dokonce i vzájemných sympatií, a to i přes odlišná východiska tohoto postoje a různé cíle, jež jednotliví autoři svými díly sledovali.

2.1 Nekatoličtí autoři v emigraci

Nekatolíci, kteří byli po vítězství císařských vojsk na Bílé hoře nuceni se odebrat do emigrace, zpravidla mířili buď do Pirny v sousedním luteránském Sasku²⁶, které preferovali především stoupci novoutrakvismu, nebo do polského Lešna, kde pod ochranou místní šlechty sídlila početná obec Jednoty bratrské. Jejich další kroky pak v případě českých bratří vedly i do kalvínského Nizozemí, případně do Sedmihradska. Jejich situace v emigraci byla často poznamenána napětím, jehož zdrojem byly mimo jiné i konfesijní rozdíly mezi českými emigranty a místními luterány, jako např. v již zmíněné Pirně, nebo i nejistá bezpečnostní situace, jež vládla v Polsku²⁷.

Zástupci české nekatolické emigrace v zahraničí samozřejmě poměrně brzy vycítili, že jejich boj za obnovu předbělohorských poměrů v českých zemích se nebude odehrávat pouze na bojištích třicetileté války, ale také na poli historiografie. Jejím prostřednictvím se snažili evropské veřejnosti vyložit, o co konkrétně šlo v rámci českého stavovského povstání, případně i poukázat na hrubé porušení platného práva a zneužití moci ze strany Ferdinanda II. po vítězství na Bílé hoře. Zdaleka ne všechna historiografická díla byla určena pro širokou evropskou veřejnost, nýbrž i ostatním emigrantům. Měla povzbuzovat jejich morálku, odhodlání a také upevňovat jejich vztah k domácí tradici za situace, kdy byli zcela obklopeni cizím prostředím, v němž vyrůstali i jejich potomci. Od snahy vysvětlit v zahraničí příčiny a cíle stavovského odboje za situace, kdy ještě byla naděje na návrat do vlasti, se pozornost s postupem času přesouvala k zachování vlastní identity v odlišném prostředí. Různé intence, s nimiž byla díla vydávána, se promítaly i do jejich jazykového zpracování.

²⁶ O exulantech v Pirně, viz Lenka BOBKOVÁ: *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pirně v letech 1621-1639*, Praha 1999.

²⁷ Pokud u konkrétních autorů neuvádím jinak, pocházejí mnou v této kapitole použité informace z následujících zdrojů: František KUTNAR – Jaroslav MAREK: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha 1997, s. 91-100; Ivana ČORNEJOVÁ a kol.: *Velké dějiny země Koruny české, sv. VIII., 1618-1683*, Praha-Litomyšl 2008, s. 513-516; Howard LOUTHAN: *Obracení Čech na víru aneb rekatolizace po dobrém a po zlém*, Praha 2011, s. 115-125.

Spisy primárně určené českým emigrantům byly zpravidla psány v češtině. Jejich autoři se soustředili především na líčení příčin, průběhu a důsledků stavovského povstání. To však neznamená, že koncepce celého díla, do něhož je toto líčení zasazeno, nemohla být mnohem širší, jako tomu bylo u **Pavla Skály ze Zhoře** (1583-1640). Tento příslušník zámožné pražské patricijské rodiny, zástupce města Žatce na zemském sněmu, úředník direktorské vlády i královské kanceláře Fridricha Falckého odešel po porážce stavovského povstání do Německa, kde v roce 1626 začal psát svou *Historii církevní*, jež se dochovala pouze v rukopisné podobě a nebyla dosud ve své úplnosti vydána²⁸. V předmluvě díla se autor sice přiznal k teologickému pojetí dějin, které spočívá v boji pravé církve s Antikristem, ale jeho náplní je především líčení obecných církevních dějin od počátku křesťanství a apoštolské církve až do autorovy současnosti. Významnou pozornost však věnoval českým dějinám, husitským válkám a dění, jež následovalo po vystoupení Martina Luthera. V posledních čtyřech svazcích se detailně zabýval událostmi, které souvisely s vypuknutím, průběhem i důsledky stavovského povstání. Používal při tom autentické prameny, jež v duchu soudobé kompilační historie často v celém rozsahu citoval i ve svém textu, snažil se o zachování chronologie a o kritický přístup k pramenům i událostem, jejichž vývoj se snažil zachytit. Ve svém díle tak spojoval starší teologický výklad dějin s modernějším racionálním přístupem.

Ve svém díle obsáhle citoval také spis **Jana Rosacia Hořovského** (1581-1632), utrakvistického kněze od sv. Mikuláše v Praze na Starém Městě a pobělohorského exulanta ze saské Pirny, který 21. června 1621 jakožto duchovní doprovodil na staroměstské popraviště všech sedmadvacet na smrt odsouzených účastníků českého povstání. Jejich poslední hodiny i průběh staroměstské exekuce popsal ve spisu *Koruna neuvadlá mučedníkův božích českých*²⁹,

²⁸ Zatím nejrozsáhlejší edice, zahrnující události z let 1602 až 1623 vyšla v 2. polovině 19. století, viz Pavel SKÁLA ZE ZHOŘE: *Pavla Skály ze Zhoře Historie česká od r. 1602 do r. 1623*, sv. 1-5, ed. Karel TIEFTRUNK, Praha 1865-1870. Další, výběrové edice, jež byly zaměřeny především na líčení událostí stavovského povstání, vyšly ve 2. polovině 20. století, viz Pavel SKÁLA ZE ZHOŘE: *Historie o válce české 1618-1620. Výbor z historického spisování Ondřeje z Habernfeldu a Pavla Skály ze Zhoře*, edd. Eduard PETRŮ – Josef POLIŠENSKÝ, Praha 1964; TÝŽ: *Historie česká*, ed. Josef JANÁČEK, Praha 1984.

²⁹ Rosaciův spis byl sice vydán v roce 1844 v pruském Slezsku, ale v českých zemích vyšel až v roce 1913, viz Jan ROSACIUS Hořovský: *Koruna neuvadlá mučedníkův božích českých : To jest: Pravdivá zpráva o pobožném k smrti se připravování věrných*, Praha 1913.

v němž, jak napovídá již sám název, vyličil na smrt odsouzené a následně popravené účastníky povstání jako mučedníky za pravou víru.

Paměti, v nichž pojednával o svém údělu v emigraci v letech 1580 až 1648, sepsal **Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdrůžic** (1580-1648)³⁰, jenž se coby evangelík uchýlil do sousedního Německa. Ne všichni exulanti však zůstávali v zahraničí – do svého působiště v Mladé Boleslavi, kde za stavovského odboje zastával úřad primátora, se v roce 1639 po dvanácti letech exilu vrátil a ke katolicismu konvertoval **Jiří Kezelius Bydžovský** (1576-1654), autor *Kroniky města mladé Boleslavi*, kterou v roce 1733 do latiny přeložil český katolický dějepisec Jan Florián Hammerschmidt (1652-1735). Většina z takto koncipovaných děl nebyla ve své době v zahraničí vytištěna, a tak se jejich vydání uskutečnilo zpravidla až v 19. nebo 20. století.

Již ve své době byla naopak vydávána latinská díla, která měla působit na veřejnost vně exulantských obcí. Mezi autory takto koncipovaných děl náleželi utrakvista **Pavel Stránský ze Zap** (1583-1657) a několik osobností z řad Jednoty bratrské, jako byli **Jan Laetus-Veselský** a poslední bratrský biskup **Jan Amos Komenský** (1592-1670), jimž se ještě budeme věnovat v následujících podkapitolách. Z okruhu Jednoty vycházel i **Ondřej Haberveš z Habernfeldu** (†1645), potomek pražského patricijského rodu a přímý účastník bitvy na Bílé hoře. V roce 1645, tedy rok po zahájení mírových jednání ve vestfálských městech Münsteru a Osnabrücku, vydal v nizozemském Leidenu spis *O české válce (Bellum Bohemicum)*, dedikovaný švédskému kancléři Axelu Oxenstiernovi³¹. Na více než dvou stech stránkách představuje vášnivou obhajobu náboženských a stavovských svobod, ohrazuje se proti nezákonnému potlačení zemských svobod panovníkem, útočí na jezuitský řád, jenž stál údajně v pozadí událostí, a snaží se tak v poslední chvíli vyburcovat svědomí protestantských zemí k zásahu ve prospěch českých nekatolíků a restituce poměrů před bitvou na Bílé hoře nebo vydáním Obnoveného zřízení zemského. Jeho státoprávní argumentace ve věci zemských svobod vychází z myšlenek Pavla Stránského, zatímco důvody, které ho vedly k vydání spisu, jsou obdobné jako v případě Jana Amose Komenského

³⁰ Jan Jiří HARANT z Polžic a Bezdrůžic: *Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a z Bezdrůžic od r. 1624 do r. 1648*, ed. Ferdinand MENČÍK, Praha 1897. Osudům Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdrůžic s především zhodnocením jeho vzpomínek na vlast se ve své magisterské diplomové práci věnovala Hana STÁŇOVÁ: *Obraz domova v prvním českém exilu na příkladu paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdrůžic*, Olomouc: FF UP 2012, magisterská diplomová práce.

³¹ Andreas a HABERNFELD: *Bellum Bohemicum*, Lugduni Batavorum 1645.

2.1.1 Pavel Stránský ze Stránky u Zap

Jednou z nejvýraznějších postav českých pobělohorských exulantů byl **Pavel Stránský ze Stránky u Zap** (1583-1657), autor sice svým rozměrem drobného, nicméně velmi vlivného díla *O státě českém (Res publica Bojema)*³², které uznávali i čeští katoličtí historikové, např. jezuita Bohuslav Balbín³³. Pavel Stránský, utrakvista pocházející z blízkosti Zap u Brandýsa nad Labem, v roce 1608 již jako rektor staroměstské Jilské školy absolvoval studia svobodných umění na pražské univerzitě a obdržel místo správce partikulární školy v severočeských Litoměřicích. V roce 1610 nebo 1611 se oženil s dcerou městského písaře a o několik let později se stal i členem litoměřické městské rady. Jako její vyslanec byl v roce 1617 dokonce uvězněn v Praze na příkaz nejvyššího kancléře Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic, který si tak vynutil přijímání katolíků za litoměřické měšťany. Ve vedoucích orgánech města zůstal Pavel Stránský i v době stavovského povstání, jehož se však aktivně neúčastnil. Po vítězství císařských vojsk mu nejprve byla zkonfiskována výrazná část jeho jmění a po dalších perzekucích byl v roce 1627 vypovězen z Čech. Až do své smrti pak na litoměřické městské radě marně vymáhal finanční vyrovnání za majetek, který ve městě zanechal. Obtížím se nevyhнул ani v saské Pirně, kde se jako novoutrakvista dostal do sporu s tamějším luteránským pastorem a byl jím v roce 1631 vypovězen. Častěji pak měnil svá působiště, až se v roce 1634 usadil v polské Toruni, kde se stal profesorem a poté i vizitátorem tamějšího gymnázia.

Ještě za svého pobytu v Sasku a Lužici byl požádán, aby sepsal stručné pojednání o českém státě, jež se mělo stát součástí rozsáhlé ediční řady encyklopedických příruček malého formátu věnovaných jednotlivým evropským státům, jejich zeměpisným podmínkám, dějinám i právnímu systému. V rámci série, kterou vydávali bratři Abraham a Bonaventura Elzevierové v nizozemském Leidenu, bylo publikováno celkem 35 svazků. První z nich byl věnován Anglii³⁴. Na pojednání o českém státu sice získali Elzevierové privilegium nizozemských generálních stavů již v květnu 1626, ale dlouho nemohli nalézt vhodného autora, který by se díla ujal. Nakonec se jím stal Pavel Stránský, jehož dílo *De republica Bojema* vyšlo v roce 1634

³² Paulus STRANSKIUS: *Res publica Bojema*, 1. vyd., Lugduni Batavorum 1634; 2. vyd., Lugduni Batavorum 1643.

³³ Biografické informace jsem čerpal především z doslovu Bohumila Ryby ke knize: Pavel STRÁNSKÝ: *Český stát. Okřik*, Přel. Bohumil RYBA, Praha 1953, s. 426-440.

³⁴ Thomas SMITH: *De republica Anglorum libri tres*, Lugduni Batavorum 1630.

v Leidenu jako 31. svazek již zmíněné ediční řady. Zvážíme-li prostředí, v němž bylo dílo vydáno, a podmínky, za nichž se tak stalo, je zřejmé, že dílo rozhodně nemohlo mít prohabsburský charakter, přesto mělo úspěch nejen v zahraničí, ale i v českých zemích. Svědčí o tom nejen jedno doplněné a několik dalších, opakovaných vydání v následujících stoletích, ale i obliba díla u českých katolických autorů Bohuslava Balbína a Tomáše Pešiny z Čechorodu, kteří jistě oceňovali dokonalou skladbu díla systematicky rozděleného do 20 kapitol, jeho metodickou i formální vyspělost a v neposlední řadě i jeho patriotické zaměření, které kladlo důraz na starobylost a právní svébytnost českého státu. Národ chápal Stránský jako státně organizované etnické společenství, jež je charakterizováno společnou kulturou, jazykem i teritoriem, které obývá a jehož je právoplatným držitelem. Proto cizince, v českém prostředí tedy Němce, považoval za ohrožení etnické čistoty, tudíž i samotné podstaty země, což zcela otevřeně formuloval již dříve v protiněmeckém česky psaném pamfletu *Okřik* z roku 1618. V tomto díle, jež se dochovalo pouze v rukopise, reagoval na postupující germanizaci okolí Litoměřic již v předbělohorském období³⁵. Není tedy divu, že byl Pavel Stránský oblíbeným autorem i některých českých spisovatelů pozdější doby, např. Aloise Jiráska.

2.1.2 Jan Laetus-Veselský

Druhý bratrský autor, na něhož je tato práce také zaměřena, **Jan Laetus-Veselský** (1609-1656), se narodil nedaleko Brna na panství Karla Staršího ze Žerotína a v roce 1625 odešel s rodiči do Velkopolska³⁶. Po studiích v Toruni, kde v té době působil Pavel Stránský, ho v roce 1635 Jednota s jeho bratrem Jiřím vyslala na studia do Nizozemí, konkrétně na druhou nejstarší nizozemskou univerzitu do fríského Franekeru. Již o rok později byl povolán zpět do Velkopolska. Brzy však vstoupil do služeb polského vyslance Ondřeje Reje z Nagłowic, jenž byl vyslán do Dánska, Nizozemí a Anglie, aby tam zmírnil následky oznámení plánovaného sňatku krále Vladislava IV. s habsburskou princeznou Cecilií Renátou. Při zpáteční cestě zůstal v Nizozemí, kde se v roce 1638 zapsal na leidenskou a o rok později opět na franekerskou

³⁵ Eduard MAUR: Pojetí národa a národních dějin v díle M. Pavla Stránského O státě českém, in: *K poctě profesora Miroslava Hrocha, AUC – philosophica et historica 3/1996*, Praha 1998, s. 41-52.

³⁶ Wilken ENGELBRECHT: Význam Fríské akademie ve Franekeru pro pobělohorský exil, in: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Moravica*, 3, 2005, s. 5-7. Životem bratrů Veselských se detailně zabýval Otakar ODLOŽILÍK: *Moravští exulanti Jiří a Jan Veselští-Laetové*, Časopis Matice moravské 54, 1930, s. 79-182.

univerzitu, jejíž prostředí mu zřejmě bylo bližší. Jakmile o čtyři roky později ukončil svá studia, opět se přesunul do Leidenu, kde v roce 1643 vydal latinsky psanou příručku *Compendium historiae universalis, civilis et ecclesiasticae*, tedy *Stručnou rukověť obecných, světských i církevních dějin*³⁷. Ač se svým názvem příručka prezentuje jakožto pojednání o obecných dějinách, významná pozornost je v ní věnována především dějinám protestantských církví, z jejichž hlediska jsou dějinné události také hodnoceny. Veselský se pak vrátil do Polska, kde přestoupil k reformované církvi a působil jako kazatel až do švédského vpádu v roce 1656. Tehdy se uchýlil do slezského Kluczborku, kde téhož roku zemřel. O popularitě jeho díla, jež mohlo být užíváno i při vyučování dějepisu, svědčí jeho druhé vydání, jež se uskutečnilo ještě za života autora o dvacet let později.

2.1.3 Jan Amos Komenský

Vyličení životních osudů, popis celého díla a charakteristika osobnosti **Jana Amose Komenského** (1592-1670), spisovatele, filozofa, teologa, pedagoga a posledního biskupa Jednoty bratrské, by ve své úplnosti jistě neúměrně přesáhlo rozsah této práce. Pro pochopení jeho díla je přesto nutné připomenout alespoň základní údaje o jeho životní dráze³⁸. Komenský, jen sám sebe charakterizoval jako Moravana hovořícího českým jazykem³⁹, se narodil v březnu 1592 pravděpodobně v Uherském Brodu nebo jeho blízkém okolí. Po smrti obou rodičů pobýval u svých příbuzných ve Strážnici, následně vystudoval bratrské gymnázium v Přerově, odkud odešel na vysokou školu do Herbornu a Heidelbergu. Po svém návratu v roce 1614 působil jako rektor přerovského gymnázia a o dva roky později se již jako vysvěcený kněz i se svou rodinou odebral na žerotínské panství do Fulneku, kam byl poslán jako bratrský kazatel a rektor školy. Po porážce stavovských vojsk odmítal přestoupit na katolictví, a proto se musel ukrývat. Mezitím na mor zemřela žena i dvě děti, které zanechal ve Fulneku. Od roku 1624 působil

³⁷ Iohannes LAETUS-VESELSKÝ: *Compendium historiae universalis civilis et ecclesiasticae tam Romanae quam Protestantium*, 1. vyd., Lugduni Batavorum 1643; 2. vyd., Amstelaedami 1653.

³⁸ Životopisné údaje jsem čerpal především z knihy Josefa POLIŠENSKÉHO: *Komenský, muž labyrintů a naděje*, Praha 1996. Podrobné informace o Komenského dílech, jejich obsahu a vydáních shromáždil a ve formě katalogu v rámci své knihy vydal Jan KUMPERA: *Jan Amos Komenský Poutník na rozhraní věků*, Ostrava 1992.

³⁹ *Moravus ego natione, lingua Bohemus*, viz Johannes Amos COMENIUS: *Schola ludus*, in: *Opera didactica omnia*, Amstelodami 1657, p. 468.

v Brandýse nad Orlicí, znovu se oženil, měnil místa svého pobytu, až v roce 1628 odešel do emigrace v Lešně, polském městě nedaleko slezských hranic, kde se nacházela silná bratrská komunita. V průběhu tamějšího pobytu se stal písařem, zástupcem rektora gymnázia, byl dokonce zvolen bratrským biskupem. Byť se nacházel v exilu, stále doufal v návrat do českých zemí, a proto svá první díla psal česky. Právě zde vytvořil své první významné pedagogické spisy, v první řadě *Velkou didaktiku*, později přeloženou do latiny. Začal se věnovat pansofii, snaze o zahrnutí veškerého lidského vědění do jednotné harmonické soustavy, jež by se dala označit za Komenského odpověď na rozpory mezi racionalismem, vírou a mystikou, které s sebou jeho doba přinášela.

V roce 1641 zamířil Jan Amos Komenský do Anglie, kam byl pozván na přednáškové turné, o rok později se odebral přes Amsterdam do Švédska, aby tam provedl školskou reformu. Pokračoval i v publikování spisů týkajících se pedagogiky a úsilí o všenápravu. V roce 1648 se vrátil se svou třetí ženou zpět do Lešna. Po vestfálském míru a ztrátě nadějí na návrat do vlasti sepsal *Kšaft umírající matky Jednoty bratrské*, jejíž brzký konec očekával. Na počátku 50. let působil v uherském Sárospataku, kam ho pozval kníže Zikmund Rákoczi, aby zorganizoval reformu školství. Na tamějším gymnáziu se Komenský pokusil realizovat svůj ideál pansofické školy, přičemž tuto svou zkušenost zúročil v několika světoznámých didaktických dílech, jako byl např. *Svět v obrazech (Orbis sensualium pictus)*. Od roku 1654 opět působil opět v Lešně, zaměřil se na lexikografické a pansofické práce. Když o rok později přitáhla k Lešnu švédská vojska, čeští a moravští bratři jim údajně v zájmu zachování města otevřeli jeho brány. Komenský navíc do švédského krále vkládal své poslední naděje na obnovení poměrů v českých zemích, což vyjádřil v oslavné řeči na Karla Gustava (*Panegyricus Carolo Gustavo*)⁴⁰. Následné dobývání města polským vojskem v roce 1656 a související požár však byl pro Komenského katastrofou. Přišel totiž nejen o své cenné a dosud nevydané spisy, ale musel utéci z Polska, aby se vyhnul trestu za kolaboraci se Švédy. Až do své smrti o čtrnáct let později působil v nizozemském Amsterdamu, kde pokračoval ve vydávání svých děl.

Jana Amose Komenského nelze označit jako historika v pravém slova smyslu, ale spíše myslitele o nápravě člověka a společnosti, v níž má historie významnou úlohu. Její význam v rámci školní výuky zdůraznil již ve *Velké didaktice* a dále rozpracoval i v jiných dílech, např.

⁴⁰ Johannes Amos COMENIUS: *Panegyricus Carolo Gustavo*, in: *Dílo Jan Amose Komenského 13*, red. Oldřich ŘÍHA, Praha 1974 [1655], s. 67-94. Tomuto spisu a jeho charakteristice se budeme ještě věnovat v rámci 3. kapitoly v souvislosti s obrazem ideálního panovníka u Jana Amose Komenského.

ve *Všeobecné poradě o nápravě věci lidských (De humanarum rerum emendatione consultatio catholica)*, v níž o historii hovořil jako, řečeno slovy Cicerona, o učitelce života, jež je důležitým prostředkem k přeměně lidské společnosti, k obraně idejí všenápravy i k povzbuzení v přítomnosti. Historie má podle jeho názoru přinášet příklady dobrého života, jež jsou následování hodné, a vést tak k celoživotnímu zdokonalování jedince i lidstva, jehož je součástí. O významu historie svědčí i její zapojení do již zmíněného pansofického systému, jenž měl shrnovat veškeré lidské vědění v jeden organický a harmonický celek a v jehož rámci historii připadal úkol poznání místa člověka ve světě⁴¹.

Vlastní historiografické dílo Jana Amose Komenského se svým rozsahem ani významem jistě nedá srovnávat s jeho pedagogickými, didaktickými nebo pansofickými spisy. O historii se, podobně jako Pavel Stránský, zajímal již za studií. Svá první historiografická díla začal psát za svého pobytu na žerotínském panství ve 20. letech 17. století. Věnoval se v nich původu Žerotínů a starším dějinám Moravy. Obě díla měla údajně pouze kompilační charakter, ani jedno z nich se však nezachovalo. Co se českých zemí týče, jsou se jménem Komenského spojena především dvě historická díla, jejichž předmětem jsou dějiny slovanské a české církve, respektive Jednoty bratrské v českých zemích. Jak *Dějiny pronásledování církve české (Historia persecutionum ecclesiae Bohemicae)*, tak *Stručná historie církve slovanské (Ecclesiae Slavonicae brevis historiola)* začaly vznikat již ve 20. letech 17. století péčí autorského kolektivu, jehož vedení měl na starosti Jan Amos Komenský. Obě díla byla vydána až ve 40. a 50. letech, tedy za výrazně odlišné situace než v době, kdy začala vznikat.

Dějiny pronásledování církve české byly původně koncipovány jako pokračování knihy Johna Foxe o mučednících reformace *Commentarii rerum in ecclesia gestarum* (v anglické verzi *The Acts and Monuments of the Church*)⁴², jehož první vydání vyšlo již krátce po polovině 16. století v Basileji a v němž byli zařazeni i Jan Hus a Jeroným Pražský. Dílo snad bylo hotovo již v roce 1632, do něhož je datována jeho předmluva, a mělo se stát součástí rozsáhlejší čtyřdílné publikace dokumentující pronásledování Čechů za pravou víru od počátku křesťanství

⁴¹ Charakteristiku historiografických úvah Jana Amose Komenského v rámci jeho spisů i jeho historiografických děl týkajících se dějin Jednoty bratrské podala Dagmar ČAPKOVÁ: Pojetí dějin v díle J. A. Komenského, in: *Johannis Amos Comenii opera omnia - Dílo Jana Amose Komenského 9/1*, Praha 1989, s. 7-22.

⁴² Iohannes FOX: *Commentarii rerum in ecclesia gestarum maximarumque per totam Europam persecutionum a Vuiclevi temporibus ad hanc usq[ue] aetate[m] descriptio*, 2 libri, Argentorati 1554.

až do současnosti. V rámci starších dějin byl důraz kladen na zavedení křesťanství, slovanskou liturgii a husitské hnutí. Naprostá většina kapitol však pojednávala o událostech od počátku vlády císaře Maxmiliána I. až do roku 1632, tedy o období náboženské tolerance, stavovského odboje a pobělohorských represí, jež jsou poměrně barvitě vylíčeny v posledních kapitolách. Při vyprávění o mučednickém údělu 27 popravených účastníků stavovského odboje byl využit Rosaciův spis *Koruna neuvadlá mučedníkův českých*, jenž byl zmíněn již v souvislosti s *Historií církevní* Pavla Skály ze Zhoře. Dílo, které vznikalo péčí Komenského a Adama Hartmana (+1691), kazatele z Betlémské kaple, bylo poprvé vydáno až v roce v roce 1647 v Leidenu pod názvem *Synopsis historica persecutionum ecclesiae Bohemicae* a o rok později tamtéž nebo v nedalekém Amsterdamu pod titulem *Historia persecutionum ecclesiae Bohemicae*. Jako *ecclesia Bohemica* byly označovány všechny církve, které v roce 1575 přijaly Českou konfesi, pojetí národa tedy splývá s příslušností k reformovaným církvím, jež pokračují v dávné slovanské církevní tradici na českém území. Ještě v roce 1650 vyšel v Londýně anglický (*The History of the Bohemian Persecution*) a v Basileji německý překlad (*Böhmisches Martyr-Buchlein*), jenž byl znovu vydán v roce 1669 v Zürichu⁴³. Ve spolupráci s Adamem Hartmanem byl v roce 1655 v Lešně a o jedenáct let později v Amsterdamu publikován i český překlad *Historie o těžkých protivenstvích církve české*⁴⁴. Účelem díla mělo být v době jeho spěšného vydání, podobně jako v případě Habervešlova spisu *Bellum Bohemicum*⁴⁵, ovlivnění vestfálských mírových jednání ve prospěch české emigrace a zainteresování evropských protestantských zemí na její politické i materiální podpoře. Jeho vliv v tomto směru však mohl být v letech 1647 a 1648 již jen symbolický. Český překlad z roku 1655 měl naopak působit spíše jako povzbuzení pro členy Jednoty v exilu, aby vytrvali v boji. Překlady do jiných

⁴³ Johann Amos COMENIUS: *The history of the Bohemian persecution, from the begining of their conversion to Christianity in the year 894. to the year 1632*, London 1650; TÝŽ: *Böhmisches Martyr-Büchlein: Das ist Historische erzehlung der verfolgungen, welche über die Böhmische Kirchen von dem anfang ihrer Bekehrung zum Christenthum das ist vom Jahr 894. biß auff 1632 ergangen*, 1. vyd., Zürich 1650; 2. vyd., Zürich 1669.

⁴⁴ Iohannes Amos COMENIUS: *Historie o těžkých protivenstvích církve české/Historia persecutionum ecclesiae Bohemicae*, in: *Dílo Jan Amose Komenského 9/I*, red. Věra PETRÁČKOVÁ – Martin STEINER, Praha 1989 [1655/1648], s. 48-198.

⁴⁵ Andreas a HABERNFELD: *Bellum Bohemicum*, Lugduni Batavorum 1645.

národních jazyků mohly sloužit jako výzva k podpoře Jednoty na politickém poli s vědomím blížícího se polsko-švédského konfliktu.

Obě tyto funkce měla plnit i *Stručná historie církve slovanské (Ecclesiae slavonicae brevis historiola)*⁴⁶, jež byla zamýšlena jako součást širěji koncipovaných dějin Jednoty bratrské, jejíž idealizovaný obraz je v díle podáván. Práce na tomto spisu začaly snad již ve 20. letech nebo 30. letech 17. století, kdy Komenský působil v Lešně snad i jako historiograf Jednoty, a tudíž měl k dispozici nejen řadu svědků, ale také synodní zápisy a jiné dokumenty, nemluvě o historiografických zpracováních dějin Jednoty bratrské od polských autorů Jana Łasického a Ondřeje Węgierského⁴⁷. Text měl vyjít o rok později než *Dějiny pronásledování církve české* v jednom svazku s česky psaným *Řádem Jednoty bratrské* (1633), nicméně k vydání obou spisů, tentokrát pouze v latinském jazyce, došlo až v roce 1660 v bratrském sborníku *De bono unitatis et ordinis* v Amsterdamu⁴⁸. Komenský, poslední biskup Jednoty, již cítil, že mu ubývají síly a že zvrát poměrů v českých zemích je již takřka nemožný, a tak inicioval vydání latinsky psaného díla, jež by vzdělanému světu předalo povědomí o tom, jaká byla Jednota bratrská, její řád a také dějiny, jež ve značně idealizovaném líčení sahají až k nikdy nepřerušené staroslověnské tradici. Sborník byl kromě Amsterdamu vydán o rok později také ve švýcarské Ženevě.

⁴⁶ Iohannes Amos COMENIUS: *Ecclesia Slavonicae ab ipsis Apostolis fundatae, ab Hieronymo, Cyrillo, Methodio propagatae, Bohema in gente potissimum radicatae et in Unitate Fratrum Bohemorum fastigiatae, brevis historiola*, in: *De bono unitatis et ordinis*, Amsterdami 1660.

⁴⁷ Iohannes LASITIUS: *De Ecclesiastica Disciplina, Moribusque et Institutis, Fratrum Bohemorum Memorabilia continens cum admonitionibus ad reliquias istius Ecclesiae, et alios, Joh. A. Comenii*, Amstelaedami 1660; Andreas WENGERSCIUS: *Systema historico-chronologicum Ecclesiarum Slavonicarum per provincias varias, praecipue Poloniae, Russiae, Bohemiae, Prussiae, Lituaniae, Moraviae, [et]c. distinctarum, lib[r]is IV adornatum, continens historiam ecclesiasticam, a Christo [et] Apostolorum tempore, ad an. Dom. M DC L, Trajecti ad Rhenum 1652.*

⁴⁸ Iohannes Amos COMENIUS: *De Bono Unitatis Et Ordinis, Disciplinaeque ac Obedientiae In Ecclesia recte constituta vel constituenda Ecclesiae Bohemicae ad Anglicanam Paraenesis Cum praemissa Ordinis ac Disciplinae in Ecclesiis FF. Boh. usitatae Descriptione*, 1. vyd. Amsterdami 1660; 2. vyd. Genavae 1661. Kromě *Stručné historie církve slovanské* (63 s.) byla součástí sborníku i předmluva (15 s.) a *Řád Jednoty bratrské (Ratio disciplinae ordinisque ecclesiastici in Unitate fratrum Bohemorum, ut typis exscripta fuit Lesnae 1632, 151 s.)*.

2.2 Domáci katoličtí autoři

Situace v pobělohorských Čechách s sebou přinášela mnoho změn, které dalekosáhle ovlivňovaly celou českou společnost. Katolíci, kteří doposud představovali jen menšinu v porovnání s celkovým počtem obyvatelstva, se takřka přes noc ocitli v privilegovaném postavení. Ze země však odešla převážná část nekatolických elit, měnilo se i složení vedoucích vrstev společnosti, a to jak světských, tak církevních ve prospěch cizinců, kteří přicházeli nebo byli povoláváni do země. Příčinou této migrace nebyly pouze konfiskace účastníků stavovského povstání, ale také zoufalý stav katolické duchovní správy v zemi a akutní nedostatek kněží, kteří nebyli s to okamžitě zajistit odpovídající duchovní správu, jež by pronikla až do nejzazších koutů země. Místo několika nekatolických vyznání vycházejících z české a německé reformace zaujal katolicismus jako jediná státem uznávaná konfese, stavovskou monarchii, jež si činila nárok na svobodnou volbu krále, nahradila dědičná monarchie pevně svázaná s habsburským rodem. Tak dalekosáhlé změny, jež se měly dotknout každého obyvatele Čech, s sebou zákonitě přinášely i požadavek reinterpretace českých předbělohorských dějin, jež by byla v souladu se změněnou politickou situací v zemi a požadovaným sjednocením všech obyvatel v jedné, katolické víře s panovníkem⁴⁹.

Rekatolizace, jež vycházela z konceptu habsburské *pietas Austriaca*, jež kladla důraz na úctu k eucharistii, různé formy mariánské zbožnosti, úctu ke sv. Kříží, Ježíši ukřižovanému a světcům, postupovala vzhledem k již zmíněným omezením v průběhu třicetileté války jen velmi pomalu a s nejistým výsledkem⁵⁰. V zemi zmítané válkou a ochuzené o značný intelektuální potenciál v důsledku emigrace se navíc nenacházely osobnosti domácího původu, jež by se tak náročného úkolu mohly nebo chtěly ujmout. Jediným dílem o českých dějinách, jež zcela vychází z konceptu habsburské zbožnosti, je v období třicetileté války spis z roku 1629 *Elogia knížat, králů a místokrálů, kteří vládli Čechům (Elogia ducum, regum et interregum qui*

⁴⁹ Pokud u konkrétních autorů neuvádím jinak, vycházím v této kapitole z informací uvedených v následujících publikacích: František KUTNAR – Jaroslav MAREK: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha 1997, s. 91-115; Ivana ČORNEJOVÁ a kol.: *Velké dějiny země Koruny české, sv. 8., 1618-1683*, Praha-Litomyšl 2008, s. 513-523; Pavel Bělina a kol.: *Velké dějiny země Koruny české, sv. 9., 1683-1740*, Praha-Litomyšl 2011, s. 634-635; Howard LOUTHAN: *Obracení Čech na víru aneb rekatolizace po dobrém a po zlém*, Praha 2011, s. 115-141; Jan P. KUČERA – Jiří RAK: *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*. Praha 1983, s. 53-68.

⁵⁰ Marie-Elizabeth DUCREUX: Několik úvah o barokní zbožnosti a o rekatolizaci Čech, in: *Folia historica Bohemica* 22, 2006, str. 143-177.

Bohemis praefuerunt)⁵¹. Je příznačné, že autorem tohoto díla, jemuž se ještě budeme věnovat, není etnický Čech, ale jezuita italského původu **Julius Solimanus** (1595-1639), od roku 1625 působící v pražské koleji Tovaryšstva Ježíšova⁵².

Snad nejrozsáhlejším historiografickým dílem české provenience a katolického zaměření je *Historické spisování*, respektive paměti **Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka** (1572-1652), jež se svým rozsahem čtrnácti svazků může být srovnáváno snad jen s monumentálním dílem českého exulanta Pavla Skály ze Zhoře⁵³. Také Slavatovy paměti, jež byly napsány v rozmezí let 1637 a 1652, se dochovaly pouze v rukopisné podobě a byly částečně vydány až v 2. polovině 19. století⁵⁴. Vilém Slavata, konvertita od Jednoty bratrské ke katolicismu, čelný exponent prohabsburské politiky v zemi a defenestrovaný český místodržící, svým dílem reagoval na memoriál, jež po Valdštejnově zavraždění v cizině šířil Matyáš Thurn, kdysi vůdce českého stavovského povstání. Paměti, jež mají apologetický charakter, obsahují cenné vzpomínky a rozsáhlé citace písemných dokumentů, k nimž měl jejich autor z pozice své funkce přístup. Ač bylo jejich vydání vzhledem k rozsahu díla neúnosné, bylo dílo hojně používané jinými katolickými historiky, kteří se věnovali událostem počátku 17. století v českých zemích, např. Bohuslavem Balbínem a Tomášem Pešinou z Čechorodu.

Svou první duchovní pouť na českém území vykonal Ferdinand II. již v roce 1623 do Staré Boleslavi, tedy na místo spjaté se starobydlou svatováclavskou i novější mariánskou úctou. Tamtéž mířili vzápětí po své korunovaci i jeho následníci Ferdinand III. a Leopold I., čímž dali najevo, že Stará Boleslav je pro ně českou obdobou rakouského poutního místa Mariazell, které bylo úzce spojeno s ideálem habsburské zbožnosti. Tento čin jako by předznamenával budoucí směřování rekatolizace českých zemí, v níž měl být přítomna jak *pietas Austriaca*, jež upevňovala pouto jednoty ve víře mezi habsburským domem a jeho poddanými, tak prvky

⁵¹ Julius SOLIMANUS: *Elogia ducum, regum, interregum qui Boemis praefuerunt*, Praeae 1629.

⁵² Franz Martin PELZL: *Boehmische, Maehrische und Schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten von Anfang der Gessellschaft bis auf gegenwaertige Zeit*, Prag 1786, s. 20-21.

⁵³ František KUTNAR – Jaroslav MAREK: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha 1997, s. 100.

⁵⁴ *Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty z Chlumu a z Košmberka, vládaře domu hradeckého, pána na Hradci Jindřichově, Stráži, Telči, Žirovnici a Mělnice, nejvyššího dědičného šenka království českého, císařův Ferdinanda II. a III. skutečného tejného raddy a komorníka, rytíře Zlatého rouna, sv. 1. (1608-1609, 1618-1619), sv. 2. (1611, 1615, 1617-1619), ed. Josef JIREČEK, Praha 1866 a 1868.*

domácí katolické zbožnosti, jež měly poukazovat na nikdy nepřerušenu kontinuitu českého státu a především na starobylost českých katolických tradic. Vznikla tak typicky česká forma zbožnosti, která bývá někdy označována jako *pietas Bohemica*⁵⁵ a kterou lze sledovat i v české katolické historiografické produkci 17. století. Ukázkovým příkladem tohoto přístupu je například spis *Via sancta* z roku 1679⁵⁶. Jezuita **Jan Tanner** (1623-1694) v něm popisuje starobylou poutní cestu z Prahy do Staré Boleslavi a naznačuje, že český král Přemysl Otakar II. založil na popud sv. Václava poutní místo Mariazell ve Štýrsku, nejvýznamnější chrám Rakouska, k němuž se úzce vázala a z něhož vycházela *pietas Austriaca*, kterou vládnoucí rod odvozoval od Přemyslova protivníka Rudolfa I. Habsburského⁵⁷.

Na jejím rozšíření měla výrazný vliv nová generace českých katolicky smýšlejících historiků, kteří většinou narodili ve 20. letech 17. století, pocházeli z prostředí měst a nižší šlechty. Svě vzdělání obdrželi v církevních školách a poté nastoupili do duchovní služby jako diecézní nebo řádoví kněží. Patří mezi ně např. **Tomáš Pešina z Čechorodu** (1629-1680) a jezuité **Jiří Kruger (Crugerius)** (1608-1671), autor čtyřdílného historického kalendáře *Sacri pulveres*, **Bohuslav Balbín** (1621-1688), **Jan Kořínek** (1626-1680), již zmíněný **Jan Tanner** (1623-1694) a jeho bratr **Matěj** (1630-1692). Někteří badatelé bývají označováni jako tzv. balbínovský okruh⁵⁸. Snažili se hledat odpověď na specifickou intelektuální a náboženskou krizi, kterou v té době české země procházely. Nepochybovali sice o pravdách katolické víry, ale zároveň měli za změněné společenské situace obavu o budoucnost své země a pociťovali nebezpečí, že zcela ztratí svou vlastní identitu ve prospěch rakouské. Ve svých pracích se proto zaměřili nikoliv na nedávnou minulost jako nekatoličtí historikové v exilu, ale na předhusitskou dobu. Hledali v ní zlatý věk české zbožnosti, národa i státu, jenž byl však násilně přerušen výbuchem husitské revoluce. Ta z jejich pohledu vedla nejen k likvidaci mnoha hmotných i

⁵⁵ Marie-Elizabeth DUCREUX: Několik úvah o barokní zbožnosti a o rekatolizaci Čech, in: *Folia historica Bohemica* 22, 2006, str. 156, 161-174.

⁵⁶ Johannes TANNER: *Via sancta Praga Vetero-Boleslaviam ad Dei Genitricem omni honore dignissimam Virginem Mariam deducens, per quadraginta quatuor stationes secundum numerum titulorum litaniis Lauretanis comprehensum gloriosioribus ejusdem in Bohemia iconibus exornata, Pragae 1679.*

⁵⁷ Rudolfovi I. a jeho úloze v rámci konceptu habsburské zbožnosti se věnovala Anna CORETH: *Pietas Austriaca, österreichische Frömmigkeit im Barock*, München 1982, s. 19-21.

⁵⁸ Srov. Jan P. KUČERA – Jiří RAK: *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*. Praha 1983, s. 173-182.

duchovních statků, ale ke konfesní roztříštěnosti, jež ohrožovala samotnou existenci státu i národa a vedla až ke krizi, která vyvrcholila na bělohorském bojišti. Její řešení neviděli v konfesijní pluralitě, nýbrž naopak v její jednotě.

Odpovědí na prosazování prvků rakouské zbožnosti bylo jejich propojení s kultem českých národních patronů v čele se sv. Václavem, případně prokazování ještě starší duchovní tradice na českém území a jejího přenesení do sousedních Rakous. V případě obvinění z toho, že Čechy byly v 15. a 16. století kolébkou kacířství, mohli poukázat na stovky českých mučedníků, kteří byli zavražděni při řádění husitů. I v tomto snažení však měli svého předchůdce v **Jiřím Bartholdovi Pontanovi z Breitenberka** (1550-1614), autorovi díla *Bohemia pia, hoc est historia brevis pietatem avitam Bohemiae ostendens* z roku 1608. V některých případech neváhali ani vyjádřit sympatie např. vůči udatnosti Jana Žižky, vůči Jiřímu z Poděbrad nebo opatrně chválit politické a hospodářské poměry v předbělohorských Čechách, což ovšem mohlo přinést obtíže ze strany cenzury⁵⁹. Do tohoto kontextu zapadalo též velmi oblíbené studium genealogie, jež odhalovalo starobylé kořeny české šlechty a mohlo pro ni být povzbuzením, aby navázala na udatné činy svých předků. Svými díly tedy čeští katoličtí historikové sledovali jak náboženskou funkci vedoucí k prohloubení zbožnosti prostřednictvím jejich domácích příkladů, tak i vlastenecky-výchovné a sociálně-politické cíle. Minulost se měla stát argumentem pro tradiční, tedy katolickou orientaci země, ale také prostředkem k obraně jejího svébytného postavení v rámci habsburské monarchie. Důsledkem těchto snah je nejen vytváření latinsky psaných děl o českých dějinách, ale také častější vydávání česky psaných historických knih a rozvoj lidové dějepisné tvorby. V českém jazyce publikovali např. jezuita **Jan Kořínek**, autor *Starých pamětí kutnohorských*, v nichž se nebál vyzdvihnout předbělohorskou dobu jako období rozkvětu českých měst⁶⁰, **Tomáš Pešina z Čechorodu**,

⁵⁹ O Balbínových problémech s cenzurou a nejvyšším purkrabím Bedřichem Ignácem z Martinic při vydání jeho *Epitome rerum Bohemicarum* psali Jan P. KUČERA – Jiří RAK: *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*. Praha 1983, s. 173-182; o problémech cenzury Balbínovy *Epitome* především Ferdinand MENČÍK: *Petr Lambeck a Balbínova Epitome*. Věstník KČSN 1889, s. 182-202; z jiného úhlu pohledu též Petr MAŤA: *Patres patriae or proditores patriae? Legitimizing and de-legitimizing the authority of the provincial estates in seventeenth century Bohemia*. In *Whose Love of Which Country?*, ed. Balázs Trencsényi - Márton Zászkaliczky, Leiden-Boston 2010, s. 405-442.

⁶⁰ Staré paměti kutnohorské, jež byly poprvé vydány v roce 1675, vyšly např. v edici Alexandra Sticha a Radka Lungy, viz Jan KOŘÍNEK: *Staré paměti kutnohorské*, edd. Alexandr STICH – Radek LUNGA, Praha 2000.

autor česky psaného *Prodromu moraviographiae*⁶¹, nebo z mladší generace pocházející křižovník **Jan František Beckovský** (1658-1725), autor *Poselkyně starých příběhů českých*. Svým spisem chtěl nahradit Hájkovu kroniku a podat v národním jazyce široké veřejnosti katolický a zároveň vlastenecký pohled na české dějiny. Ve své době však vyšla pouze ta část *Poselkyně*, jež pojednávala o událostech do roku 1526⁶². Podobný osud stihl např. i nejrozsáhlejší latinské Pešinovo dílo *Mars Moravicus*, jemuž se ještě budeme věnovat. V následujících kapitolách se zaměříme také na **Jana Florianu Hammerschmidta** (1652-1735), faráře od Panny Marie před Týnem v Praze, autora mnoha latinsky psaných spisů o českých městech a kultovních střediscích.

2.2.1 Julius Solimanus

Chronologicky nejstarší katolicky laděné historiografické dílo o českých dějinách v pobělohorské době napsal jezuita **Julius Solimanus** (1595-1639), rodák z italského Ferma. V roce 1613 vstoupil v Římě do jezuitského řádu, kde postupně složil všechny čtyři sliby. Když jezuité o devět let později získali do své správy doposud utrakvistickou Karlovu univerzitu a propojili ji se svou akademií, snažili se v rámci řádu získat nové vyučující, kteří by vyučovali na sloučené univerzitě a přílehlým jezuitským gymnáziu. Profesorem pražské jezuitské univerzity se tak v roce 1624 stal i významný představitel nové scholastiky Rodrigo de Arriaga (1592-1667). O rok později byl na pražskou univerzitu povolán také Julius Solimanus, aby zde vyučoval rétoriku a filozofii. V Praze působil přinejmenším do roku 1629. Poté vyučoval teologii ve svém rodišti. Zemřel v Římě v roce 1639⁶³.

⁶¹ Thomas Joannes PESSINA A CECHOROD: *Prodromus Moraviographiae*. To gest: Předchůdce Moravopisu obsahující summovní vejtech všeho toho, co v týmž Moravopisu, kterýž na světlo se hotoví, obšírně položeno bude, Litomyšl 1663.

⁶² Jan František BECKOVSKÝ: *Poselkyně Starých Příběhůw Českých Aneb Kronyka Česka Od prwnjho do nyněgssý Země České Přjchozu Dwauch Knjžat Charwátských Čzecha y Lecha Wlastnjch Bratřj Až do Sstiasného Panowánj Cýsaře Ržjmského Krále Českého ec. Ferdynanda Prwnjho Wždyckny Wjtěze Slawného*, Praha 1700 (znovu v roce 1879 vydal Antonín Rezek); TÝŽ: *Poselkyně starých příběhů českých*, 3 sv., 1526-1715, ed. Antonín REZEK, Praha 1879-1880.

⁶³ Franz Martin PELZL: *Boehmische, Maehrische und Schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten von Anfang der Gesellschaft bis auf Gegenwaertige Zeit*, Prag 1786, s. 20-21; Augustin de BACKER – Alois de BACKER: *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*,

V letech 1626 a 1627 publikoval čtyři řeči, z nichž dvěma zahájil své univerzitní působení učitele rétoriky (1626) a filozofie (1627)⁶⁴. Svou třetí řeč pronesenou v roce 1627 věnoval českým zemským patronům sv. Václavovi a sv. Norbertovi⁶⁵. Podpořil tak spojení starobylých českých církevních tradic představovaných sv. Václavem s kultem sv. Norberta, zakladatele řádu premonstrátů, jehož ostatky byly o pouhý rok dříve se vším leskem a pompou přeneseny z nekatolického Magdeburgu na pražský Strahov. V témže roce, kdy pronesl řeč k zemským patronům, se aktivně zapojil i do pražské korunovace císařovny císařovy manželky Eleonory a syna Ferdinanda III. Na jejich počest napsal latinskou hru *O vítězném Konstantinovi* (*Constantinus Victor*)⁶⁶, kterou sám charakterizuje jako veselou tragédii a jež byla žáky jezuitské akademie uvedena v rámci korunovačních slavností. V titulu tiskem vydané hry je Ferdinand II. coby triumfující císař a rozmnožitel říše přirovnáván ke Konstantinovi, jenž jakožto budoucí první křesťanský císař zvítězil ve znamení kříže nad svým protivníkem Maxentiem.

Tehdy devatenáctiletému Ferdinandovi III. dedikoval Solimanus také více než čtyřsetstránkový spis *Čechy vznikající, pohanské, křesťanské, zbožné, bojovné, kralující, vládnoucí, rakouské* (*Boemia exoriens, gentilis, Christiana, pia, bellicosa, regnans, imperans, Austriaca*)⁶⁷. Rozsáhlé dílo psané prózou i veršem obsahuje stručné medailony všech českých

vol. 3, Liège 1856, s. 704; Nathanael SOTVELL: *Bibliotheca scriptorum Societatis Iesu*, Romae 1676, s. 536.

⁶⁴ Julius SOLIMANUS: *De Boemorum ad eloquentiam ingenio oratio qua R. P. Iulius Solimanus, Societatis Iesu : suum rhetoricae tradendae munus in Pragensi Academia auspiciatus est*, Pragae 1626; TÝŽ: *Oratio qua R. P. Julius Solimanus Societatis Jesu suum philosophiae tractandae munus in Pragensi Universitate auspiciatus est anno MDCXXVII*, Pragae 1627. Obě řeči znovu vydal Bohuslaus BALBINUS: *Bohemia docta*, ed. Raphael UNGAR, Pragae 1776, s. 117-148.

⁶⁵ Julius SOLIMANUS: *Orationes de S. Norberto, de S. Wenceslao*, Pragae 1627.

⁶⁶ Julius SOLIMANUS: *Constantinus Victor. Hilaris tragoedia acta Pragae ludis regiis Ferdinando II. Caesare Aug[usto] triumphali Eleonoram Aug[ustam] coniugem et Ferdinandum III. filium ad Boemi regni coronam assumente, quam Eleonorae Augustae debiti obsequii monumentum dicavit Collegium Pragense Societatis Iesu*, Pragae 1627.

⁶⁷ Julius SOLIMANUS: *Boemia exoriens, gentilis, Christiana, pia, bellicosa, regnans, imperans, Austriaca, Ferdinando III. Ferdinandi II. semper invicti, augusti semper, semper pii, felici filio, cum haereditariam Regni Boemiae coronam, opt[imi] max[imi] parentis favore, statuum populiq[ue] voto, paternarum virtutum gloriosus haeres adiret, in faustae gratulationis debitiq[ue] significationem obsequii concinnata*, Pragae 1627.

panovníků od praotce Čecha až po samotného Ferdinanda III., představuje mladému panovníkovi jejich ctnosti, jež by měl napodobovat, i nectnosti, jichž by se měl vyvarovat. V některých případech připojuje i básnicky zpracované řeči nebo věštby týkající se budoucích osudů království, případně českým králům a knížatům vkládá do úst blahopřání věnovaná Ferdinandovi III. Příležitostně dílo svým pojetím zcela odpovídá dobovému konceptu, jenž se snažil skloubit typickou habsburskou zbožnost a dynastii s kontinuitou českého státu, neoddělitelně zařadit habsburské panovníky do nepřetržité řady českých knížat a králů.

Stejnému tématu se Julius Solimanus věnoval také o dva roky později ve spisu *Elogia knížat, králů a místokráľů, kteří vládli Čechům (Elogia ducum, regum et interregum qui Bohemia praefuerunt)*. V díle, které opět věnuje králi Ferdinandovi III., také veršem i prózou představuje postupně všechny panovníky českých zemí od Čecha až po Ferdinanda III., jehož vybízí k následování ctností jeho otce, mezi nimiž první místo zaujímá *pietas*. Každý medailon je uveden rytinou příslušného panovníka.

Autorství tohoto díla i jedné Solimanovy řeči je ve světových knihovnických databázích připisováno **Michaelu Františku Ferdinandovi hraběti z Althannu** (†1676)⁶⁸, který v roce 1673 na pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě obhájil a vydal tiskem svou filozofickou tezi nazvanou *Obraz českých vládců představený 61 elogií knížat, králů a místokráľů (Imago principum Bohemiae, 61 elogiis ducum, regum, interregum adumbrata)*⁶⁹. V Zedlerově slovníku se o něm píše jako o synu Michala Ferdinanda z Althannu a vnukovi Michaela Adolfa z Althannu (1574-1638), jenž působil na dvoře Rudolfa II. a obdržel od něj hraběcí titul. V roce 1629 údajně právě Althann pod jménem Julia Solimana vydal *Elogia ducum, regum, interregum, qui Bohemis praefuerunt*, a znovu pod svým jménem v roce 1673 s titulem *Imago principum Bohemiae*. Dále jsou zmiňována i další čtyři vydání tohoto spisu a záznam o úmrtí

⁶⁸ Althannovi jsou ve světové knihovnické databázi WordCat (WC, www.wordcat.org), z níž čerpá podklady i knihovnický systém Národní knihovny ČR, připisována Solimanova díla *De Boemorum ad eloquentiam ingenio oratio* (OCLC 367389993) a *Elogia ducum, regum et interregum qui Bohemis praefuerunt* (OCLC 54282603).

⁶⁹ Josef TRÍŠKA: *Disertace pražské univerzity 16.-18. století*, Praha 1977, s. 49. Tiskem vydaná teze, viz: Michael Franciscus Ferdinandus ab ALTHANN: ***Imago principum Bohemiae LXI elogiis ducum, regum, interregum adumbrata in novum patriae splendorem et Regni decus spectatum proposita***, Pragae 1673.

Althanna bez dědiců v roce 1676⁷⁰. Althannovo autorství se však jeví jako přinejmenším problematické hned z několika důvodů. Musel by se totiž narodit na začátku druhého desetiletí 17. století. Bylo by však přinejmenším nezvyklé, kdyby jako bakalářskou tezi překládal v přibližně v šedesáti letech (sic!) dílo, jež vydal již dříve pod jménem někoho jiného. Mnohem pravděpodobnější se jeví, že mladý Althann nebo jeho vedoucí práce, jezuita Jan Habelius (1635-1691)⁷¹, jednoduše převzal Solimanův text, odstranil jeho předmluvu a poslední medailon věnovaný Ferdinandovi III., přičemž doplnil svůj vlastní text týkající se Ferdinanda III., Ferdinanda IV. a v té době vládnoucího Leopolda I. Althannovo vydání, v němž není ani zmínka o Juliovi Solimanovi, bylo podle tehdejších zvyklostí opatřeno mědirytinou, jež se vázala k tématu univerzitní teze. Jejím autorem je malíř Karel Škréta, jenž na ní znázornil sedící figuru historie, jež píše své dílo inspirované znakem českého království. Pod znakem se nacházejí dva starci, kteří představují personifikace Vltavy a Labe⁷². Solimanovo dílo rozšířené a znovu vydané v roce 1673 Michaellem Františkem Ferdinandem z Althannu bylo v roce 1685 přeloženo do němčiny a vydáno v Norimberku (*Des uralten Herzogthum und Königreichs Böhmen, kurze Regenten-Beschreibung*)⁷³.

⁷⁰ Johann Heinrich ZEDLER: *Nöthige Supplemente zu dem Großen vollständigen Universal-Lexikon aller Wissenschaften und Künste*, 1. Band, Leipzig 1751, sl. 1212.

⁷¹ Johannu Habelovi, jenž předsedal Althannově defensi, připisuje skutečné autorství elogií Stefan BENZ: *Zwischen Tradition und Kritik. Katholische Geschichtsschreibung im barocken Heiligen Römischen Reich*, Husum 2003, s. 213.

⁷² O pouhém doplnění třech panovnických medailonů bez jakýchkoliv pochyb o původním Solimanově autorství svědčí též Franz Martin PELZL: *Boehmische, Maehrische und Schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten von Anfang der Gesellschaft bis auf Gegenwaertige Zeit*, Prag 1786, s. 21; Augustin de BACKER – Alois de BACKER: *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*, vol. 3, Liège 1856, s. 704;

⁷³ Johann Christoph BEER: *Des uralten Herzogthum und Königreichs Böhmen, kurze Regenten-Beschreibung, wie dieselbige von dem ersten Herzog Czecho an, bis auf die jetztregierende Kaiser- und Königliche Majestät, Leopoldum, dieses Nahmens den ersten nacheinander gefolget sind : Aus den berühmtesten, sowohl alten als neuen, Böhmischen und andern Geschichtschreibern verfasst, und nebst sothaner Herzog und Könige eigentlichen Contrefaiten zum öffentlichen Druck gegeben*, Nürnberg 1685.

2.2.2 Bohuslav Balbín

Nejvýraznější postavou mezi českými katolickými historiky barokní doby je bezpochyby jezuita **Bohuslav Balbín** (1621-1688). Narodil rok po bitvě na Bílé hoře v Hradci Králové jako sedmé dítě Lukáše Škorniceho Balbína z Vorličné, bývalého královského purkrabího v Pardubicích. Jazykově česká a katolická rodina sice bezprostředně nepocítovala důsledky protireformačních opatření, vnímala však neustále se zhoršující hospodářskou situaci měšťanských domácností. Když v roce 1622 otec zemřel, odstěhovala se matka i s dětmi na zámek do Častolovic, kam ji pozval rodinný přítel Otta z Oppersdorfu, krajský hejtman a reformační komisař. Když Bohuslav Balbín v Častolovicích těžce onemocněl, matka ho v obavách o jeho život zasvětila Panně Marii. Již v mládí měl zájem o historii, ale i o přírodu. V roce 1631 navštěvoval benediktinské gymnázium v Broumově, pak studoval na jezuitském gymnáziu v Jičíně, ve studiích pokračoval v Praze a dokončil je v Olomouci. Tam se setkal s Mikulášem Leczyckim, jenž ho získal pro vstup do Tovaryšstva Ježíšova. Po dvouletém noviciátu v Brně složil v roce 1638 řeholní sliby a odebral se na humanitní studia (tzv. repetitio studiorum) do Kladska, kde strávil jeden rok. Následovaly tři roky studia filozofie v pražském Klementinu. Coby mistr (magister) svobodných umění v roce 1642, začal vyučovat na jezuitských gymnáziích a věnovat se i historické práci např. v třeboňském archivu. Od roku 1646, kdy u příležitosti korunovace Ferdinanda IV. zveřejnil svůj spis o korunovačních klenotech, studoval v Praze teologii⁷⁴.

V roce 1648 se aktivně účastnil obrany Prahy proti Švédům. O rok později byl vysvěcen na kněze, zúčastnil se mimo jiné slavného průvodu, při němž byl milostivý obraz Panny Marie

⁷⁴ Osobnosti a dílu Bohuslava Balbína bylo na počátku 20. století věnováno několik publikací, z nichž nejrozsáhlejší, ale bohužel i z hlediska katolicismu nejtendenčnější je publikace Antonína Rejzka, zatímco zbývající tři publikace nejsou příliš rozsáhlé, viz Antonín REJZEK: *P. Bohuslav Balbín T.J., jeho život a práce*, Praha 1908; Władysław BOBEK: *Bohuslav Balbín*, Bratislava 1932; Kamil KROFTA: *O Balbínovi dějepisci*, Praha 1938; Zdeněk KALISTA: *Bohuslav Balbín*, Praha 1939; nejnověji Jan P. KUČERA – Jiří RAK: *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*, Praha 1983, s. 71-107. Zuzana POKORNÁ – Martin SVATOŠ: *Balbín a kultura jeho doby v Čechách. Sborník z konference Památníku národního písemnictví*, Praha 1992. Balbínovi se také ve své nikdy nevydané dizertační práci věnoval slovenský jezuita Johannes KRAJCAR: *Bohuslav Balbín als Geschichtsschreiber. Ein Beitrag zur tschechischen Historiographie de 17. Jahrhunderts*, Romae: Facultas Historiae Ecclesiasticae Pontificae Universitatis Gregoriana 1955 – dissertatio ad lauream (dosud nepublikováno).

přenesen z Vídně zpět do Staré Boleslavi, a byl poslán na misie do východních Čech. Pak působil jako vyučující na jezuitských školách v Kladsku (1653), Praze (1654), Brně (1655), Jindřichově Hradci (1657) a opět v Brně (1660). Přes profesora lékařství na pražské univerzitě Marka Marci z Kronlandu (1595-1667) udržoval styky s exulantem Pavlem Stránským, jehož dílo *O státě českém* znal a vážil si ho. V roce 1661 byla Balbínovi zakázána učitelská činnost, snad z důvodu blíže neupřesněného morálního poklesku. Již během pedagogického působení se věnoval dějinám poutních míst ve Vartě u Kladska (*Diva Vartensis*, 1655) nebo v Tuřanech u Brna (*Diva Turzanensis*, 1658)⁷⁵. Byť se po nuceném ukončení Balbínovy učitelské činnosti dokonce jednalo o jeho vyloučení z řádu, byl pouze přeložen do Jičína, kde se nepřestal věnovat historické práci. V roce 1663 byl povolán do Klatov, kde pracoval na životopisu prvního pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic (*Vita venerabilis Arnesti*, 1664)⁷⁶, byť se původně připravoval na vydání díla o Karlu IV. Zároveň nepolevoval ve shromažďování podkladů k soubornému zpracování českých dějin, jež zamýšlel vydat. Věnoval se však i jiným dílům – vydal např. genealogický spis o rodu Gutštejnů nebo knihu věnovanou dějinám mariánského poutního místa na Svaté Hoře u Příbrami (*Diva Montis Sancti*, 1665)⁷⁷, jež nedlouho po svém vydání vyšla i ve Šteyerově českém překladu.

V roce 1669 dokončil Bohuslav Balbín pětisvazkové dílo *Epitome rerum Bohemicarum*, tedy jakýsi výtah z českých dějin⁷⁸. Po prvotním schválení řádovou cenzurou však narazil na odpor nejvyššího purkrabího Bedřicha Ignáce z Martinic, jenž byl dříve Balbínovi nakloněn. Nyní mu však vytýkal kromě jiného i zpochybňování dědičnosti českého trůnu

⁷⁵ Bohuslaus BALBINUS: *Diva Wartensis seu origines et miracula magnae Dei hominumque matris Mariae, quae à tot retro saeculis Wartae, in limitibus Silesiae Comitatusque Glacensis, magnâ populorum frequentîâ colitur, clarissima miraculis*, Praegae 1655; TÝŽ: *Diva Turzanensis sev historia originis et miraculorum magnae dei hominumque matris Mariae, cujus venerabilis statua, prope Brunam indicio coelestis lucis in rubis inventa, magno populorum accursu*, Praegae 1658.

⁷⁶ Bohuslaus BALBINUS: *Vita venerabilis Arnesti (vulgo Ernesti) primi archiepiscopi Pragensis, nobilitate sanguinis, sapientia ac litteris, lorum innocentîâ et sanctimonia & sanctimonia, rebus maximis gestis ac denique virtutibus omnibus antistitis clarissimi*, Praegae 1664.

⁷⁷ Bohuslaus BALBINUS: *Diva Montis Sancti, seu origines et miracula magnae Dei mominumque matris Mariae, quae in Sancto Monte Regni Bohemiae ad argentifodinas Przibramenses quotidiana Populi frequentia [et] pietate in statua sua mirabili aditur [et] colitur*, Praegae 1665.

⁷⁸ Bohuslaus BALBINUS: *Epitome rerum Bohemicarum quam ob venerationem Christianae antiquitatis et primae in Bohemia collegialis ecclesiae honorem Boleslaviensem historiam placuit appellare*, Praegae 1677.

v předbělohorském období a obecně proti monarchickému zřízení a pevné vládě, jejímž byl stoupencem. Spor, při němž našel Balbín oporu ve svém příznivci, nejvyšším kancléři Českého království Františkovi Oldřichu Kinském i v několika významných osobnostech u vídeňského dvora, trval osm let. Mezitím bylo Balbínovi na zásah cenzury znemožněno pracovat na dějinách pražské kapituly, navíc byl Balbín několikrát přeložen. V této psychicky náročné době napsal dvě díla, jež byla vydána až delší dobu po jeho smrti – slavnou *Rozpravu o jazycce slovanském*, jež byla vydána až v roce 1775 a ovlivnila české národní obrození, a satirický *Pamětní nápis Bernardu Ignáci z Martinic*⁷⁹, jehož dosti nevybíravým způsobem označil za hlavního škůdce království. Kromě prosazování bezohledné fiskální politiky mu v souladu se svým patriotickým programem vyčítal i podporu německého živlu v zemi, což, jak ukázal Petr Maťa, může být chápáno jako nepřesné nebo dokonce manipulativní⁸⁰.

V roce 1678 Balbínovi opět hrozilo vyloučení z řádu pro zmíněný nespécifikovaný mravní poklesek, nicméně již následujícího roku obdržela *Epitome* cenzurní schválení a byla vytištěna. Hned po svém vydání vzbudila velký zájem nejen doma, ale i v zahraničí, neboť Balbín byl v učenecích kruzích velmi známou osobností. Spolupracoval s francouzskými bollandisty, do jejichž řady *Acta sanctorum* přispěl životopisem Jana Nepomuckého, s učenci v Lipsku, s luteránem a ředitelem žitavského gymnázia Kristiánem Weissem i s českými exulanty. Již od studií v Broumově se přátelil s pozdějším královehradeckým biskupem a pražským arcibiskupem Matoušem Ferdinandem Sobkem z Bílenberka, historikem a budoucím děkanem pražské kapituly Tomášem Janem Pešinou z Čechorodu. Do okruhu jeho přátel nebo podobně smýšlejících historiků bývají řazeni i jezuité Jan Kořínek, Jan Tanner, křížovník s červenou hvězdou Jan František Beckovský a mnozí další. Dva roky po vydání *Epitome* Balbín těžce onemocněl. Byť nemoc překonal, jeho zdravotní stav se pak dlouhodobě zhoršoval. Ještě v posledních letech se snažil zpracovat a vydat obrovský materiál, který nashromáždil, v rámci zamýšlené třicetisvazkové řady *Rozmanitostí království Českého*

⁷⁹ Bohuslaus BALBINUS: *Dissertatio apologetica pro lingua Slavonica praecipue Bohemica ad clarissimum virum Th. Cz. Opus posthumum*, ed. Franciscus Martinus PELZL, Praegae 1775; TÝŽ: *Pamětní nápis Bernardu Ignácovi z Martinic*, ed. a přel. Josef HEJNIC, Praha 1988.

⁸⁰ Petr MAŤA: *Patres patriae or proditores patriae? Legitimizing and de-legitimizing the authority of the provincial estates in seven-teenth century Bohemia*. In *Whose Love of Which Country?*, ed. Balázs Trencsényi - Márton Zászkaliczky, Leiden-Boston 2010, s. 442.

(*Miscellanea historica Regni Bohemiae*)⁸¹, jež by pojednávala o české přírodě, geografii, městech, šlechtě, církvi, panovnících i zákonech. Před svou smrtí v roce 1688 však stačil dokončit a vydat pouze osm knih první a dva svazky druhé dekády.

Svůj postoj k dějepiscectví a jeho zásadám formuloval Balbín již ve svém raném díle *Rukověť humanistických disciplín* (*Verisimilia humaniorum disciplinarum*) z roku 1666⁸², přičemž vycházel ze starších příruček, především z Jeana Bodina⁸³. Vyzdvihl význam, jaký má při psaní historie správná chronologie, a jako stylistický vzor proti Sallustiovi a Tacitovi vyzdvihl především Livia, jehož styl byl v té době velmi populární. V duchu Ciceronových úvah o historii poukázal nejen na její úzkou souvislost s rétorikou, ale zdůraznil i jeho postulát pravdivosti historické výpovědi a poznání pravdy jako cíle historikovy činnosti (*ne quid falsi dicere audeat*). Historie je zrcadlem nebo obrazem pravdy (*veritatis imago*), která představuje vše prostupující řád. Balbín sice hovoří o tom, že by historik neměl věřit všemu, co slyší, ale zároveň jako příčinu odchylek od pravdy v historickém díle vidí v historikových špatných morálních kvalitách (*malignitas scriptorum*). Nejschůdnější cestou, jak pravdu odhalit a pojmenovat, je vynášet na světlo dokumenty minulosti, jež samy jsou nositeli pravdy, nikoliv historikova vlastní analýza nebo úvaha. Zpravidla tedy stačí se opřít o prameny nebo ověřené autority, z čehož vyplývá i časté nerozlišování mezi primárními a sekundárními prameny. Historie má být jednoduchá a pravdivá, nikoliv zkrášlená nebo sestavená podle vůle autora. Jejím předmětem by neměly být soudobé události, protože by mohly ovlivnit historikův úsudek a nestrannost⁸⁴.

⁸¹ V této práci se zaměřuji na 7. knihu *Miscellaneí*, jež je věnována českým králům, viz Bohuslav BALBÍN: *Miscellaneorum historicorum regni Bohemiae liber VII regalis seu de ducibus ac regibus Bohemiae*, Pragae 1687.

⁸² Bohuslav BALBÍN: *Verisimilia humaniorum disciplinarum/Rukověť humanitních disciplín*, ed. Olga SPEVAK, Praha 2006.

⁸³ Joannes BODINUS: *Methodus ad facilem historiarum cognitionem*, Parisiis 1566.

⁸⁴ Bohuslav BALBÍN: *Verisimilia humaniorum disciplinarum/Rukověť humanitních disciplín*, ed. Olga SPEVAK, Praha 2006, s. 492-501; Martin SVATOŠ: Historie jako království pravdy (Kategorie pravdivosti u Bohuslava Balbína). In *Veritas vincit-Pravda vítězí*, Praha 1995, s. 43-50.; Zdeněk BENEŠ: *Historický text a historická skutečnost*, Praha 1993, s. 156-160; Johannes KRAJCAR: *Bohuslav Balbín als Geschichtsschreiber. Ein Beitrag zur tschechischen Historiographie de 17. Jahrhunderts*, Romae: Facultas Historiae Ecclesiasticae Pontificae Universitatis Gregoriana 1955, s. 47- 71 – dissertatio ad lauream (dosud nepublikováno).

Historické dílo Bohuslava Balbína je tak rozsáhlé, že se zde zaměřím především na ty spisy, které mají bezprostřední význam pro tuto práci. Již od mládí byl Balbín oddaný mariánské účtě a projevoval čilý zájem o hmotnou i duchovní českou historii. Je tedy nasnadě, že jeho první významná díla byla věnována mariánským poutním místům a že v nich kombinoval hagiografický a historický přístup, odkazy na zázraky a snahu o co nejpravděpodobnější historické podání zpracovávané látky. V prvních dvou dílech o poutních místech ve Vartu u Kladska (*Diva Vartensis*, 1655) a v Tuřanech u Brna (*Diva Turzanensis*, 1658) ještě převládá hagiografický element a téměř naivní důvěra v hodnověrnost zázraků. Balbín zde propojil tendenci posvěcování barokní české krajiny a země s obrazem její slavné minulosti, která kontrastuje s přítomností. V jeho dalších dílech tento patriotický prvek ještě zesílil. Ve třetí práci věnované Panně Marii Svatohorské (*Diva Montis Sancti*, 1665) však již zcela převládla vlastenecky laděná historická složka díla obohacená o genealogické a historické dodatky. I v hodnocení zázraků byl přísnější.

Ačkoliv Balbín již v době svého pobytu v Klatovech zastával funkci dějepisce české jezuitské provincie, jeho hlavním snem bylo souhrnné sepsání českých dějin. Podobně jako jiní historici té doby začal za tímto účelem shromažďovat co nejširší pramenný materiál. Dopisoval si se šlechtici, městskými radami a opaty klášterů, např. s opatem tepelského kláštera Rajmundem Wilfertem (†1670). Tato horlivá sběratelská činnost nebyla mezi tehdejšími historiky ničím neobvyklým, dokonce si vytvářeli i formuláře, které pak rozesílali na příslušná místa. Podobným způsobem koneckonců shromažďoval informace i Johann Gamans (1606-1684), jehož si Balbín velmi vážil a postoupil mu i své podklady k plánovanému dílu o Karlu IV. Nevýhodou této horečné sběratelské činnosti bylo nebezpečí zahlcení materiálem, které při nedostatku systematické kritiky obsahu a významu pramenů mohlo vést až nedokončení díla. Johann Gamans tak nikdy nedokončil svůj plánovaný spis věnovaný Karlu IV. a Balbínovi se nepodařilo sepsat ucelené dílo věnované českým dějinám⁸⁵.

Balbín sice rezignoval na vydání spisu, jenž by byl věnován výhradně Karlu IV., přesto však našel způsob, jak se této etapě českých dějin, kterou označoval jako „zlaté období“, věnovat. Zaměřil na osobu prvního pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic, jenž byl zároveň blízkým Karlovým rádcem a přítelem. Balbín tak získal vynikající příležitost k tomu, aby

⁸⁵ O Johannesu Gamansovi, jeho metodách, stycích s bollandisty i Bohuslavem Balbínem psal Stefan BENZ: *Zwischen Tradition und Kritik. Katholische Geschichtsschreibung im barocken Heiligen Römischen Reich*, Husum 2003, s. 77, 218-221.

podstatnou část Arnoštova životopisu (*Vita venerabilis Arnesti*) věnoval právě osobnosti a vládě Karla IV., symbol největšího rozmachu českého státu, české státní svébytnosti i předhusitské katolické identity, na níž bylo vhodné navazovat. Co se týče metody Balbínovy práce, nelze opomenout impozantní heuristiku, jež obsáhla množství původních pramenů i středověké a soudobé literatury⁸⁶.

Jedinou realizací Balbínova snu o uceleném díle, jež by pojednávalo o českých dějinách, je *Epitome historica rerum Bohemicarum*, kterou dokončil již v roce 1669, ale jež mohla být vytištěna až o osm let později. Původně si přál vytvořit stručné podání českých dějin skrze historii paladia země české, mariánského obrazu uctívaného v Mladé Boleslavi, obrazu, jemuž Balbína v mládí zasvětila jeho matka. Dvojkolejnost díla nakonec vedla k jeho určité nevyváženosti, jíž jistě neprospělo ani složité zpracovávání rozsáhlého materiálu, který Balbín během let nashromáždil. V pěti knihách se Balbín vypořádává s českými dějinami od nejstarších dob přes sv. Václava, který byl ve Staré Boleslavi zavražděn, až po začátek třicetileté války, to vše se zjevnou tendencí vytvořit zároveň náboženské i vlastenecké dílo, zobrazit velikost i slávu českého národa, kontinuitu, na kterou je třeba navazovat. Tuto nepřetržitou linii českých dějin od přijetí křesťanství přes dobu Karla IV. až po Balbínovu současnost nenarušilo ani husitství – i v době české reformace totiž byla přítomna v mučednické smrti obětí husitů a jejich nositeli byli kromě katolické menšiny i umírněné směry utrakvistů. Tato konstrukce Balbínovi dovoluje ocenit i vládu Jiřího z Poděbrad, jenž v soudobém pobělohorském diskursu zpravidla nebyl kladně hodnocen⁸⁷.

O dva roky později začal Balbín vydávat *Rozmanitosti království českého (Miscellanea historica Regni Bohemiae)*, monumentální řadu věnovanou přírodopisu, místopisu, historii, obyvatelstvu i institucím českého království. Za svého života stačil z plánovaných třiceti svazků vydat pouze osm knih první dekády o přírodopisu, obyvatelích, místopisu, světcích, duchovenstvu, arcibiskupství, českých králích a dokumentech, jež následovaly první a druhá kniha druhé dekády věnované úvodu do rodopisu a rodokmenům staré české šlechty, jež měly tvořit i náplň následujících svazků. V české šlechtě totiž Balbín viděl východisko ze současné

⁸⁶ Přehled pramenů, z nichž čerpal Bohuslav Balbín, podal Josef PELIKÁN: *Balbínovy pomůcky a prameny. Příspěvek ke studiím o Balbínově vlastivědě*. Praha 1936. Balbínově práci s prameny se věnoval Johannes KRAJCAR: *Bohuslav Balbín als Geschichtsschreiber. Ein Beitrag zur tschechischen Historiographie de 17. Jahrhunderts*, Romae: Facultas Historiae Ecclesiasticae Pontificae Universitatis Gregoriana 1955, s. 15-45 – dissertatio ad lauream (dosud nepublikováno).

⁸⁷ Josef VÁLKA: *Politický smysl Balbínovy historiografie*. Česká literatura 36 (1988), č. 5, s. 396-397.

krize, a proto nevynechal příležitost, aby jí připomněl její původ, tradiční hodnoty a povinnosti vůči vlastní zemi a národu⁸⁸. Balbínovým cílem bylo v době, kdy již cítil, že mu ubývají síly, zpracování rozsáhlého souboru podkladů, které získal pro svou práci o českých dějinách. Uspěchané vydávání jednotlivých svazků, z nichž dva byly nakonec vydány až posmrtně koncem 18. století, se však negativně projevilo na jejich kvalitě a ucelenosti. Nic to ovšem neubírá na významu, jaký měla *Epitome*, vůbec první zpracování českých dějin s bohatou heuristikou i náznaky kritického hodnocení pramenů, a *Miscellanea*, první encyklopedické dílo o nejrůznějších aspektech týkajících se Českého království, pro další význam české historiografie.

2.2.3 Tomáš Jan Pešina z Čechorodu

Balbínův dlouholetý přítel a historik **Tomáš Jan Pešina z Čechorodu** (1629-1680) se narodil v rodině řezníka a radního v Počátkách, vystudoval jezuitské gymnázium v Hradci Králové a odešel na studia do Prahy. Tam se poprvé setkal s Bohuslavem Balbínem, který ho, jak sám tvrdil, údajně přivedl k zájmu o historii, když mu daroval Stránského spis *O státě českém (Res publica Bojema)*⁸⁹. Nikdy však nevstoupil do jezuitského řádu a od svého svěcení v roce 1654 byl příslušníkem diecézního kléru. Na rozdíl od Balbína také velmi rychle postupoval v duchovních hodnostech. Po vysvěcení působil jako kaplan ve východočeském Kostelci nad Orlicí. Jako litomyšlský děkan, jímž byl jmenován v roce 1657, dbal na to, aby do farností byli, pokud možno, dosazováni kněží ovládající jazyk svých farníků. Pešinovo vlastenecké nadšení se při jeho obdaření erbem promítlo i do jeho predikátu „z Čechorodu“. V roce 1663 byl zvolen kanovníkem v Litoměřicích a na Vyšehradě, o šest let později se stal kanovníkem metropolitní kapituly u sv. Víta a císařským radou. V té době již dva roky držel i právo palatinátu, tedy udělování erbů, jež mu na jeho žádost svěřil císař Leopold I. Jeho protektory byli královéhradecký biskup a posléze arcibiskup Matouš Sobek z Bílenberka, jež

⁸⁸ O Balbínově vztahu ke šlechtě, jejím dělení na bojovníky (*virtutes bellicae*) a kulturní mecenáše (*virtutes Christianae*) psal Johannes KRAJCAR: *Bohuslav Balbín als Geschichtsschreiber. Ein Beitrag zur tschechischen Historiographie de 17. Jahrhunderts*, Romae: Facultas Historiae Ecclesiasticae Pontificae Universitatis Gregoriana 1955, s. 172-190 – dissertatio ad lauream (dosud nepublikováno). O Balbínově vztahu ke šlechtě psala především Olga KVĚTOŇOVÁ-KLÍMOVÁ: *Styky Bohuslava Balbína s českou šlechtou pobělohorskou*, ČČH, 32, 1926, s. 497-541.

⁸⁹ Bohuslaus BALBINUS: *Bohemia docta*, ed. CANDIDUS, Pragae 1777, s. 47.

byl přítelem Bohuslava Balbína, a litoměřický biskup Maxmilián Schleinitz, jenž byl autorem několika historických spisů. Za arcibiskupa Sobka se stal generálním vikářem i děkanem kapituly. V roce 1675 obdržel od dvora čestný titul sufragána a biskupa smederevského. Zemřel v roce 1680 nakažen morem⁹⁰.

Již od svého působení v Litomyšli nedaleko moravských hranic pomýšlel Pešina na souhrnné zpracování moravských dějin, a tak se pustil, podobně jako jeho přítel Balbín, do shromažďování co největšího množství materiálu k moravským dějinám. Excerpované materiály, originály i opisy listin z pernštejnského, žerotínského i jiných archivů, které tak Pešina získal, dosud tvoří obrovský soubor dokumentů, který bývá příznačně nazýván *Chaos Pessinianum*.

Mezitím však publikoval dva spisy, které se přímo nebo zprostředkovaně týkaly nebezpečí, jež v té době aktuálně hrozilo do tureckých vojsk, jež měla po obsazení Sedmíhradska a Nových zámků volnou cestu na Moravu a Vídeň. V roce 1663 publikoval svou výzvu ke společné obraně evropských zemí před Turky, a to bez ohledu na národnost, partikulární státní zájmy a vyznání. Spis, jež pojmenoval vergiliovským názvem *Ucalegon*⁹¹, byl ve své době skvěle přijat nejen u dvora, ale i v zahraničí. Dalším Pešinovým dílem, jež, byť vzdáleně, odkazuje na turecké války, je spis nazvaný *Sedmicípá hvězda (Phosphorus septicornis)*⁹² z roku 1673, jenž vznikl na objednávku pražské metropolitní kapituly. V díle dedikovaném císaři Leopoldovi I. stručně popsal dějiny svatovítského chrámu na Pražském hradě a vyzývá panovníka k jeho dostavbě s poukazem na údajnou legendu, jež praví, že kdo dokončí svatovítskou katedrálu, znovu ovládne Turky dobytou Konstantinopol.

Ve stejném roce jako *Ucalegon* vydal Pešina i svůj česky psaný spis *Prodromus Moravographiae, to jest: Předchůdce Moravopisu*, jakýsi stručný výtah z toho, co Pešina plánoval v budoucnosti vydat. *Prodromus* je rozdělen do pěti knih – první je věnována geografii Moravy a jejím nejstarším dějinám, druhá válkám a vpádům včetně husitství, třetí náboženským otázkám, čtvrtá topografii podle krajů a pátá politické správě země. Husitství Pešina sice

⁹⁰ Jan P. KUČERA – Jiří RAK: *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*. Praha 1983, s. 147-170, Václav Vladivoj ZELENÝ: *Tomáš Pešina z Čechorodu (životopisná studie)*, Praha 1887.

⁹¹ Thomas Joannes PESSINA A CZECHOROD: *Ucalegon Germaniae, Italiae et Poloniae, Hungaria flamma belli Turcici*, Pragae 1663.

⁹² Thomas Joannes PESSINA A CZECHOROD: *Phosphorus septicornis, stella alias matutina, hoc est: sanctae metropolitanae Divi Viti ecclesiae Pragensis majestas et gloria*, Pragae 1673.

odsuzuje, nicméně se pozastavuje nad upálením Jana Husa a Jeronýma Pražského, když měli být chráněni glejtem, a jako patriot chválí i chrabrost moravských oddílů, jež se na straně stavovských vojsk bránili až do posledního muže.

První díl *Marta na Moravě (Mars Moravicus)*⁹³ pojednávající o moravských dějinách až do nástupu Habsburků, vyšel až v roce 1677. V úvodu ke svému stěžejnímu dílu se Pešina zamýšlí nad pomíjivostí pozemských říší, přichází s teorií kontinuity moravské státnosti až k markomanským časům a klade důraz na poučení a příklady, jež mají dějiny přinášet čtenářům. Vysvětluje svou motivaci k napsání díla také tím, že se doposud dějiny Moravy, na rozdíl od Čech, nedočkaly souhrnného zpracování. Na základě nejrůznějších pramenů, listin a rukopisů pak vylíčil nejen politické a, jak prozrazuje i název knihy, vojenské dějiny Moravy, ale i nemoci, zviřenu a geografii. Druhý díl *Marta na Moravě*⁹⁴, jenž pojednával o vojenských a politických událostech od nástupu Habsburků až do 30. let 17. století, nebyl nikdy vydán, a zůstal dochovaný jen v několika rukopisech. Je možné, že autor zemřel dříve, než stačil již dokončené dílo vydat. Adolf Krejčík, který se ujal příprav rovněž nikdy nevydané moderní edice Pešinova spisu, se domníval, že se tak stalo vzhledem k nízké kvalitě a kompilačnímu charakteru práce⁹⁵.

2.2.4 Jan Florián Hammerschmidt

Nejmladší autor, jehož dílo je předmětem této práce, patří na rozdíl od dvou výše uvedených autorů Bohuslava Balbína a Tomáše Jana Pešiny z Čechorodu již do druhé generace českých katolických historiků barokní doby. Jeho současníkem a přítelem byl Jan František Beckovský (1658-1725), autor *Poselkyně starých příběhů českých*, zatímco Bohuslav Balbín

⁹³ Thomas Joannes PESSINA A CZECHOROD: *Mars Moravicus sive bella horrida et cruenta, seditiones, tumultus, praelia, turbae et ex iis enatae crebrae et funestae rerum mutationes, dirae calamitates, incendia, clades, agrorum depopulationes, urbium vastitates, aedium sacrarum et prophanarum ruinae, arcium et oppidorum eversiones, pagorum cineres, populorum excidia et alia id genus mala, quae Moravia hactenus passa fuit*, Pragae 1677.

⁹⁴ Thomas Joannes PESSINA A CZECHOROD: *Mars Moravicus*. Moravský zemský archiv, fond Sbírka rukopisů Františkova muzea Brno (G10), rkp. č. 545, č. 877, Sbírka rukopisů Moravského zemského (G 11), rkp. č. 421.

⁹⁵ Adolf Ludvík KREJČÍK: *Prolegomena k vydání II. dílu T. J. Pešinova díla „Mars Moravicus“*, Praha 1913, s. 58-59.

(1621-1688) pro něj byl vzorem. **Jan Florián Hammerschmidt** (1652-1737), autor latinsky i česky psaných spisů, pocházel z měšťanské rodiny ve Stodu u Chotěšova. Po absolvování jezuitského gymnázia v Klatovech odešel studovat filozofii na jezuitskou akademii do Prahy. Podobně jako Tomáš Jan Pešina z Čechorodu však ani on nevstoupil do jezuitského řádu, nýbrž do arcibiskupského semináře, kde se věnoval studiu teologie. Na kněze byl vysvěcen v roce 1677, tedy v době, kdy byla po letech sporů vydána Balbínova *Epitome*. Tři roky působil jako kaplan v jižních Čechách, poté se stal farářem v Kamenném Újezdu. O patnáct let později se přesunul do Klatov, kde byl jmenován superiorem kaplanského domu při tamějším děkanském. Tamější kaplani měli pečovat o poutníky, kteří do města mířili za tamějším milostivým obrazem Panny Marie Klatovské. Již následujícího roku však Klatovy opustil, neboť byl povolán do Prahy na místo rektora arcibiskupského semináře. Nedlouho po svém uvedení do funkce získal tituly arcibiskupského protonotáře, vyšehradského i staroboleslavského kanovníka (1698) a palatina, tedy titul, jež si již dříve vymohl i Tomáš Jan Pešina z Čechorodu. Od roku 1710 až do své smrti v roce 1737 působil jako farář u hlavního staroměstského kostela Panny Marie před Týnem⁹⁶.

Hammerschmidt měl prý velmi dobrou paměť, byl prý veselý a přívětivý, ale též energický a houževnatý povahy, což se zákonitě odrazilo nejen v jeho praktickém působení v duchovní správě, když např. odmítl v týnském chrámu kázat německým jazykem, ale též v jeho rozsáhlém díle, jež čítá bezpočet tisků a především rukopisů. Kromě příležitostných básnických skladeb a životopisů apoštolů a starokřesťanských světců s připojenými kázáními má naprostá většina jeho děl historický nebo topograficko-hagiografický ráz. Někdy je velmi těžké od sebe oba elementy oddělit, např. v *Historii klatovské* (1699), kde se kromě informací historického rázu objevují také informace o zázracích, které souvisely se zázračným mariánským obrazem, který se v Klatovech nacházel.

Velká část Hammerschmidtova díla, ať již vydaná, nebo dochovaná jen v rukopisech různého rozsahu, byla věnována českým městům (České Budějovice, Klatovy, Plzeň, Čáslav, Kutná Hora, Louny, Čáslav, Kouřim, Vodňany, Tábor, Bydžov, Chrudim, Litoměřice,

⁹⁶ Zásadní biografické informace týkající se Jan Floriána Hammerschmidta čerpám ze studie, kterou publikoval Jaroslav KADLEC: *Jan Florián Hammerschmidt*, Časopis Společnosti přátel starožitností 61, 1953, str. 94-104. Přihlédl jsem také k údajům, jež ve své diplomové práci uvedla Jana CIGLEROVÁ: *Historik Jan Florián Hammerschmidt a jeho práce s prameny (na příkladu díla Prodomus gloriae Pragenae)*, Praha: FF UK 2009 – diplomová práce (doposud nepublikováno).

Německý Brod, Žatec, Beroun, Trutnov, Rakovník, Litomyšl, Vysoké Mýto aj.). Nejrozsáhlejší z nich se týkala Českých Budějovic, Klatov, jejichž česky psané dějiny byly vydány, latinské zůstaly v rukopise, a Mladé Boleslavi, kde Hammerschmidt navázal na kroniku Jiřího Kezelia Bydžovského, kterou přeložil do latiny a rozšířil až do své současnosti. Další významnou součástí Hammerschmidtova díla byly dějiny klášterů, kapitul, kostelů a jiných církevních institucí (Třeboň, metropolitní kapitula na Pražském hradě, Týnský chrám apod.). Největší ohlas si získal Hammerschmidtův spis o vyšehradské kapitule, jenž vyšel tiskem v roce 1700. Z ostatních spisů stojí za zmínku např. rukopisy *O českých sněmech (De comitiis Bohemiae)*, *Dějiny pražské Karlo-Ferdinandovy univerzity (Historia Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis)* a bezpochyby také jeho dvě díla o hlavním městě království. Prvním z nich je *Prodromus gloriae Pragenae* (1723)⁹⁷, jenž má být jakýmsi přípravným výtahem z chystaného zpracování dějin Prahy. Hammerschmidt na nich skutečně pracoval. Jeho rozsáhlý rukopis *Historia Pragensis* však, až na dílčí edici z konce 19. století⁹⁸, zůstal pouze v rukopisné podobě.

⁹⁷ Jan Florián HAMMERSCHMIDT: *Prodromus gloriae Pragenae, continens urbium Pragenarum foundationes, Pragensium a fide Christi suscepta religionis Catholicae fervores, pro fide Christiana perpessa martyria, fidei Christianae propagationem, ecclesiarum Pragae erectiones, monasteriorum foundationes, xenodochiorum dotationes, castrum Pragense et Wissehradense descriptiones, archiepiscoporum Pragensium titulos, divitias, potentiam, ditiones, bona, dignitates et nobilitates, nobilium domos et palatia, Universitatis Carolinae magnificentiam, regum, et imperatorum erga illam amores, privilegiorum confirmationes, Tri-urbis curiarum, pontis, et turrium descriptiones, Pragensium in bello fortitudinem, erga reges suos fidelitatem, a fucibus, regibus, et Romanorum imperatoribus, illis concessas innumeras immunitates, libertates, gratias, donationes, indulta, privilegia, et jura, ludos publicos Pragae editos et celebratos, ab elementis pressiones, sed nunquam depressiones, Pragensis aëris salubritatem, Pragensium olim divitias et bona, magnatum Pragae officia, et nomina, comitia, tabularum Regni notitiam etc.*, Pragae 1723.

⁹⁸ Joannes Florianus HAMMERSCHMIDT: *Historia Pragensis*, knihovna KTF UK Praha, rkp. bez sign., 2 sv. (1. a 3. svazek); Joannes Florianus HAMMERSCHMIDT: *Hammerschmidova Historia Pragensis (1691-1733) in duas partes divisa*, ed. Antonín PODDLAHA, Věstník Královské České společnosti nauk, 1891, č. 6, s. 105-256.

3 Stručná charakteristika editovaných textů

Texty historiografické povahy, jejichž edice je součástí do této práce, se navzájem liší svou strukturou, jazykovým stylem a v neposlední řadě také intencí, již sledovali jejich autoři. V této kapitole se proto zaměřím na stručnou obsahovou a stylistickou charakteristiku děl autorů, o nichž jsme již pojednali v předcházející kapitole, a to se zřetelem ke všem zde editovaným textům věnovaným Rudolfovi II. a jeho vládě.

3.1 Díla nekatolických autorů v emigraci

Nekatolické autory, kteří působili v zahraniční emigraci v Sasku, Polsku nebo Nizozemí, spojovala zkušenost života v emigraci, odloučení od domácího prostředí a snaha zvrátit pobělohorský vývoj a možnost návratu do českých zemí. Jedním z prostředků, jak tohoto cíle dosáhnout, bylo i literární působení a vydávání děl historiografické povahy, jež by pojednávala o dějinách českých zemí nebo české církve, vysvětlovala příčiny vypuknutí stavovského povstání a poukazovala na nezákonnost pobělohorského režimu. Prostředky, jež autoři k vyjádření těchto cílů volili, se lišily v závislosti na typu díla, jehož měly být součástí, vlastní konfesi a v neposlední řadě také na společenské a politické situaci v době, kdy byla díla vydána a měla působit na evropskou veřejnost.

3.1.1 Stránského *Res publica Bojema*

Res publica Bojema od Pavla Stránského vyšla v roce 1634 v nizozemském Leidenu jako 31. z 35 svazků rozsáhlé elzevierské publikační řady věnované dějinám evropských a několika jiných států⁹⁹. Bratři Elzevierové na ni, jak jsme již uvedli, získali privilegium nizozemských generálních stavů již o osm let dříve, dlouho však nemohli nalézt vhodného autora, který by tuto encyklopedickou příručku byl schopen napsat. Díla se ujal až exulant Pavel Stránský (1583-1657), který dílo dovedl do zdárného konce v roce 1634 a znovu rozšířil do dalšího vydání, které následovalo o devět let později.

⁹⁹ Paulus STRANSKIUS: *Res publica Bojema*, 1. vyd., Lugduni Batavorum 1634; 2. vyd., Lugduni Batavorum 1643. Stránského dílo vyšlo pak již v nezměněném vydání v Leidenu v roce 1648 ještě za autorova života a znovu v Amsterdamu (1713) a Frankfurtu (1719).

Elzevierské svazky věnované co nejúplnějším popisu jednotlivých států byly kapesního formátu, aby je bylo možné při cestách nosit s sebou, a obsahovaly informace z nejrůznějších oblastí života a dějin země, což se nutně nemuselo vylučovat s tvořivostí autora. Pavel Stránský své dílo v předmluvě dedikoval *Ruppertovi* a *Mořicovi Falckým*, synům zimního krále Fridricha Falckého. Jako o motivech sepsání díla hovoří jednak o snaze vyrovnat se ostatním národům, jejichž zpracování již vyšla, jednak o vrozené lásce k vlasti a snaze projevit vzdát jí náležitou úctu¹⁰⁰. Zároveň upozorňuje, že v knize není popisován současný stav válkou zkoušené země, ale takový, v jakém se nacházela před bitvou na Bílé hoře. Vyjadřuje i přání, aby svou vlast znovu mohl spatřit tak kvetoucí, jako byla právě tehdy¹⁰¹. S obsahem díla souvisí i výzdoba jeho titulní strany, jež obsahuje v kartuši umístěného českého lva, jenž je obklopen znaky vedlejších zemí Koruny české, a to včetně obojí Lužice, již od roku 1635 drželi v zástavě Sasové.

Obsahové členění elzevierských publikací, věnovaných jednotlivým státům, zpravidla začínalo popisem jeho území, obyvatel a jejich mravů, pokračovalo politickým zřízením, soudy a hospodářstvím. Autoři i vydavatelé však měli určitou volnost, a tak se ve Smithových třech knihách o Anglii lze setkat např. i s kapitolou věnovanou rozdílu mezi králem a tyranem, tedy tématu, jež bylo v Anglii té doby velmi aktuální¹⁰². Tomu odpovídají také velmi detailní popisy jednotlivých typů šlechty a detailní statě věnované parlamentu a soudům. Jiný svazek, věnovaný Polsku, Litvě, Prusku a Livonsku, tvořilo několik knih od různých autorů¹⁰³.

Stránský své dílo rozčlenil na osmnáct kapitol, v nichž pojednával o geografii (1. kap.), správním členění (2. kap.), státním zřízením (3. kap.), obyvatelích a jejich zvycích (4. kap.),

¹⁰⁰ P. STRANSKIUS: *Res publica Bojema*, Lugduni Batavorum 1643, praefatio: *Et certe non sola fuerunt, quae me huc impellebant aliarum, ut dixi, gentium exempla. Tantum videlicet valuti apud me quoque innatus in patriam amor, amantiumque patriae virorum bonorum ac inprimis vetustae nobilitatis gravisque iudicii equitis Stephani Gerstorffii cohortationes amicae, ut nec de soli natalis mei dotibus, nec de gentis, ex qua ab atavis genus repeto, vivendi ratione consociationeque publica, silere me amplius int passae.*

¹⁰¹ Tamtéž: *Quae post Albo-Montanam cladem nostram invaluerunt, nec nisi locis quam paucissimis attigi, nec adumbravi Rempub. Bojemam ea facie, quam belli hactenus flagrantis iniquitate est transformata, sed quae eam velut picturam aliquam insigniter elegantem, cum jam olim, tum sedente adhuc ad ejus clavum patre vestro beatae memoriae Rege, ornatissimam vidimus, quaque eam reflorescentem à nobis et posteritate videri cum lacrymis optamus.*

¹⁰² Th. SMITH: *De republica Anglorum libri tres*, Lugduni Batavorum 1630.

¹⁰³ *Republica, sive Status Regni Poloniae, Lituaniae, Prussiae, Livoniae*, Lugduni Batavorum 1627.

politickém zřízení (5. kap.), církevních otázkách (6. kap.), vedlejších zemích (10. kap.), českých stavech (11. kap.), zemském sněmu (12. kap.), zemských úřadech (13. kap.), královské kanceláři (14. kap.), soudech (15. kap.), bohatství a moci Čech (16. kap.), peněžnictví a hospodářství (17. kap.) a královských příjmech (18. kap.). V druhém vydání připojil Stránský dalších přibližně 70 stran, jež rozdělil mezi kapitolu o českých zákonech (19. kap.) a o pohřbívání českých králů (20. kap.). Počet stránek se tak zvýšil z 507 na 575.

Dvě ve druhém vydání připojené kapitoly ještě posílily zaměření díla, jež bylo zřejmé již v jeho prvním vydání, tedy zdůraznění svébytnosti a samostatnosti českého státu. Podle Stránského měli Čechové již od počátku vlastní právní systém, a to nejen na rovině zemského, ale i městského práva. Nepřijali tedy právo od Němců, ale naopak sami Němcům např. městské právo předali. Tato v mnoha ohledech diskutabilní argumentace byla součástí Stránského širší polemiky s Melchiorem Goldastem, právníkem a radou císaře Ferdinanda II., jenž ve svém díle zpochybňoval českou nezávislost a zdůrazňoval naopak podřízené postavení českých zemí v rámci Svaté říše římské¹⁰⁴.

Patriotické vyznění díla, polemika s Melchiorem Goldastem a do značné míry i bezchybné zvládnutí rozsáhlé látky a její rozdělení od přehledných kapitol jistě okouzlo nejen zahraniční veřejnost, kterou bylo třeba přesvědčit o starobylosti a svébytnosti českého království jakož i o motivech českého povstání, ale i domácí katolické historiky, jmenovitě Bohuslava Balbína a Tomáše Jana Pešinu z Čechorodu. Předpokládá se také, že struktura Stránského spisu měla vliv i na rozvržení svazků Balbínových *Miscellanei*¹⁰⁵.

Záměr vytvořit příručku, jež by ve stručnosti zprostředkovala encyklopedické znalosti o českém státě, se musel odrazit i ve způsobu, jímž je dílo napsáno, tedy na délce jednotlivých oddílů a jejich jazykovém zpracování. V oddílu věnovaném Rudolfovi II. v rámci přehledu českých panovníků¹⁰⁶ použil Pavel Stránský stylistické prostředky, jež bych souhrnně označil jako *brevitas*. Velmi krátký text, jenž v knize zabírá pouze jeden a půl strany, je takřka výhradně tvořen jednoduchými větami, případně asyndetickými souřadnými souvětími takřka bez využití podřadných vět – výjimkou jsou pouze jedna věta vztažná na začátku (*bellum quod... ab eo est... in Ungaria gestum*) a jedna časová v závěru medailonu (*moerore angi non desiit ante, quam è vita excederet*). Vedlejší věty vztažné, časové a příčinné jsou u Stránského takřka bez

¹⁰⁴ Melchior GOLDAST: *Commentarii de regni Bohemiae juribus*, Francofurti 1627.

¹⁰⁵ J. P. KUČERA – J. RAK: *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*, Praha 1983, s. 136-137, B. BALBINUS: *Bohemia docta*, Pragae 1777, s. 47.

¹⁰⁶ Viz edice, kap. 8.1.1.

výjimky komprimovány do konstrukcí ablativu absolutního, spojitého participia a právě již zmíněných asyndeticky spojených souřadných vět.

Zvolené stylistické prostředky tedy odpovídají jak formátu, tak zaměření díla. Až lakonická stručnost textu, jenž na první pohled opomíjí některé významné okamžiky Rudolfova života, je pouze zdánlivá. Stránský totiž o některých aspektech jeho vlády pojednává v jiných kapitolách, např. o Rudolfově majestátu píše v rámci kapitoly o českých církevních dějinách, zatímco obnově hrobky českých králů věnuje pozornost v poslední kapitole o pohřbívání českých králů, kterou do svého díla zařadil v roce 1643¹⁰⁷.

3.1.2 Příručka světových dějin od Jana Laeta-Veselského

V nizozemském Leidenu nevyšlo v roce 1643 jen druhé vydání spisu *Res publica Bojema* od Pavla Stránského, ale též první vydání díla jiného českého exulanta Jana Laeta-Veselského (1609-1656)¹⁰⁸. Jeho příručku světových dějin *Compendium historiae universalis civilis et ecclesiasticae* však nevydali bratři Elzevierové, ale Franciscus Heger. O jeho oblibě svědčí skutečnost, že vyšlo nejen dvakrát ještě za života autora, ale i v roce 1661.

Na titulní straně knihy je na rytině znázorněna alegorie Historie (*Historia*), jež sedí na trůnu korunovaná hradební korunou. Z jejích odhalených ňader prýští dva prameny, z nichž první proniká vzhůru k srdci alegorie Zbožnosti (*Pietas*), jež stojí po její pravé ruce, a druhý směřuje dolů do kalamáře, v němž své pero smáčí alegorie Učenosti (*Eruditio*). Graficky je tak vyjádřena základní charakteristika díla, jež se má zabývat světskými i církevními dějinami od narození Ježíše Krista.

V dedikační předmluvě dílo věnuje svému ochránci polskému šlechtici Ondřeji Rejovi z Nagłowic, jehož coby královského vyslance doprovázel do Anglie. Poznání přirovnává k *jakémusi velkému divadlu dějin*. Jako svůj vzor, podobně jako jiní historikové té doby, představuje Tita Livia, a to nejen pro jeho bohatý styl, ale především pro význam, jež spatřoval ve studiu dějin a vyjádřil ve své předmluvě k první knize římských dějin. Ač se Veselský dovolává na Livia, Caesara a Cicerona, nejde mu ani tak o liviovskou, caesarovskou nebo

¹⁰⁷ P. STRANSKIUS: *Res publica Bojema*, Lugduni Batavorum 1643, s. 286-287, 574-575.

¹⁰⁸ Ioannes LAETUS-VESELSKÝ: *Compendium historiae universalis civilis et ecclesiasticae tam Romanae quam Protestantium*, 1. vyd., Lugduni Batavorum 1643; 2. vyd., Amstelaedami 1653.

ciceronskou stylovou vytříbenost, jako spíše o to, aby čtenáři předložil příklady, jež by měl následovat nebo se jich měl naopak vyvarovat¹⁰⁹.

Následuje druhá předmluva, v níž se obrací přímo na čtenáře s konkrétními otázkami, jež se týkají tématu, pramenů a stylu jeho díla. Jako cíl si vytkl zpracování dějin pravé Kristovy církve, za niž považuje církev otců prvních šesti století, kterou pak zaplavily hluboké vody Satanovy ve formě pověr a předsudků papeženců. Pravá církev vyšla ze svých úkrytů až s Albigenskými, které následovali husité, čeští bratři a nakonec i zbývající protestanté. Laetus-Veselský si klade za cíl vypsát dějiny protestantských církví podle zemí, nehodlá však opomenout ani katolickou církev, byť z tónu předmluvy lze očekávat, že její hodnocení rozhodně nebude nestranné. Zároveň však již v úvodu přemluvy předesílá, že se nebude snažit pouze o vyprávění událostí, ale také příčin, které k nim vedly¹¹⁰.

Ze svých pramenů pak jmenuje např. Jacqua Augusta de Thou (1553-1617), autora monumentálního díla *Historia sui temporis* o 138 knihách¹¹¹. Z hlediska tématu této práce je však zajímavější, že měl přístup k archivu Jednoty bratrské, z něhož si opsal závěry z jednání bratrských synodů. Navíc, jak sám přiznává, čerpal i ze všech dosud nikdy nevydaných dokumentů a spisů o více než dvousetletých dějinách Jednoty bratrské, což je patrné i na textu, jež jsem vybral k edici¹¹².

Stylisticky se Laetus-Veselský podle svých vlastních slov snaží držet střední cesty mezi stručností, jež bývá někdy nesrozumitelná, a co nejširším záběrem díla. Jazyk svého díla sám charakterizuje jako jednoduchý jazyk bez jakýchkoliv ozdob s tím, že se zaměřuje pouze na události, chronologii, osoby a místa. Za svůj vzor v tomto směru považuje ve shodě s Ciceronem

¹⁰⁹ Tamtéž, praef. 1. Cituje např. Liv. 1 proemium: *Hoc illud est praecipue in cognitione rerum salubre ac frugiferum. omnis te exempli documenta in inlustri posita monumento intueri; inde tibi tuaeque rei publicae quod imitere capias, inde foedum inceptu foedum exitu quod vites.*

¹¹⁰ Tamtéž, praef. ad lectorem: *Res ita recensendas nobis esse duximus, ut non modò casus eventusque rerum, sed ratio etiam causaeque noscantur. Non enim solummodò delectare, sed prodesse cupimus. Quod fiet, si ex hisce fontibus praecepta ad vitam privatam communemque derivata exstruentur.*

¹¹¹ Iacobus Augustus THUANUS: *Historia sui temporis*, Aurelianae 1620.

¹¹² Io. LAETUS-VESELSKÝ: *Compendium historiae universalis civilis et ecclesiasticae tam Romanae quam Protestantium*, 1. vyd., Lugduni Batavorum 1643; 2. vyd., Amstelaedami 1653, praef. ad lectorem: *Omnia fere ex Ecclesiae illius (= Fratrum Bohemorum) monumentis et manuscriptis mihi communicatis hactenus typo non visa eruta sunt.*

římské historiky M. Porcia Catona, Q. Fabia Pictora a L. Calpurnia Pisona Frugi, kteří byli známí mimo jiné i svým strohým stylem¹¹³.

Text příručky, jenž zabírá v 1. vydání 768 a ve 2. vydání 544 stran, je rozdělen na čtyři hlavní věky (*periodi*), jež se dále dělí na kapitoly (*caput*), které bývají zpravidla tvořeny dvěma oddíly (*sectiones*), z nichž první je věnován politickým (*de rebus politicis*) a druhý církevním dějinám (*de rebus ecclesiae*). Latinský věk (*periodus Latina*) od císaře Augusta po Diokleciána obsahuje 35 kapitol, řecký věk (*periodus Graeca*) od císaře Konstantina až po začátek vlády Karla Velikého tvoří také 35 kapitol. Nejkratší francouzský věk (*periodus Francica*) čítá 8 kapitol a pojednává o období od císaře Karla Velikého po začátek vlády Konráda I. východofranského krále, jímž začíná zdaleka nejdelší a nerozsáhlejší německý věk (*periodus Germanica*) o 38 kapitolách.

V textu, který je věnován císaři Rudolfovi II. a době jeho vlády, je Laetův-Veselského styl skutečně jen velmi stručný a spoléhá se takřka pouze na asyndetické řazení hlavních vět, zřídka rozvitě o vedlejší větu vztaznou nebo účinkovou, občas doplněné o ablativ absolutní nebo jinou participiální konstrukci¹¹⁴. Jen v úseku věnovaném tureckým válkám si autor hraje s etymologií slov *invictus*, *victus*, *victor* a *victoria*¹¹⁵. Bohatší výrazové prostředky, a to jak lexikálně, tak syntakticky, volí Laetus-Veselský při popisu událostí v Uhersku, kde se lze nalézt nejen ablativ absolutní a obsahovou větu, ale též *cum historicum* i trikólon. Zdaleka nejrozsáhlejší a jazykově i stylisticky nejpropracovanější je text věnovaný vydání Rudolfova majestátu a jeho souvislostí – obsahuje totiž nejen nejrozsáhlejší slovní zásobu, nejrůznější typy souvětí i vedlejších vět, ale také výrazové prostředky rétoriky, např. trikóla a gradaci¹¹⁶.

¹¹³ Tamtéž: *Nullis ornamentis usus sum, monumenta solum rerum, temporum, hominum, locorum reliqui, quia et vino per se vendibili non opus haedera, et res ipsae non passae, quas ex authoribus, variorum ingeniorum et styli (quos ad marginem ut fidem faciliùs inveniamus, citare libuit) ita congegimus ut verba fermè retinuerimus. Qui igitur contemnere voluerit, is meminert, hoc modo, teste M. Tullio, scriptitasse apud Romanos Catonem, Pictorem, Pisonem.*

¹¹⁴ Viz edice, kap. 8.1.2.

¹¹⁵ Io. LAETUS-VESELSKÝ: *Compendium historiae universalis civilis et ecclesiasticae*. Amstelaedami 1653, s. 618: *Sub isto Hatvanum sanè expugnavit, sed mox majori damno una cum invictissima quondam urbe Agria perdidit, victus insuper non tam virtute hostis quam suorum avaritiâ, qui victores victoriam prae rapina persequi obliti, à victis victi fuère.*

¹¹⁶ Io. LAETUS-VESELSKÝ: *Compendium historiae universalis civilis et ecclesiasticae*. Amstelaedami 1653, s. 477, např.: *Pergebant dehinc unanimiter in templum, tanta frequentia ut non*

S ohledem na prameny, z nichž Laetus-Veselský čerpal, je samozřejmě otázkou, jaká je příčina stylistických rozdílů, jež jsou patrné v jeho díle. Mohou být totiž způsobeny vlastním zaujetím pro zpracovávanou látku. Text věnovaný Rudolfovi II. totiž v rámci kapitoly slouží pouze jako jakési stručné uvedení do kontextu, v jehož rámci budou líčeny další události, např. dějiny uherské protestantské církve, na jejichž zpracování klade autor důraz již v předmluvě ke čtenáři, a dějiny nekatolíků, respektive českých bratří na počátku 17. století, tedy téma, na němž byl autor osobně zainteresován, k němuž měl dostatek podkladů a jež si z osobních důvodů přál prezentovat co nejefektivnějším způsobem.

Zda však tyto rozdíly jsou dílem samotného autora, anebo je způsoben přejímáním některých jazykových prvků, případně celých vět a souvětí z děl citovaných autorů, však může ukázat pouze další výzkum. Uveďme alespoň jeden příklad, kdy Jan Laetus-Veselský čerpal z dosud nevydaného díla Jana Amose Komenského, jež citoval těmito slovy: *Ioh[annis] Comen[ii] in annal[ibus] Fr[atrum] m[anu] s[criptis]*. Pravděpodobně se jednalo buď o již v rukopise existující *Stručné dějiny pronásledování české církve (Historia persecutionum ecclesiae Bohemiae)* nebo *Stručnou historii církve slovanské (Ecclesiae Slavonicae brevis historiola)*¹¹⁷. S oběma díly se však doslovně shoduje pouze v citovaném výroku císaře Rudolfa II., údajně proneseném po dobytí Stoličného Bělehradu Turky v roce 1601, zatímco ostatní text se od Komenského verze liší¹¹⁸.

platea, non forum, non ipsum templum eos caperent, campanae omnium ecclesiarum Evangelicarum pulsabantur.

¹¹⁷ Viz edice, kap. 8.1.3a, 8.1.3b.

¹¹⁸ Io. LAETUS-VESELSKÝ: *Compendium historiae universalis civilis et ecclesiasticae*. Amstelaedami 1653, s. 476: *Quâ ipsa die nuntio accepto de Alba urbe Ungariae capta, dixisse fertur Caesar: "Exspectabam tale quid, postquam hodie Dei regimen quod est conscientiarum usurpare coeperim."*

3.1.3 Komenského dějiny české a slovanské církve

Na dějinách Jednoty bratrské začal již ve 20. letech 17. století v polském Lešně pracovat kolektiv autorů pod vedením Jana Amose Komenského. Ačkoliv byly práce na textech zřejmě hotovy již v roce 1632, kdy byla sepsána předmluva k latinskému vydání *Dějiny pronásledování české církve*, nebyl žádný z těchto spisů vydán dříve než v polovině 40. let 17. století. Mezitím si bratrské rukopisy, jak jsme již ukázali, opsál a z nich i čerpal Jan Laetus-Veselský, když na počátku 40. let sepisoval své dílo *Compendium historiae universalis*¹¹⁹. Zdroj, z něhož čerpal, označil marginální poznámce jako *Iohannis Comenii annales Fratrum manu scripti*. Co přesně měl Veselský na mysli, nelze nyní s jistotou určit, mohlo se však jednat o jedno ze dvou později vydaných Komenského historiografických děl o Jednotě bratrské, případně o podklady, které pro svá díla použil.

Jan Amos Komenský vydal celkem dvě historiografická díla o české nebo slovanské církve, respektive Jednoty bratrské. Již bylo uvedeno, že *Dějiny pronásledování církve české (Historia persecutionum ecclesiae Bohemicae)*¹²⁰ byly původně koncipovány jako pokračování knihy Johna Foxe o mučednících reformace a měly být vydány právě v roce 1632 nebo o rok později. Jejich první vydání se však uskutečnilo až v roce 1646 v nizozemském Leidenu se záměrem ovlivnit vestfálská mírová jednání ve prospěch české emigrace. *Stručná historie církve slovanské (Ecclesiae Slavonicae brevis historiola)*¹²¹, tedy druhé Komenského dílo věnované Jednotě bratrské, bylo sice také připravováno již ve 30. letech 17. století, ale vydáno bylo až v roce 1660 v jednom svazku s *Řádem Jednoty bratrské*. Jeho úkolem bylo v době, kdy již byl návrat do vlasti takřka vyloučen, upozornit vzdělanou veřejnost na stále ještě trvající existenci Jednoty, na její tradice a dějiny¹²².

Dějiny pronásledování české církve tvoří celkem 107 kapitol, jež zahrnují české církevní dějiny od údajného Bořivojova křtu v roce 894 až do konce 20. let 17. století. Jako česká církev jsou v ní vesměs označovány spíše předreformační a reformační české církevní směry. Na

¹¹⁹ Viz kap. 3.1.2.

¹²⁰ Iohannes Amos COMENIUS: *Historia persecutionum ecclesiae Bohemicae*, in: *Dílo Jan Amose Komenského 9/1*, red. Věra PETRÁČKOVÁ – Martin STEINER, Praha 1989 [1668], s. 199-364

¹²¹ Iohannes Amos COMENIUS: *Ecclesia Slavonicae ab ipsis Apostolis fundatae, ab Hieronymo, Cyrillo, Methodio propagatae, Bohemia in gente potissimum radicatae et in Unitate Fratrum Bohemorum fastigiatae, brevis historiola*, in: *De bono unitatis et ordinis*, Amsterdam 1660.

¹²² Více viz kap. 2.1.3

výsledné podobě díla a v něm podané interpretace českých dějin je patrný účel, za nímž bylo dílo vytvořeno, tedy oslava mučedníků českých nekatolických církví a jejich utrpení po bitvě na Bílé hoře na jedné straně a na straně druhé snaha ovlivnit ve svůj prospěch politickou reprezentaci a vzdělané vrstvy evropských protestantských mocností. Proto nepřekvapí, že ze 107 kapitol je jich naprostá většina věnována období let 1618 až 1632 (42.-107. kapitola). Předcházejícímu období náboženské tolerance za Maxmiliána II. a jeho syna Rudolfa II. jsou věnovány kapitoly 34. až 38., a tak na zbývající české dějiny od křtu Bořivoje po Ferdinanda I. zbývá pouze 33 kapitol. V prvních čtyřech je popisováno rozšíření křesťanství v Čechách a jejich první pronásledování za kněžny Drahomíry, v 5. kapitole likvidace slovanské liturgie, v 6. až 8. kapitole osudy Husových předchůdců, Jana Husa a Jeronýma Pražského. Následující kapitoly popisují husitské války. V 18. kapitole je popsán vznik Jednoty bratrské, jejímž dějinám je věnována značná část zbývajících rozsahu díla. Komenský čerpal své podklady ze starších kronik Hájka, Dubravia, ale i z Eneáše Silvia Piccolominiho a z archivů Jednoty bratrské¹²³.

*Stručná historie církve slovanské*¹²⁴ je svými fyzickými rozměry i délkou velmi drobné dílo, které představuje jakési shrnutí dějin již vymírající Jednoty bratrské, jejímž byl Jan Amos Komenský posledním biskupem. Otevřeně o tom hovoří v předmluvě ke sborníku, jehož je

¹²³ Jan KUMPERA: *Jan Amos Komenský Poutník na rozhraní věků*, Ostrava 1992, s. 243-244.

¹²⁴ Iohannes Amos COMENIUS: *De Bono Unitatis Et Ordinis, Disciplinaeque ac Obedientiae In Ecclesia recte constituta vel constituenda Ecclesiae Bohemicae ad Anglicanam Paraenesis Cum praemissa Ordinis ac Disciplinae in Ecclesiis FF. Boh. usitatae Descriptione*, 1. vyd. Amsterdami 1660, praefatio: *Atrocissimae namque annorum quadraginta persecutionis diluvium ita nos delevit, ut in tota Bohemia et Moravia ne unam quidem reliquam habeamus Ecclesiam, praeter paucas dispersi per vicina Regna gregis reliquias. Praeterea exilii diuturnitate factum est, ut omnes ferè Ecclesiarum pastores, omnes certè sine exceptione Antistites, Episcopi, Superattendentes, Decani et Archidecani, in vivis esse desierint, ad me usque unum: qui propter restitutionis spem anno 1632 (Ecclesiae synodicè congregatae voluntate ac suffragiis) Antistitibus adhuc tum visi allectus, nunc jam solus unus cum paucis residuis confratribus ministris (et unico è Polona gente collega) supervivo, quamdiu vitae auctori placet. Nam tametsi post ultimam è Polonia dispersionem ante quadriennium, ne solus et ultimus essem enixè laboravi, successum tamen dare consiliis non placuit Deo: interea verò è primariis, qui succedere potuerant, rebus humanis etiam exempti sunt.... Consuetudine gentium receptum est, ut qui sine haerede decedunt, bona sua aliis quibuscunqve transcribant.... meliores commendamus thesauros, ipsam dilectam Matrem nostram, Ecclesiam.*

společně s *Řádem Jednoty bratrské* toto dílo součástí. Píše o sobě jako o posledním biskupovi Jednoty, který s několika málo bratry přežil období čtyřicetiletého pronásledování a jemuž se nepodařilo zajistit si nástupce a další Jednotě další existenci. Proto se rozhodl odkázat anglikánské církvi, jíž tento sborník věnuje, své dědictví – milovanou matku církev nebo to, co z ní zbylo. Ve 123 kapitolách na 63 stranách podává Komenský velmi stručný přehled dějin slovanské církve, jejíž kořeny v duchu dobových znalostí spojuje, podobně jako Bohuslav Balbín, již se sv. Jeronýmem. Správně popisuje christianizační misi sv. Cyrila a Metoděje, od nichž však odvozuje nepřetržitou tradici podzemní slovanské církve, jež se projevila již v předreformačním hnutí a svého vrcholu dosáhla v působení Jana Husa. Jeho jediným dědicem, a tudíž i jedinou opravdovou a českou církví je podle Komenského Jednota bratrská. Líčí její pronásledování, jakož i dějiny Jednoty bratrské za císařů Maxmiliána II. a Rudolfa II. Pak jeho vyprávění, na rozdíl od *Dějin pronásledování české církve*, končí nářkem nad intrikami jezuitů i hříchy vlastní Jednoty bratrské, jejichž důsledkem byla bělohorská porážka, emigrace i takové a tak dlouhé obtíže, že „dnes už z nás, pokud vůbec, zbývají jen nepatrné zbytky¹²⁵“.

Obě Komenského díla mají nejen podobné téma, ale dokonce i v některých pasážích zcela shodný text, případně s drobnými úpravami, jako na začátku textu, v němž autor pojednává o době Rudolfa II.:

Historia persecutionum... (s. 241)	Ecclesiae Slavonicae... (s. 56-57)
Anno pòst, 1576, rebus humanis exemptus optimus Maximilianus successorem habuit filium Rudolphum: qui paternis vestigiis insistens ad annum 1602 pacatè regnavit,	Exemptus rebus humanis optimus <i>Maximilianus</i> (anno 1576) successorem habuit filium <i>Rudolphum</i> : qui paternis vestigiis insistens ad annum 1602 pacatè

¹²⁵ Iohannes Amos COMENIUS: Ecclesia Slavonicae ab ipsis Apostolis fundatae, ab Hieronymo, Cyrillo, Methodio propagatae, Bohema in gente potissimùm radicatae et in Unitate Fratrum Bohemorum fastigiatae, brevis historiola, in: *De bono unitatis et ordinis*, Amsterdami 1660, s. 59: *Cujusmodi quadraginta annorum diaetâ eò res deducta est ut intra Bohemiam et Moraviam nullum ampliùs Evangelicis restet templum, nulla schola, nullum privatum religionis exercitium, nulli sacri libri, exustis Bibliorum codicibus, aliisque purioris divini cultûs adminiculis, quaecunqve usquam deprehendi potuerunt, omnibus. Qui autem Deo servandae causa patriâ elapsi, perque vicina regna dilapsi erant (milleni sane numero) aut exilii molestiâ animis fracti constantiam deseruerunt, aut calamitatum diuturnitate sic absumti sunt, ut non nisi tenues hinc inde supersimus reliquiae.*

<p>nulla cuiquam religionis nomine motâ persecutione. Hoc demum anno clandestinis Jesuitarum per sua organa machinationibus eò res deducta fuit, ut Rudolphus conscripto ab illis edicto (de reproducendo in Piccardos Vladislai mandato) subscriberet, publicari juberet: nullo tamen alio effecto, quàm quòd templa Fratrum aliquot ad tempus clausa fuerunt.</p>	<p>regnavit, nullâ cuiquam religionis nomine illatâ molestiâ. Hoc demum anno clandestinis Jesuitarum per sua organa machinationibus eò res deducta fuit, ut Rudolphus conscripto ab illis edicto (<i>de reproducendo in Piccardos Wladislai mandato</i>) subscriberet, publicarique juberet: nullo tamen alio effecto, quàm quòd templa Fratrum aliquot ad tempus clausa fuerunt.</p>
---	---

Komenský do své *Stručné historie církve slovanské* převzal všechny odstavce z *Dějin pronásledování české církve*, které se bezprostředně týkaly Jednoty bratrské. Nepřevzal odstavce, v nichž byl popisován protest nejvyššího kancléře Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic proti Majestátu a text o vládě Rudolfova bratra Matyáše. Ihned po popisu události, jež bezprostředně souvisely s vydáním Rudolfova majestátu a představují nejsvobodnější období za dobu existence Jednoty, totiž následuje nářek nad intrikami jezuitů, vlastními hříchy Jednoty bratrské, její porážkou, vyhnáním a blížícím se zánikem. Jazykem obou děl Jana Amose Komenského je střizlivá humanistická latina, která se vyhýbá jak příliš složitým souvětím, tak úsečností asyndeticky řazených vět¹²⁶. Jejím cílem je ve čtenáři vzbudit zdání věčnosti a objektivitu. V *Dějinách pronásledování slovanské církve* Komenský za tímto účelem používá i vlastní svědectví a přímou řeč, kterou vkládá do úst, svědkům, s nimiž údajně hovořil. Snaze o věčné vyznění díla se vymykají pasáže *Stručné historie církve slovanské*, v nichž Komenský s použitím biblických citací nařiká nad současným stavem Jednoty a událostmi, které k němu vedly.

3.2 Díla domácích katolických autorů

Čtyři zástupci české katolické historiografie barokní doby, jejichž díla jsou předmětem této práce, představují více než sto let, tedy tři generace vývoje tohoto žánru v českém prostředí, byť nejstarší z nich není původem etnický Čech. Díla, s nimiž pracujeme, byť objekt jejich zájmu je prakticky totožný, se výrazně liší ve zpracování i vyznění svých spisů, v metodách,

¹²⁶ O Komenského latině psala Julie NOVÁKOVÁ: *Latina Komenského je humanistická*, *Slovo a slovesnost* 31, 1970, s. 293-304.

kteře jejich autoři pouřili, a v neposlední řadě i v cíli, s nímž svá díla psali. Setkáme se tedy jak s prosimetrickým příležitostným spisem ke korunovaci krále, ełogii českých panovníků, tak se stručnými dějinami Čech, sousední Moravy i souhrnným zpracováním dějin hlavního města. Tato díla často matou svým názvem, a proto se jimi budeme zabývat detailněji.

3.2.1 Solimanova ełogia českých panovníků

Obě díla jezuity Julia Solimana z let 1627 a 1629 nejsou svým založením zcela historiografické spisy, ale nacházejí se na pomezí historiografie a příležitostných tisků, jejichž cílem je oslavit právě vládnoucího panovníka nebo dědice trůnu. *Čechy vznikající, pohanské, křesťanské, zbožné, bojovné, kralující, vládnoucí, rakouské (Boemia exoriens, gentilis, Christiana, pia, bellicosa, regnans, imperans, Austriaca)*¹²⁷, první ze Solimanových spisů, které mají historický námět, vznikl na počest pražské korunovace Ferdinanda III. v roce 1627. Julius Solimanus coby zástupce pražské jezuitské koleje v předmluvě blahopřeje právě korunovanému dědici trůnu k získání české koruny a jako dar mu přináší české dějiny zhmotněné v tomto více než čtyřsetstránkovém díle. Jak však sám uvádí, nepřináší Čechy stížené nedávnou pohromou, již zřejmě miní nekatolické období a především stavovské povstání, nýbrž ony vznešené a vřelé Čechy, jaké bývaly dříve. Oslavuje též panovníkovy nejdůležitější ctnosti, jimiž jsou *zbožnost (pietas)* a *spravedlnost (iustitia)*.

Toto oslavné dílo se pak dále člení na několik oddílů, které v chronologické posloupnosti tvoří i název celé knihy. V prvním z nich přirovnává Čechy ke starověkému Římu, Praotce Čecha k Romulovi a Aeneovi, Kroka k Pompilioví, Libuši k Sybile a Přemysla Oráče k Prometheovi. Celou knihu napříč kapitolami pak tvoří prosimetrické texty, jimiž autor oslavuje české krále, případně jim vytýká některé jejich nedostatky. Panovníkovi tak představuje ctnosti, jimiž by se měl řídit, a zároveň nectnosti, jichž je třeba se vyvarovat. Konečným cílem každého medailonu panovníka je však oslava Ferdinanda III. Nejinak je tomu i v případě textů, které se týkají císaře Rudolfa II., který je nejprve prózou i alkajskou strofou oslavován jako český král pro slávu, s jakou Praha přijímala poselstva z dalekých krajů. Prózou

¹²⁷ Julius SOLIMANUS: *Boemia exoriens, gentilis, Christiana, pia, bellicosa, regnans, imperans, Austriaca, Ferdinando III. Ferdinandi II. semper invicti, augusti semper, semper pii, felici filio, cum haereditariam Regni Boemiae coronam, opt[imi] max[imi] parentis favore, statuum populiq[ue] voto, paternarum virtutum gloriosus haeres adiret, in faustae gratulationis debitique significationem obsequii concinnata*, Praegae 1627.

a elegickými distichy byl pak chválen i zásluhou svých sbírek a literárního mecenátu. V závěru se na Ferdinanda III. elegickými distichy obracejí Múzy a žádají ho, aby napodoboval velké hrdiny v dobách války i míru – Scipiony, Augusty, Trajány a Rudolfy.

Již o dva roky později publikoval Solimanus své druhé dílo věnované českým dějinám, jež však bylo podstatně menšího rozsahu. Jeho *Elogia českých knížat, králů a místokráľů, kteří vládli Čechům (Elogia ducum, regum et interregum qui Bohemis praefuerunt)*¹²⁸, která jsou opět dedikována Ferdinandovi III., obsahují padesát devět elogií českých vládců, která tvoří vždy drobná mědirytina poprsí panovníka, čtyři elegická disticha a stručný, syntakticky jednoduchý text, jímž charakterizuje jeho vládu. Podobně jako Jan Laetus-Veselský se i Julius Solimanus nepřímou dovolává Liviova výroku o nutnosti předkládat mládeži správné příklady hodné následování i ty záporné, jichž je třeba se vyvarovat¹²⁹. Jako své zdroje jmenuje Hájka, Dubravia a Eneáše Silvia Piccolominiho.

3.2.2 Balbínova *Epitome a Miscellanea*

O Balbínových stěžejních dílech *Epitome rerum Bohemicarum*¹³⁰ a encyklopedické řadě *Miscellanea historica Regni Bohemiae*, na jejíž sedmou knihu se v této práci zaměřujeme¹³¹, již bylo mnoho napsáno v balbínovské literatuře a uvedeno již v kapitole věnované osobnosti a

¹²⁸ Julius SOLIMANUS: *Elogia ducum, regum, interregnum qui Boemis praefuerunt*, Praegae 1629.

¹²⁹ Tamtéž, praefatio: *Aiebat vit prudentissimus, nunc cum Ferdinandi II. Caesaris piissimi virtus religionem in Boemiae restituit, et rem publicam veluti felicius renatam format, modis omnibus adolescentium Boemorum annis ingerendas esse res patria, quarum cognitione intelligant per viros quibus[ue] artibus Boema res olim parta et nunc restituta sit; rursus per quos homines, quibus[ue] vitiis non semel labefactata et contrita eam aliqua[n]do in conditionem venerit, in qua lacrymas extorquet, et tamen remedia non pateretur. Hac ratione vir laudatissimus asserebat, facile posse adolescentes ad prudentiam duci, ad moderationem patriae informari, ad eam animi integritatem erudiri, quae rempubl, non modò tueatur ac servet, sed augeat etiam et exornet. Habebunt igitur Boemi adulescentes in hisce Pricipibus elogiis et quae ardentem ament et quae oderint vehementer. Srov. Liv. 1 pr.*

¹³⁰ Bohuslaus BALBINUS: *Epitome rerum Bohemicarum quam ob venerationem Christianae antiquitatis et primae in Bohemia collegialis ecclesiae honorem Boleslaviensem historiam placuit appellare*, Praegae 1677.

¹³¹ Bohuslav BALBÍN: *Miscellaneorum historicorum regni Bohemiae liber VII regalis seu de ducibus ac regibus Bohemiae*, Praegae 1687.

dílu Bohuslava Balbína¹³². Proto se zde zaměřím jen na stručnou charakteristiku obou děl, jež spolu úzce souvisejí, a na způsob, jakým jsou zpracovány kapitoly věnované Rudolfovi II. a době jeho vlády.

Epitome rerum Bohemicarum neboli *Historia Boleslaviensis* byla původně zamýšlena jako dějiny české země podané skrze historii paladie země české, které je ve Staré Boleslavi, české období rakouského Mariazell¹³³, uchováváno. Záměr harmonicky propojit staroboleslavské a české dějiny však nevyšel, protože historické prameny k tomu neposkytovaly vhodné podmínky a dostatek informací týkajících se právě dějin poutního místa. Proto byly vyčleněny speciální kapitoly, v nichž se Balbín zabývá právě dějinami Staré Boleslavi a paladie. *Epitome* měla tvořit jakýsi stručný výťah z připravovaných čtyřsvazkových souhrnných dějin české země, jež Balbín zamýšlel vydat a pro které po mnoho let shromažďoval bezpočet pramenů primární i sekundární povahy. Právě jejich množství se nakonec ukázalo být velkou nevýhodou znemožňující syntetické zpracování českých dějin. Balbínův pokus o syntézu dějin nejstaršího českého místa s obecně českými dějinami tak zůstal jedinou realizací jeho životního snu a jediným pragmatickým zpracováním českých dějin před Františkem Palackým.

Balbínovu *Epitome* tvoří pět knih, které jsou řazeny chronologicky. První z nich tvoří období samotných počátků českých dějin od knížete Bořivoje po Václava, druhou knihu události, jež se staly od vlády Boleslava I. až do počátku vlády Karla IV. Ve čtvrté knize popisuje jednak vládu Karla IV. kterou označuje jako „zlaté období“, jednak panování jeho syna Václava a husitské války. Sice líčí jejich hrůzy a odsuzuje jejich kacířství, ale zároveň obdivuje jejich vojenské úspěchy, jichž dosáhli proti cizím křižáckým vojskům. Pátá, poslední kniha zahrnuje období od Albrechta Habsburského až po Ferdinanda II. Právě této knihy se týkala většina výtek cenzorů při sporu o vydání *Epitome*. Vadilo jim relativně kladné hodnocení Jiřího z Poděbrad jako českého krále i údaje o volitelnosti českého trůnu, což by mohlo zpochybňovat dědičné nároky Habsburků na český trůn.¹³⁴

V rámci *Epitome* podává Balbín analisticky strukturovaný text, který obsahuje nejdůležitější nebo pozoruhodné události jednotlivých let, aniž by se autor pokoušel o shrnující

¹³² Viz kap. 2.2.2.

¹³³ Marie-Elizabeth DUCREUX: Několik úvah o barokní zbožnosti a o rekatolizaci Čech, in: *Folia historica Bohemica* 22, 2006, str. 156, 161-174.

¹³⁴ Viz kap. 2.2.2.

pohled na vládu příslušného panovníka. Je to jistě důsledek původního plánu na paralelní zpracování historie poutního místa ve Staré Boleslavi a českých dějin. Do textu jsou zahrnuty zprávy o pořádání turnajů, úmrtí významných osob, morových ranách, vyznamenáních pro českou šlechtu, zahraničních poselstvech, která směřovala do Prahy na dvůr císaře Rudolfa II., ale také zprávy o různých zajímavostech nebo anomáliích. Ze zahraničních událostí si všímá pouze těch, které se bezprostředně dotýkají Čech, a proto se stručně věnuje i zprávám z tureckého bojiště. Zvláštní kapitolu věnuje dějinám poutního místa ve Staré Boleslavi, s jehož děkanem v té době jezuité aktivně spolupracovali, a líčí Rudolfův zájem o rozvoj katolické víry a detailně popisuje pouť, kterou v roce 1609 uskutečnili jezuité. V závěrečných pasážích se zcela soustředí na události posledních let Rudolfovy vlády, vpád Pasovských, Rudolfovo sesazení a smrt. I přes svůj analistický charakter působí Balbínův text velice plynule, zcela jistě také proto, že není přerušován cizorodými citacemi jiných autorů *in extenso*. Poněkud cizorodě snad působí jen poznámka k 14. kapitole, jež obsahuje detailní seznam všech pochoutek, jež byly konzumovány na svatbě Viléma z Rožmberku v roce 1578. Její zařazení vysvětluje sám autor, když v jejím úvodu píše o svém záměru ukázat velkolepost a bohatství české předbělohorské šlechty i úrodnost české země¹³⁵.

Královská kniha *Miscellanei* rozhodně neobsahuje více informací než *Epitome*, ba dokonce méně, protože se nezaměřuje obecně na české dějiny, ale na osobnost panovníka a jeho činy. Balbín zde neuplatňuje analistické řazení událostí podle jednotlivých let, ale soustředí se na témata, čímž text získává na spojitosti a plynulosti. Na rozdíl od *Epitome* jsou ke každé kapitole připojeny poznámky, které vysvětlují některé teze zmíněné v textu a zasazují je do širších literárních souvislostí. Tak například slova „*ultima primis non responderunt*“, jimiž Balbín charakterizoval, podobně jako již dříve Solimanus a jistě i mnozí jiní, Rudolfovu vládu,

¹³⁵ Bohuslaus BALBINUS: *Epitome rerum Bohemicarum quam ob venerationem Christianae antiquitatis et primae in Bohemia collegialis ecclesiae honorem Boleslaviensem historiam placuit appellare*, Praegae 1677, s. 612. *Quàm magnificè Crumlovii accepti sint hospites, etc. Consilium meum fuit, in hac Epitome historica res tam minutas (quales sunt Nuptiae Procerum nostrorum) prosequi, nisi amici, qui apud me quaedam legerant, authores fuissent; simul lectores magnificentiam id temporis Procerum (quippe Rosensibus, Novodomenses, Perensteinii, Smirzicii, Guttensteinii, Sslicii, Lobkovicii, Bibersteinii, Kragirzii, Trczkones, aliique, ut Moravos Proceres taceam, divitiis et omnium rerum, ac praecipuè mensarum splendore parùm aut nihil omnino concedebant) tum etiam Bohemae telluris commoditatem, et ad tantas conviviorum cupedias miram facultatem intelligent.*

mu poskytují příležitost podat čtenáři stručný výklad o vrtkavosti štěstěny. Cituje při něm v latinském znění Homéra, Herodota, ale také některá Senekova díla. V jiných poznámkách se věnuje některým aspektům panovnické zbožnosti, udatnosti, ale také věnování se umění a stařeckému mrzoutství, to vše dokládáno příklady z antických autorů¹³⁶.

3.2.3 Pešinův *Mars Moravicus*

První díl Pešinova spisu *Mars na Moravě (Mars Moravicus)*, který byl věnován vojenským a politickým dějinám Moravy do roku 1526, vyšel tiskem v roce 1677, tedy tři roky před náhlým úmrtím autora na mor¹³⁷. V předmluvě tiskem vydaného 1. dílu sice slibuje brzy publikování jeho pokračování až do roku 1664, ale později od svého záměru upustil. Jednak své dílo dovedl pouze do roku 1632, jednak se obával, že by psaním o příliš současné době mohl upadnout v nemilost, a tak v závěru rukopisu 2. dílu žádá, aby byl vydán až po jeho smrti¹³⁸. Přípravy k vydání nejprve podnikal Gelasius Dobner, autor Pešinova prvního životopisu, a po něm Adolf Ludvík Krejčík, jenž byl tímto úkolem, jak je patrné, pověřen zemským archivem v Brně, kde se nacházejí rukopisy Pešinova díla. Ani toto vydání se však nikdy neuskutečnilo.

Jediným dokladem této snahy je Krejčíkova studie, v níž detailně pojednává jak o nejrůznějších rukopisech a redakcích Pešinova díla¹³⁹, tak o dřívějších pokusech o přípravu takové edice, Pešinovou pozůstalostí a v neposlední řadě také Pešinovými prameny pro dobu vlády Ferdinanda I. Na několika příkladech srovnání textů Pešiny a autorů, z jejichž děl čerpal, dospěl k Pešinově příkrému odsudku: „Je-li vnější stránka spisu Pešinova slabá, jest věcná cena oddílu o vládě Ferdinanda I. ubohá“¹⁴⁰. Dospěl tak k přesvědčení, že motivem nevydání 2. dílu nebyla pro Pešinu ani tak obava z nemilosti mocných, jako vědomí ubohé stylistické i věcné

¹³⁶ Bohuslav BALBÍN: *Miscellaneorum historicorum regni Bohemiae liber VII regalis seu de ducibus ac regibus Bohemiae*, Pragae 1687, s. 253-261, viz edice kap. 9.2.3b.

¹³⁷ Život a dílo Tomáše Jana Pešiny z Čechorodu, viz kap. 2.2.3.

¹³⁸ Thomas Joannes PESSINA A CZECHOROD: *Mars Moravicus*, Moravský zemský archiv, fond Sbirka rukopisů Františkova muzea Brno (G10), rkp. č. 545, fol. 213r-213v.

¹³⁹ Adolf Ludvík KREJČÍK: *Prolegomena k vydání II. dílu T. J. Pešinova díla „Mars Moravicus“*, Praha 1913, s. 58-59. Více viz ediční poznámka.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 58.

úrovně svého díla. Snad i to mohl být jeden z důvodů, proč se novodobá edice nakonec vůbec nerealizovala.

Období panování Rudolfa II. se Pešina věnuje na 56 foliantech svého rukopisu druhé redakce, což je mnohem větší rozsah, než s jakým se setkáváme o všech ostatních autorů v této práci, snad s výjimkou Jan Floriána Hammerschmidta a jeho *Pražských dějin (Historia Pragensis)*. Pešina pro dobu Rudolfa II. čerpal mnoho informací o českých dějinách z Balbínovy *Epitome* a z Velešlavínova *Kalendáře historického*¹⁴¹. Zprávy týkající se samotného markrabství se v jeho spisu vyskytují jen velmi sporadicky a zpravidla nejsou příliš obsáhlé. Velkou pozornost naopak věnuje tureckým válkám, což by bylo z hlediska Moravy i názvu Pešinoва díla vcelku pochopitelné, pokud by ovšem zprávy z tureckého bojiště nepředstavovaly naprostou většinu textu, v níž čistě moravské zprávy zcela zanikají. V tomto směru takřka výhradně označuje jako svůj zdroj Mikuláše Istvánffyho (1583-1615), autora 34 knih o uherské historii v letech 1490 až 1613¹⁴², jenž bývá označován jako „uherský Livius“. Jeho jazyk je skutečně velmi bohatý a celé dílo je velmi čtivé, nicméně pro dobu, o níž psal Pešina, také příliš podrobné, protože Istvánffy psal o událostech, jež sám zažil. Zatím se mi nepodařilo prokázat, že by Pešina převzal doslovně Istvánffyho text. Spíše se mi při srovnání obou textů jevila patrná Pešinoва snaha o přestylizování textu podle měřítek jeho vlastního díla. Přesto se prostor věnovaný uherským událostem jeví jako přinejmenším nepřiměřený. Dalším významným zdrojem, k němuž se Pešina hlásí, jsou v rukopise dochované a do latiny buď někým jiným, nebo přímo Pešinou přeložené *Historické spisování*, respektive paměti **Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka** (1572-1652), o nichž jsme se již zmiňovali¹⁴³. Byť i v tomto případě české dějiny zcela převládají nad moravskými, přesto tato přejímka vzhledem k blízkosti Čech a jejich vztahu k Moravě jako vedlejší zemi Koruny české nepůsobí tak rušivě jako rozsáhlé pasáže věnované tureckým válkám.

3.2.4 Hammerschmidtovy spisy o Praze

Farář Týnského chrámu v Praze na Starém Městě Jan Florián Hammerschmidt (1652-1737) patřil mezi jedny z nejplodnějších autorů své doby. V rámci této práce se však zaměříme pouze na dvě jeho stěžejní díla, z nichž jedno bylo vytištěno a druhé zůstalo v rukopise. Jsou

¹⁴¹ Daniel Adam Z VELESLAVÍNA: *Kalendář historický*, Praha 1590.

¹⁴² Nicolaus ISTHUANFFY: *Historiarum de rebus Hungaricis libri XXXIV*, Coloniae Agrippinae 1622.

¹⁴³ Viz kap. 1.2.

jimi *Prodromus gloriae Pragenae* z roku 1723¹⁴⁴ a *Historia Pragensis*, jejíž rukopis je uložen v knihovně Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze¹⁴⁵. V poslední době se prvnímu z těchto děl a v souvislosti s ním i druhému ve své diplomové práci věnovala Jana Ciglerová, s jejímž svolením zde použiji některé závěry jejího výzkumu¹⁴⁶.

Prodromus gloriae Pragenae měl být přípravnou prací pro vydání rozsáhlejšího díla o Praze a pražských dějinách, jehož rukopisem je pravděpodobně právě *Historia Pragensis*. Hammerschmidt se v něm zaměřuje na dějiny Prahy a po tematických celcích zpracovává její realie, v jednotlivých kapitolách. Největší prostor ze všech čtyřadvaceti kapitol je věnován pražským kostelům, klášterům a jiným sakrálním stavbám. Zvláštní oddíly však věnuje také městským právům, turnajům a cizím poselstvům, která přicházela do Prahy¹⁴⁷. Co se chronologie týče, v rámci díla jako celku členěného tematicky postupuje synchronně, v jednotlivých oddílech nebo podkapitolách pak často volí diachronní postup. Jeho jazyk je zpravidla velmi jednoduchý a stručný. Co se pramenů týče, podle zjištění Jany Ciglerové sice bylo jeho základní metodou doslovné nebo tvořivé přejímání z děl jiných autorů, pokud zvolené texty zapadaly do jeho koncepce, nicméně v některých případech uplatňoval i kritické hodnocení pramenů, z nichž čerpal.

Rozsah druhého Hammerschmidtova třísvazkového díla *Historia Pragensis* nedovoluje zatím učinit podobně široké a jisté závěry jako v případě *Prodromu*. Dílo je zpracováno chronologicky od založení Prahy až do roku 1733 tak, že každý rok tvoří uzavřenou kapitolu, která se může členit ještě na další pododdíly, jako jsou *res Hungaricae* na začátku nebo zpravidla velmi stručné *res Pragenses* v závěru kapitoly. *Res Hungaricae* začínají nabírat na významu současně s vypuknutím válek s Turky v Uhersko v roce 1593 a v následujících letech jejich rozsah natolik roste, že tvoří naprostou většinu každé kapitoly. Po zprávě o uzavření míru s Turky strmě narůstá podíl textu věnovaný vnitropolitické situaci a sporům mezi Rudolfem II. a jeho bratrem Matyášem, jež vrcholí v letech 1608 a 1609. Jelikož se mi členění textu a jeho zaměření u Hammerschmidta zdálo poněkud podezřelé a text samotný až důvěrně známý, rozhodl jsem se pro srovnání s rukopisem 2. dílu Pešinova spisu *Mars Moravicus*. Dospěl jsem

¹⁴⁴ Joannes Florianus HAMMERSCHMIDT: *Prodromus Gloriae Pragenae*, Pragae 1723.

¹⁴⁵ J. F. HAMMERSCHMIDT: *Historia Pragensis*, knihovna KTF UK Praha, rkp. bez sign., 2 sv. (1. a 3. svazek).

¹⁴⁶ J. CIGLEROVÁ: *Historik Jan Florián Hammerschmidt a jeho práce s prameny (na příkladu díla Prodromus gloriae Pragenae)*, Praha: FF UK 2009 – diplomová práce (dosud nepublikováno).

¹⁴⁷ Viz edice 9.2.4b.

k závěru, že Jan Florián Hammerschmidt měl k dispozici Pešinův rukopis, který většinou doslovně, zřídka i s drobnými úpravami přejal do své práce, nikde se však o něm nezmiňuje, a pokud uvádí zdroje, cituje Pešinovou uváděné prameny. Proto jsem do edice zařadil jen stručné shrnutí vlády Rudolfa II., jež připojil na závěr kapitoly¹⁴⁸.

¹⁴⁸ Viz edice 9.2.4a.

4 Obraz Rudolfa II. jako panovníka

V poslední kapitole této práce se zaměříme na obraz Rudolfa II. v dílech českých historiků barokní doby, kteří ve svých dílech zpětně hodnotili jeho osobnost a období vlády, přiřazovali mu panovnické ctnosti, případně vytýkali některé nedostatky, jichž by se měli další panovníci vyvarovat. Je celkem přirozené, že se pohled na Rudolfa II., případně jeho otce Maxmiliána II. nebo Karla IV. může lišit v závislosti na konfesijním zaměření autora.

4.1 Nástin vlády Rudolfa II.

Rudolf II. se narodil v roce 1552 ve Vídni rodičům Maxmiliánovi Habsburskému a jeho sestřenici Marii Španělské. Nejprve byl vychováván v relativně tolerantním prostředí ve Vídni, nicméně v roce 1564 byl na zásah Ferdinanda I. společně se svým bratrem Arnoštem poslán k Filipovi II. do Španělska, kde měl být vychováván v duchu katolických tradic. Po Rudolfově návratu ze Španělska do Vídně r. 1571 se jeho otec zasadil o to, aby byl Rudolf o rok později v Prešpurku korunován uherským králem. Jednání s českými stavy byla složitější, neboť stavové nekatolických vyznání panovníkovi předložili ke schválení Českou konfesi, společně vyznání zastřešující všechny české reformační směry. Jednání se protahovala, a tak byl Rudolf korunován v roce 1575 bez veliké pompy a ve spěchu až poté, co jeho otec s Českou konfesi vyslovil alespoň ústní souhlas. Následně byl korunován i římským králem.¹⁴⁹

O rok později, poté, co zemřel jeho otec, ujal se Rudolf vlády a za sídlo si vybral Vídeň, kde sídlil jeho otec i jeho bratři. Po neshodách s Matyášem, jenž se pokusil si zajistit vlastní panství tím, že se nechal generálními stavy svobodného Nizozemí zvolit guvernérem, začal uvažovat o přesunutí svého sídla do Prahy. Jeho záměr nabyl výraznějších obrysů poté, co v roce 1578 prodělal první období „melancholie“, během něhož zůstával neustále na lůžku a nepečoval o státní záležitosti. Navíc se zhoršily i jeho vztahy se sourozenci a pro přesídlení hovořilo také osmanské nebezpečí v Uhrách, jež Vídeň ohrožovalo. Po delších přípravách a obnovení stavební činnosti na Pražském hradě pak Rudolf II. v roce 1583 skutečně přesídlil do hlavního města Českého království.

¹⁴⁹ Základní publikace týkající se osobnosti, duchovního světa a vlády Rudolfa II. napsali Josef JANÁČEK: *Rudolf II. a jeho doba*, Praha-Litomyšl 1997; Robert J. W. EVANS: *Rudolf II. a jeho svět*, Praha 1997.

Opět po dvou stoletích se Praha stala jedním z center evropské politiky a kultury, kam směřovaly nejen nákladná poselstva např. z Moskvy a Persie, ale také panovníci nebo jejich vyslanci, učenci, umělci a v neposlední řadě také řemeslníci. Rudolf II. měl totiž zálibu jak v okultních vědách, v alchymii a astrologii, tak i v uměleckých předmětech, jež sbíral, nechával nakupovat v zahraničí nebo vytvářet na přímou objednávku zahraničními umělci v Praze. Ačkoliv v Rudolfovi přísná španělská výchova zanechala hluboké stopy, neodvažoval se až do 90. let 16. století konat kroky, které by výrazně měnily konfesijní rovnováhu v zemi. Až na přelomu století se rozhodl obměnit českou kancelář ve prospěch většího zastoupení katolíků a v roce 1601 vydat i mandát namířený proti Jednotě bratrské.

Když v roce 1593 vypukla válka s Osmanskou říší, svěřil Rudolf velení svým bratrům, přičemž se sám uchýlil do ústraní. Jeho stav se vlivem dlouhodobých depresí dokonce zhoršil natolik, že nejen neplnil své státnické povinnosti, ale dokonce se začalo uvažovat i o jeho nástupci, což jen posilovalo paranoidní myšlenky, které ho trýznily v menší míře již v době jeho pobytu ve Vídni. V roce 1606 se císařovi příbuzní a následně i rakouské a uherské stavy usnesli, že by měl Rudolf přenechat nástupnictví svému bratru Matyášovi, jenž ho mimo jiné zastupoval i ve válce s Osmanskou říší.

Rudolf II. na tuto výzvu reagoval vyhoštěním Matyášova vyslance vídeňského arcibiskupa Klesla z Prahy. Matyáš však bez vědomí svého bratra uzavřel mír s Osmanskou říší i s povstalci v Uhersku a na rok 1608 svolal uherský sněm, který obě dohody přijal, ačkoliv s nimi císař odmítal vyslovit souhlas. Matyáš se vydal na tažení do Prahy, byl však odmítnut českými stavy, a tak musel uzavřít libeňský mír, jímž na úkor bratra získal všechny země s výjimkou Čech, Slezska a obojí Lužice. Čeští nekatoličtí stavové si pak na panovníkovi vymohli vydání Majestátu (9. července 1609), jímž panovník potvrdil svobodu vyznání pro všechny obyvatele Českého království a dovolil nekatolickým vyznáním shromážděným v České konfesi vytvořit sbor defensorů a další oficiální úřadu.

Rudolf II. se se svou porážkou nesmířil, a rozhodl se spojit své síly s bratrancem Leopoldem, pasovským biskupem, který v roce 1611 vtrhl se svým vojskem do Čech. Řádění Pasovských např. v Písku nebo v Praze na Malé Straně nakonec vyvolalo takový odpor, že Leopold byl nucen své jednotky odvolat a Rudolf byl donucen k abdikaci. V květnu 1611 tak z oken Pražského hradu proti své vůli sledoval českou korunovaci svého bratra Matyáše. Formálně stále ještě císař Svaté říše římské zemřel 20. ledna 1612 a byl pohřben vedle svého otce do hrobky, kterou nechal v 90. letech 16. století vybudovat v katedrále sv. Víta.

4.2 Ctnosti ideálního panovníka

Bylo by příliš zdlouhavé zabývat se na tomto místě vývojem představy ideálního panovníka v evropském kulturním prostoru. Jeho kořeny jistě sahají ještě mnohem hlouběji, ale existence takového obrazu je patrná již v období pozdní římské republiky. Cicero v řeči pro krále Deiotara vyjmenovává několik typických královských ctností – král by měl být statečný (*fortis*), spravedlivý (*iustus*), přísný (*severus*), důstojný (*gravis*), velkorysý (*magnanimus*), dobrotivý (*beneficus*) a štědrý (*largus, liberalis*)¹⁵⁰. Připočteme-li k těmto typickým vlastnostem panovníka, jak je líčí Cicero, i střídmost, již Cicero na Deiotarovi také chválil (*frugalitas, continentia*), a Caesarovu slitovnost (*clementia*), již si následující generace obzvlášť cenili na římských císařích, je výčet téměř úplný. Jako panovnické vzory posloužily kromě Caesara také Augustus¹⁵¹, jenž sám sebe představil jako ideálního panovníka ve spisu *Res gestae divi Augusti*, který se rozšířil po celém impériu, a Trajánus. Panegyrik, jež na něj složil G. Plinius Mladší, se pak stal vzorem pro chvály císařů a panovníků i v následujících staletích, tedy i v době renesance. Prvním představitelem ideálu křesťanského panovníka se pak stal císař Konstantin, jenž v roce 313 povolil křesťanství v římské říši a ve východní církvi bývá dokonce považován za svatého¹⁵². Středověký ideál panovníka zahrnoval bezpočet poloh od rytíře a bojovníka až po mírumilovného vládce s mnišskými rysy, jenž jako svůj vzor následuje Krista¹⁵³.

Obraz ideálního panovníka v raném novověku vycházel jak ze starověkých, především stoických, tak ze středověkých představ. Nejvýznamnějšími díly, která vznikla přibližně ve stejné době, tedy ve 2. desetiletí 16. století, a jež ovlivnila myšlení v tomto směru na několik

¹⁵⁰ Cic. Deiot. 26: *Omnes in lilo sunt rege virtutes, quod te, Caesar, ignorare non arbitror... Frugi hominem dici non multum habet laudis in rege: fortem, iustum, severum, gravem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem: hae sunt regiae laudes, illa privata est. Ut volet quisque, accipiat: ego tamen frugalitatem, id est modestiam et temperantiam, virtutem maximam iudico.*

¹⁵¹ Werner ECK: *Augustus a jeho doba*, Praha 2004.

¹⁵² Manfred CLAUSS: *Konstantin Veliký. Římský císař mezi pohanstvím a křesťanstvím*, Praha 2005.

¹⁵³ V českém jazyce jsou základní literaturou o středověkém pojetí panovníka práce, které napsali: Jean-Paul ROUX: *Král. Mýty a symboly*, Praha 2009; Marc BLOCH: *Králové divotvůrci*, Praha 2004; Jacques LE GOFF: *Svatý Ludvík*, Praha 2012.

desetiletí nebo i staletí dopředu, jsou Machiavelliho *Vladař (Il principe)*¹⁵⁴ a spis Erasma Rotterdamského *O výchově křesťanského vladaře (Institutio principis Christiani)*¹⁵⁵.

Machiavelli, na rozdíl od všech dosavadních knížecích zrcadel, vycházel z neúprosné logiky reálného světa, praktických zkušeností, že za účelem dosažení dobrého cíle je třeba někdy použít i méně dobré prostředky a že by člověk měl být dobrý, ale jen do určité míry a dle okolností. Jinak se mu může snadno stát, že o svou vládu přijde. Panovníka přirovnává k bystré lišce, za určitých okolností připouští možnost porušení daného slova a lásku označuje za pouhý morální závazek. Věnuje se i vlastnostem, které by měl ideální panovník mít a kdy by jaké z nich měl využívat, a otázkám výběru ministrů. V jeho díle není téměř zmínky o Bohu jako zdroji panovnické moci nebo příkladu pro panovníka, což ve spojení s výše uvedenými naučeními vedlo k označení Machiavelliho jako atheisty, před jehož učením je třeba se mít na pozoru. Míň o jeho díle nepomohla ani skutečnost, že Machiavelli ve svém díle volá po morální odpovědnosti každého vládce a zdůrazňuje svobodu člověka.

Erasmus Rotterdamský naopak líčí křesťanského vládce jako obraz Boha na zemi (*imago Dei*), který je zavázán k následování a milování Krista (*Christum diligere*), jeho ctností, měl by být zdrojem všeho dobra (*fons omnis benevolentiae*) a vůči svým poddaným se chovat nikoliv jako tyran, ale milující otec (*pater familias, pater patriae*). K již zmíněným ctnostem připojuje i křesťanskou lásku (*caritas*), moudrost (*sapientia*), rozvážnost (*prudencia*) a mírnost (*lenitas*), již je třeba vzdorovat příliš velkým emocím (*affectus*). Budoucímu panovníkovi samozřejmě uděluje rady i ohledně výběru rádců, tvorbě zákonů a uzavírání smluv i volného času. Vše by mělo být podřízeno panovníkovu výjimečnému poslání. Sám vládce by měl jít příkladem, nestránit se lidu a být, jak píše Erasmus, lékařem státu, tedy se prostřednictvím svého příkladu i zákonů snažit o to, aby jeho poddaní byli lepšími lidmi. Vše by měl poměřovat obecným blahem (*utilitas publica*). Podobné myšlenky později rozvinul i Jan Amos Komenský ve své Všeobecné poradě o nápravě věcí lidských.

Následující období reformace i protireformace se samozřejmě projevilo i v pohledu na ideál panovníka u katolíků a protestantů. Žádné velké rozdíly však nevznikly, snad jen s tím rozdílem, že např. v rakouském a bavorském prostředí byl i nadále zdůrazňován božský původ panovnické moci, zatímco v protestantských německých státech byl kladen důraz na panovníkovu podporu školství a vzdělanosti obecně, aniž by byla otevřeně zmiňována právě

¹⁵⁴ Z českých vydání např. Niccolò MACHIAVELLI: *Vladař*, přel. Josef HAJNÝ, Praha 1997.

¹⁵⁵ Erasmus ROTERODAMUS: *Institutio principis Christiani/O výchově křesťanského vladaře*, přel. Daniel KORTE, Praha 2009.

božská podstata královského úřadu¹⁵⁶. Není tedy divu, že v příručce *Princeps in compendio*¹⁵⁷, jež byla od 20. let 17. století používána v rámci habsburského rodu, je na prvním místě vztah panovníka k Bohu a na druhém panovníkova zbožnost (*pietas*) i v souvislosti s jeho povinností šířit katolickou víru. Až pak následují praktické kapitoly týkající se výběru nejbližších poradců a hned na čtvrtém místě i dvou vladařských ctností – spravedlnosti (*iustitia*) a slitovnosti (*clementia*), z nichž nejdůležitější je právě spravedlnost, jež jediná dokáže zabránit svévoli poddaných. V dalších kapitolách podává především ze zkušenosti vycházející rady týkající se povinností panovníka vůči poddaným (*officia in subditos*), tedy správy státu a případně souvisejících ctností (*liberalitas, constantia*). Křesťanské ctnosti Ferdinanda II., jenž byl ve své době prezentován jako příklad habsburské zbožnosti i moudrého panovníka, popsal jeho zpovědník Guilielmus Lamormaini (1570-1648)¹⁵⁸. Na prvním místě jmenuje horlivost pro katolickou víru, důvěru v Boha, lásku k Bohu, častou účast na mších, četbu Písma a v neposlední řadě i distinktivní prvek habsburské zbožnosti – úctu k Panně Marii.

Významným pohledem na ideál panovníka z prostředí českých exulantů představuje Komenského *Panegyricus Carolo Gustavo*¹⁵⁹, jež Komenský napsal za švédské okupace Lešna v naději, že švédský král Karel Gustav získá rozhodující moc ve střední Evropě a mohl by přispět k obnovení náboženské tolerance i na českém území. Nejedná se ani tak o oslavnou řeč, jež by chválila vlastnosti švédského krále, jako spíše o řeč, jíž chtěl Komenský švédskému králi naznačit, jakým by měl být panovníkem. Kromě běžných ctností (*iustitia, benevolentia, lenitas, magnanimitas, continentia, modestia, prudentia, beneficentia, clementia, fortitudo, liberalitas, constantia* aj.) vyzývá švédského krále, který byl v té době na tažení v Polsku, aby své zbraně obrátil proti nevěřícím Turkům a Tatarům, mezi křesťany však aby nastolil mír (*pacis reparator, ex hoste sospitator*) a toleranci (*tu rex populorum esse, conscientiatum regem patieris*

¹⁵⁶ Andreas KRAUS: Das Katholische Herrscherbild im Reich, dargestellt am Beispiel, in: *Das Herrecherbild im 17. Jahrhundert*, Münster 1991, s. 2-25; Heinz DURCHHARDT: Das protestantische Herrscherbild de 17. Jahrhunderts im Reich, in: *Das Herrecherbild im 17. Jahrhundert*, Münster 1991, s. 26-42.

¹⁵⁷ *Princeps in compendio*, ed. Franz BOSBACH, in: *Das Herrecherbild im 17. Jahrhundert*, Münster 1991, s. 89-114.

¹⁵⁸ Guilielmus LAMORMAINI: *Idea principis Christiani. Ferdinandi II., Romanorum Imperatoris, virtutes*, Coloniae 1638.

¹⁵⁹ Iohannes Amos COMENIUS: *Panegyricus Carolo Gustavo*, in: *Dílo Jan Amose Komenského 13*, red. Oldřich ŘÍHA, Praha 1974 [1655], s. 67-94.

esse Christum, religiosissime rex), protože jedině tak lze obnovit klid, svobodu a mír (*libertatis vindex, publicae quietis reductor*).

4.3 Panovnické ctnosti Rudolfa II. v barokní historiografii

Rudolf II. nebyl v české historiografii nikdy chápán tak jednoznačně jako např. Karel IV., kterého, až na výjimky, mezi něž patří Jan Amos Komenský, jak katolíci, tak nekatolíci označují za otce vlasti a jednoznačně kladnou osobnost. Přesto si ho v mnoha ohledech váží nebo pro něj mají alespoň pochopení obě skupiny českých historiografů pobělohorské doby, nicméně důvody této úcty nejsou na obou stranách identické, dokonce kvůli svým partikulárním zájmům některé skutečnosti zamlčují.

Pavel Stránský líčí Rudolfa jako syna, který kráčí ve stopách svého otce, za jehož vlády v Čechách panoval náboženský smír a svoboda¹⁶⁰. Zdůrazňuje, že málokdy opouštěl Prahu, a připomíná války, povstání a nepokoje, jimž musel čelit nejprve v Uhrách a nakonec i v Čechách. Představuje ho jako mírumilovného panovníka, jenž částečně zbraněmi, částečně jednáním zklidnil uherské povstání a české nepokoje zdařile vyřešil majestátem na náboženskou svobodu. Zamlčuje však skutečnost, že na urovnání povstání v Uhersku měl podstatný podíl jeho bratr Matyáš, kterého společně s dalšími Rudolfovy příbuznými představuje jako člověka, který se spíkl proti svému nemocnému bratrovi, aby ho na jeho úkor získal vládu. V tom spatřuje příčinu Rudolfova smutku a následné smrti. Na závěr připomíná, že v té době do Prahy mířily vyslanci z Turků, Peršanů, Moskvanů a Tatarů, a zpochybňuje zákonnost postupu, jakým Matyáš získal českou korunu, když souhlas lidu označuje za nedostatečně jasný (*armis pariter et populi non satis perspicacis consensu*). V jiných částech knihy líčí Rudolfa II. jako dárce náboženské svobody a přičítá mu velký význam v obnově městského práva a rozvoji měst jako takových. Byť jeho vládu vnímá veskrze kladně, Rudolfovy panovnickými ctnostmi se detailně nezabývá.

Jan Laetus-Veselský ve svých textech příliš nehodnotí vládu Rudolfa II. V odstavci věnovaném dějinám protestantské církve v Uhersku, respektive povstání Štěpána Bočkaje, označuje Rudolfa II. za papežova otroka (*Pontificis tyrannidem ejusdemque mancipii regis Rudolphi*), v emotivním textu, který popisuje vydání Majestátu, ho líčí jako osobnost, jež se nechá snadno ovlivnit svými rádci nebo jezuiti. Jiná charakteristika se u něj nenalézá, a to ani

¹⁶⁰ S. 392-393.

v rámci poznámky o povolení náboženské svobody, jež bylo spíše výsledkem Rudolfovy lítosti nad ztrátou Stoličného Bělehradu než jeho uvědomělým záměrem.

Na rozdíl od svého spolubratra Jana Laeta-Veselského hodnotí Jan Amos Komenský Rudolfa II. a dobu jeho vlády velmi kladně jako období náboženské svobody. Podobně jako Stránský se zmiňuje o tom, jak Rudolf v počátcích své vlády následovala příkladu svého zbožného otce (*pietissimus parens*), který zachovával náboženskou toleranci. I on připomíná jezuitské intriky, Rudolfovu lítost nad ztrátou Stoličného Bělehradu, ale na rozdíl od Jana Laeta-Veselského Rudolfovi nepřisuzuje zaslepenou lehkomyšlnost, ale otevřenost vůči názorům ostatních, například bratrských šlechticů, kteří u něj po vydání mandátu proti Pikartům u Rudolfa údajně uspěli s vysvětlením, proč nemohou být čeští bratři označováni za pikarty. Poté, co je Rudolf vyslechl, prý jim povolil bohoslužby i školy. Jeho osobní charakteristikou je u Komenského mírnost (*mitissimus Caesar*), i jeho označuje jako velmi zbožného císaře (*pius, piissimus Caesar*), přičemž zbožnost se u Komenského významově kryje s tolerancí. Proto prý také Rudolf nechtěl údajně dopustit, aby se na trůn dostal jeho fanaticky katolický synovec Ferdinand Štýrský, těžce nesl nevděk Čechů, jimž přinesl tolik slávy, snad i založil *Řád míru* (*Ordo pacis*), o němž se však zmiňuje pouze Komenský. Ve *Stručné historii církve slovanské* je pak Rudolf II. titulován dokonce jako obránce svobody (*libertatis vindex*), tedy stejným titulem, jakým se obrací v polovině 50. let 17. století Komenský ke Karlu Gustavovi, aby mu představil svůj ideál panovníka.

Katoličtí historikové Solimanus a Balbín se shodují, že začátek Rudolfovy vlády byl šťastnější než její konec. Solimanus v elegickém distichu vyzdvihuje slávu Prahy za Rudolfova panování, vyčítá mu však, že nedokázal vzdorovat své žádostivosti (*donec voluptati adversatus est, nulli imperatorum secundus*), chválí jeho pevnost ve víře, mnohá vítězství jeho vojsk ve válce proti Osmanské říši a označuje jeho vládu za dobu nebývalého rozkvětu Čech i Prahy, kam za císařským majestátem mířilo množství obyvatel, obchodníků, ale také matematiků. Rudolfovi vyčítá příliš vysoké výlohy na mecenát. O jeho smrti tvrdí, že zemřel již znechucen příliš dlouhou vládou, přičemž zamlčuje jak události týkající se vydání *Majestátu*, tak vpád Pasovských a převzetí vlády jeho bratrem Matyášem. Příčinu lze snad hledat v době vydání díla, která ještě nebyla tak vzdálena bělohorské bitvě a kvůli níž nebylo radno některá témata raději ani zmiňovat. Jedním z cílů díla navíc bylo, jak se zdá, zasazení Ferdinanda III. do spojitě řady českých katolických a pravověrných panovníků. Informace o rozbrojích mezi jeho příbuznými, případně skutečnost, že vyhověli nekatolíkům a udělili jim náboženské svobody, nebyla v tomto kontextu vítaná.

Bohuslav Balbín ve svých *Miscellaneích* a *Epitome* označuje Rudolfa II. jako velmi velkého a slavného krále (*rex maximus et gloriosissimus*), chválí jeho nenásilnou pevnost ve víře (*firmitas non violenta*), s níž dlouho vzdoroval nutnosti vydání Majestátu, oceňoval zápal pro katolickou víru (*zelus eius pro religione*), s níž *spojoval* i jeho zbožnost a péči o Starou Boleslav a duchovních cvičeních (*pietas*). S Rudolfem *spojoval* rozvážnost (*prudentia*), přísnost ve vztahu ke kacířům (*severissima in Picardos decreta*). Všimá si také lesku hlavního města, zahraničních vyslanců, kteří mířili na pražský dvůr a Rudolfovy záliby v umění, literatuře a vědách, tedy stejných vlastností, které na Rudolfovi oceňuje i Solimanus v oslavném spisu složeném u příležitosti korunovace Ferdinanda III.

5 Závěr

V rámci této práce jsem měl v úmyslu podat co nejucelenější pohled na dobu vlády římského císaře a českého krále Rudolfa II. v latinsky psaných dílech českých historiografů barokní doby, z nichž Jan Laetus-Veselský a Julius Solimanus doposud nebyli předmětem hlubšího zájmu badatelů. Vzhledem k rozsahu zkoumaných textů a nutnosti jejich interpretace jsem jednak věnoval pozornost osobnosti a dílu jednotlivých autorů, obsahové a stylistické charakteristice jejich děl, v další části potom otázce shrnutí dobového ideálu panovníka a analýzy pohledu autorů na osobnost Rudolfa II., kterému bývají někdy připisovány stejné vlastnosti autory z obou konfesijních táborů.

Těmto vlastnostem však připisují jiný význam, který je v souladu s jejich vlastní interpretací dějin. Rudolf II. je tak označován oběma tábory jako *pius* nebo *mitis*, obránce katolické víry i svobody vyznání. V některých případech docházelo dokonce k zamlčování těch událostí Rudolfovy vlády, jež bývají obvykle posuzovány jako stěžejní, např. Matyášovy neshody s Rudolfem a jejich příčiny nebo vydání Majestátu a jeho okolnosti. Hodnocení Rudolfovy doby totiž bylo významným nástrojem politické i náboženské propagandy, a to buď v zájmu zdůraznění katolické kontinuity (Julius Solimanus), nebo nezákonnosti pobělohorského režimu (Jan Amos Komenský, Pavel Stránský).

Další významnou součástí mé práce bylo nejen pojednání o autorech, jejichž život a dílo jsou již obecně známy, ale také o Janu Laetovi-Veselském, jehož dílu doposud nebylo věnováno mnoho pozornosti, a Julius Solimanovi, který moderní zhodnocení svého díla teprve čeká. V tomto ohledu měla jistě svůj význam také charakteristika děl obou autorů, jež by si však zasloužila mnohem detailnější analýzu, než jakou bylo možno provést v rámci rozsahu této práce.

Domnívám se, že další možnosti rozšíření jsou v oblasti kritických edic celých textů a srovnání pojetí Rudolfa II. u příslušných autorů i s hodnocením jeho otce Maxmiliána II., synovce Ferdinanda II. a v neposlední řadě též s osobností Karla IV.

6 Seznam použitých pramenů a literatury

Rukopisné práce

Joannes Florianus HAMMERSCHMIDT: *Historia Pragensis*, knihovna KTF UK Praha, rkp. bez sign., 2 sv. (1. a 3. svazek).

Thomas PESSINA A CZECHOROD: *Mars Moravicus*. Moravský zemský archiv, rkp. sign. G10 545, G10 877, G11 421.

Staré tisky, případně jejich edice

Michael Franciscus Ferdinandus ab ALTHANN: *Imago principum Bohemiae LXI elogiis ducum, regum, interregnum adumbrata in novum patriae splendorem et Regni decus spectatum proposita*, Pragae 1673.

Bohuslav BALBÍN: *Bohemia docta*, ed. CANDIDUS, Pragae 1777.

Bohuslav BALBÍN: *Diva Montis Sancti*, Pragae 1665.

Bohuslav BALBÍN: *Epitome rerum Bohemicarum quam ob venerationem Christianae antiquitatis et primae in Bohemia collegialis ecclesiae honorem Boleslaviensem historiam placuit appellare*, Pragae 1677.

Bohuslav BALBÍN: *Miscellaneorum historicorum regni Bohemiae liber VII regalis seu de ducibus ac regibus Bohemiae*, Pragae 1687.

Bohuslav BALBÍN: *Verisimilia humaniorum disciplinarum/Rukověť humanitních disciplín*, ed. Olga SPEVAK, Praha 2006.

Bohuslav BALBÍN: *Vita venerabilis Arnesti*, Pragae 1664.

Jan František BECKOVSKÝ: *Poselkyně starých příběhův českých. Díl druhý (od roku 1526-1715)*, ed. Antonín REZEK, 1. vyd., Praha 1879.

Joannes Florianus HAMMERSCHMIDT: *Prodromus Gloriam Pragensem*, Pragae 1723.

Iohannes Amos COMENIUS: *Ecclesiae Slavonicae brevis historiola*, in: *De bono unitatis et ordinis*, Amsterdami 1660.

Iohannes Amos COMENIUS: *Historie o těžkých protivenstvích církve české/Historia persecutionum ecclesiae Bohemicae*, in: *Dílo Jan Amose Komenského 9/I*, red. Věra PETRÁČKOVÁ – Martin STEINER, Praha 1989 [1655/1648], s. 199-338.

Iohannes Amos COMENIUS: *Panegyricus Carolo Gustavo*, in: *Dílo Jan Amose Komenského 13*, red. Oldřich ŘÍHA, Praha 1974 [1655], s. 67-94.

Jan KOŘÍNEK: *Staré paměti kutnohorské*, edd. Alexandr STICH – Radek LUNGA, Praha 2000.

Gullielmus LAMORMAINI: *Idea principis Christiani. Ferdinandi II., Romanorum Imperatoris, virtutes*, Coloniae 1638.

Antonín PODLAHA (ed.): *Hammerschmidova Historia Pragensis (1691-1733) [in duas partes divisa] /edice/*, Věstník Královské České společnosti nauk (Věstník KČSN), 1891, č. 6, str. 105-256.

Iohannes LAETUS-VESELSKÝ: *Compendium historiae universalis civilis et ecclesiasticae tam Romanae quam Protestantium*, 1. vyd., Lugduni Batavorum 1643; 2. vyd., Amstelaedami 1653.

Princeps in compendio, ed. Franz BOSBACH, in: *Das Herrecherbild im 17. Jahrhundert*, Münster 1991, s. 89-114.

Erasmus ROTERODAMUS: *Institutio principis Christiani/O výchově křesťanského vladaře*, přel. Daniel KORTE, Praha 2009.

Vilém SLAVATA: *Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka ... od L. 1608 do 1619. I. díl, 1608-1609, pak 1618-1619*, 1. a 2. díl, Praha 1866.

Julius SOLIMANUS: *Elogia ducum, regum, interregnum qui Boemis praefuerunt*, Pragae 1629.

Pavel STRÁNSKÝ: *Český stát. Okřik*. Přel. Bohumil Ryba, Praha 1953.

Pavel STRÁNSKÝ: *Res publica Bojema*, 1. vyd., Lugduni Batavorum 1634, 2. vyd., Lugduni Batavorum 1643.

Diplomové a disertační práce

Jana CÍGLEROVÁ: *Historik Jan Florián Hammerschmidt a jeho práce s prameny (na příkladu díla Prodrumus gloriae Pragenae)*, Praha: FF UK 2009 – diplomová práce, vedoucí Jiří Mikulec.

Jan KRAJCAR. *Bohuslav Balbín S.J. als Geschichtsschreiber. Ein Beitrag zur tschechischen Historiographie des 17. Jahrhunderts*. Řím: disertační práce na Fakultě církevních dějin Papežské Gregoriánské univerzity 1955, sign. 2429.

Hana STÁŇOVÁ: *Obraz domova v prvním českém exilu na příkladu paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdrůžic*, Olomouc: FF UP 2012, magisterská diplomová práce

Ediční pravidla

František ČÁDA: Komise pro kritické ediční zásady pro vydávání historických textů, *Věstník České akademie věd a umění* 60/1951, s. 183.

Joseph IJSEWIJN – Dirk SACRÉ: *Companion to Neo Latin studies*, 2. vyd., Leuven 1998.

Bonaventura A. MEHR: *Auxilium scriptorum. Praecepta, consilia, subsidia, manuscriptis prelo parandis imprimis operum et commentariorum quae Latine vulgantur*, Romae 1953.

Gerhard MÜLLER: Empfehlungen zur Edition frühneuzeitlicher Texte der Arbeitsgemeinschaft außeruniversitärer historischer Forschungseinrichtungen, in: *Jahrbuch der historischen Forschung in der Bundesrepublik Deutschland. Berichtsjahr 1980, 1981*, s. 85.

Normae orthographicae et orthotypicae Latinae. Correct Latin spelling and printing standards. Romae: Academia Latinitati fovendae 1990.

Normae pro edendis "Monumentis historicis Societatis Iesu", Roma 1962.

Normae quaedam de orthographia latina in scribendis litteris ex officio servandae, Romae 1936

Martin STEINER, 1999. *Ediční pravidla pro vydávání latinských spisů J.A. Komenského. (Referát na semináři Problémy ediční praxe při vydávání raněnovověkých textů 25.II.1999 v Praze.)* Listy filologické 122, č.3 -4, s. 232-240. ISSN 0024-4457

Martin SVATOŠ, 1999. *Současná praxe ve vydávání raněnovověkých latinských textů a otázky z ní vyplývající.* Listy filologické 122 (1999), č. 3-4, s. 222-230.

Ivan ŠTOVÍČEK, 2002. *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti : příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie.* Praha : Archivní správa ministerstva vnitra České republiky.

Josef VINTR: *Zásady transkripce českých textů z barokní doby.* Listy filologické 121 (1998), č. 3-4, s. 341-346.

Literatura

Augustin de BACKER – Alois de BACKER: *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*, vol. 3, Liège 1856.

Zdeněk BENEŠ: *Historický text a historická skutečnost*, Praha 1993.

Stefan BENZ: *Zwischen Tradition und Kritik. Katholische Geschichtsschreibung im barocken Heiligen Römischen Reich*, Husum 2003.

Władysław BOBEK: *Bohuslav Balbín*, Bratislava 1932.

Václav BOK: *Jenský historik Caspar Sagittarius a jeho znalosti české problematiky.* In *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách*, Praha 1992, s. 103-108.

Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.): *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.

Anna CORETH: *Pietas Austriaca, österreichische Frömmigkeit im Barock*, München 1982.

J. B. ČAPEK: *Několik pohledů na Komenského*, Praha 2004.

Dagmar ČAPKOVÁ: *Pojetí dějin v díle J. A. Komenského*. In *Johannis Amos Comenii opera omnia - Dílo Jana Amose Komenského 9/1*, Praha 1989, s. 7-22.

Ivana ČORNEJOVÁ: *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*, Praha 1995

Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří RAK – Vít VLNAS: *Ve stínu tvých křídel ... Habsburkové v českých dějinách*, Praha 1995.

Ivana ČORNEJOVÁ: Dějepisectví a vlastivěda, písemnictví na pomezí vědy a krásné literatury, in: *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. VIII., Praha-Litomyšl 2008, s. 513-524.

Ivana ČORNEJOVÁ – Anna FECHTNEROVÁ: *Životopisný slovník pražské univerzity. Teologická a filozofická fakulta 1654–1773*, Praha 1986

Marie-Elizabeth DUCREUX: Několik úvah o barokní zbožnosti a o rekatolizaci Čech, in: *Folia historica Bohemica* 22, 2006, str. 143-177.

Heinz DUCHHARDT: Das protestantische Herrscherbild des 17. Jahrhunderts im Reich, in: *Das Herrecherbild im 17. Jahrhundert*, Münster 1991, s. 26-42.

Wilken ENGELBRECHT: Význam Fríské akademie ve Franekeru pro pobělohorský exil, in: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Moravica*, 3, 2005, s. 23-54.

Robert J. W. EVANS: *Rudolf II. a jeho svět*, přel. Miloš CALDA, Praha 1997.

Josef HANZAL: *J. F. Beckovský a jeho dílo*. In *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách*, Praha 1992, s. 99-102

Josef HEJNIC: *Balbínova cesta za antikou*. *Listy filologické* 97 (1974), č. 4, s. 290-299, s. 217-230.

Josef HEJNIC: *Balbínovské kontinuity*. In *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách*, Praha 1992, s. 181-182.

Jaroslav KADLEC: *Dějiny katolické církve I-III*, Olomouc 1993

Jaroslav KADLEC: *Jan Florián Hammerschmidt*. ČSPS, 61, 1953, str. 94-104

Zdeněk KALISTA: *České baroko*, Praha 1940

Zdeněk KALISTA: *Bohuslav Balbín*, Praha 1939.

Stanislav a Zdeňka KOKOŠKOVI: *Matěje Benedikta Boleluckého Rosa Bohemica*. In *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách*, Praha 1992.

Lubomír KONEČNÝ: *Bohuslav Balbín a emblematika*. In *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách*, Praha 1992.

Milan KOPECKÝ: *Český humanismus*, Praha 1988.

Milan KOPECKÝ: *Komenský jako umělec slova*, Brno 1992.

Andreas KRAUS: *Das katholische Herrscherbild im Reich*, in: *Das Herrscherbild im 17. Jahrhundert*, Münster 1991, s. 1-25.

Jiří KRAUS: *Téma jazyka a stylu u Bohuslava Balbína*. In *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách*, Praha 1992.

Adolf Ludvík KREJČÍK: *Prolegomena k vydání II. dílu T. J. Pešinoва díla „Mars Moravicus“*, Praha 1913.

Kamil KROFTA: *O Balbínovi dějepisci*, Praha 1938.

Pavel KŘIVSKÝ: *Strahovská analistika v době Balbínově*. In *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách*, Praha 1992.

Jan P. KUČERA – Jiří RAK: *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*. Praha 1983.

Jan KUMPERA, *Jan Amos Komenský*, Ostrava 1992.

- František KUTNAR – Jaroslav MAREK: *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, Praha 1997
- Jacques LE GOFF: *Svatý Ludvík*, Přel. Danuše NAVRÁTILOVÁ, Praha 2012.
- Howard LOUTHAN: *Obracení Čech na víru aneb rekatolizace po dobrém a po zlém*, Praha 2011.
- Petr MAŤA: *Patres patriae or proditores patriae? Legitimizing and de-legitimizing the authority of the provinsial estates in seventeenth century Bohemia*. In *Whose Love of Which Country?*, ed. Balázs Trencsényi - Márton Zászkaliczky, Leiden-Boston 2010, s. 405-442.
- Jiří MIKULEC: Barokní historiografie let 1683-1740, in: *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. IX., Praha-Litomyšl 2011, s. 634-644.
- Jiří MIKULEC a kol.: *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, Praha 2013.
- Jozef MINÁRIK: *Renesančná a humanistická literatúra*, Bratislava 1985.
- Julie NOVÁKOVÁ: *Latina Komenského je humanistická*. *Slovo a slovesnost*, 31, 1970, s. 293-304.
- Josef PELIKÁN: *Balbínovy pomůcky a prameny. Příspěvek ke studiím o Balbínově vlastivědě*. Praha 1936.
- Franz Martin PELZL: *Boehmische, Maehrische und Schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten von Anfang der Gesellschaft bis auf Gegenwaertige Zeit*, Prag 1786.
- Eduard PETRŮ, 1992. *Bohuslav balbín jako teoretik literatury a literární historik*. In *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách*, Praha 1992.
- Josef POLIŠENSKÝ: *Komenský, muž labyrintů a naděje*, Praha 1996.
- Antonín REJZEK: *P. Bohuslav Balbín T.J., jeho život a práce*, Praha 1908.
- Martin STEINER: *Jazyková kultura u Jana Amose Komenského*. *Listy filologické* 120 (1997), č. 3-4, s. 290-299.

Alexander STICH: Jazyková a slovesná kultura v barokních Čechách. In: *Sláva barokní Čechie, Stati o umění, kultuře a společnosti 17. a 18. století*, ed. Vít VLNAS, Praha 2001, str. 235-254.

Martin SVATOŠ: *Novolatinská literatura v Čechách 17. a 18. století*. In: *Sláva barokní Čechie. Stati o umění, kultuře a společnosti 17. a 18. století*, ed. Vít VLNAS, Praha 2001, s. 254-261.

Martin SVATOŠ: Historie jako království pravdy (Kategorie pravdivosti u Bohuslava Balbína), in: *Veritas vincit-Pravda vítězí*, Praha 1995, s. 43-50.

Josef VÁLKA: Balbínova „politica“, in: *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách*, Praha 1992.

Josef VÁLKA: *Politický smysl Balbínovy historiografie*, Česká literatura 36, 1988, č. 5, s. 385-399.

Josef VAŠICA: *České literární baroko*, Praha 1938.

Josef VAŠICA: *Eseje a studie ze starší české literatury*. Praha 2001.

Karl VOCELKA: *Die politische Propaganda Kaiser Rudolfs II.*, Wien 1981.

Johann Heinrich ZEDLER (ed.); *Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste*, Supplementa 1, Leipzig 1751.

Consideranda:

[Kultura baroka v Čechách a na Moravě](#), ed. Zdeněk HOJDA, Praha 1992

Sládek – vydal Beckovského Milou choť nebeského miláčka

Franciscus Lang SJ – De re scaenica

In *Späthumanismus. Studien über das Ende einer kulturhistorischen Epoche*, Göttingen 2000.

<http://books.google.cz/books?id=LTkoRWLhT7EC&lpg=PP1&hl=cs&pg=PA18#v=onepage&q&f=false>

[http://books.google.cz/books/about/Zwischen Tradition und Kritik.html?id=zwpoAAAAMAAJ&redir_esc=y](http://books.google.cz/books/about/Zwischen+Tradition+und+Kritik.html?id=zwpoAAAAMAAJ&redir_esc=y)

In *Diffusion des Humanismus. Studien zur nationalen Geschichtsschreibung europäischer*

Humanisten. Hg. von Johannes Helmrath (Autor), Ulrich Muhlack und Gerrit Walther.

Göttingen 2002.

7 Seznam zkratek

ad.	a další
al.	alii
an.	annus
ann.	annus
atd.	a tak dále
B.	beatus / beata
B. V. M.	Beata Virgo Maria
Cap.	capitulum
č.	číslo
ČČM	Časopis Českého Museum / Časopis Českého Musea
ČSAV	Československá akademie věd
ČSPS	Časopis Společnosti přátel starožitností
D.	dominus, Divus
DD.	domini
ed.	edidit
edd.	ediderunt
etc.	et cetera
fol.	folium
KTF	Katolická teologická fakulta
Lib.	liber
M.S.	manu scriptus
M.SS.	manu scripti
MM.SS.	manu scripti
MZA	Moravský zemský archiv

např.	například
nar.	narozen
NK	Národní knihovna
OO.SS.	Omnnes Sancti / Omnium Sanctorum
P.	Pater
pag.	pagina
pozn.	poznámka
r	recto
rkp.	rukopis(y)
RR. PP.	Reverendi Patres
S.	sanctus (-a, -um)
s.a.	sine anno
S.J.	Societas (-tatis) Jesu
s.l. et a.	sine loco et anno
s.l.	sine loco
sign.	signatura
SS.	sancti / sanctissimus (-a, -um)
str.	strana
sv.	svazek
T.	tomus
tj.	to je
typ.	typis
tzv.	takzvaný
UK	Univerzita Karlova v Praze
v	verso
zemř.	zemřel

8 Edice

8.1 Díla nekatolických autorů v emigraci

8.1.1 P. Stranskius: *Res publica Bojema*¹

LII. Rudolphus II. paterna hic premens vestigia pacem diligenter consecrabatur ac Pragensis urbis deliciis contentus perraro alibi quam in Bojemia degebat. Turcarum tamen rabies ac Ungarici regni calamitates, bellum tandem ipsum moliri coegerunt, quod per duces diversos continuos annos quatuordecim, ab eo est fortuna ambigua in Ungaria gestum. Quo, pactarum cum hoste induciarum interventu^{EEEEEEE} utcunque remittente, inquietarunt ipsum excitati ob turbatam religionem primum in Moravia Botscajiani, (*ann.* 1605) postea in Bojemia (*ann.* 1608, 1609) populares motus bellici. Botscajianos Rudolphus Rex partim pacis, partim Martis remediis, Bojemicos vero data conformatae secundum exhibitam olim ab ordinib[us] Maximiliano patri Confessionem in regno religioni, solennique privilegio ac tabulis confirmata pace, accurate composuit. Verum regni quietem labore multo comparatam brevem ei fecit Mathias frater. Videns enim is fratrem multiplicibus languidum, aetate vergentem cum fratribus ac agnatis contra ipsum (*ann.* 1606) paciscitur et scientibus conniventibusque Imperii principibus, armata manu illi primum Austriacas provincias, mox // [393] (*ann.* 1608) Ungariae regnum et Moraviam, postremo etiam Bojemiam (*ann.* 1611) cum provinciis concorporibus extorsit.^{FFFFFFF} Injuria tam enormi et ab Germanis plerisque dissimulatâ ferè ac neglecta^{GGGGGGG} affectus à fratre Imp[erator] Rex Rudolphus moerore angi non desiit, antequam è vita excederet aetatis anno sexagesimo, regni sexto et trigesimo, Christiano 1612. Coelebs hic vitam traduxit, legationibus splendidissimis à Turco, Persa, Mosco, Tataro honoratus. Regnum ergo Bojemiae armis pariter et populi non satis perspiciaci^{HHHHHHH} consensu à fratre acceptum apprehendit ejus frater, de quo diximus.

^{EEEEEEE} *pactarum cum hoste induciarum interventu] per inducias cum hoste pactas L1*

^{FFFFFFF} In margine: *Querela Rudol[phi] imp[eratoris] ann[o] 1610 elect[oribus] Pragae proposita.*

^{GGGGGGG} *plerisque dissimulatâ ferè ac neglecta] prorsus neglecta L1*

^{HHHHHHH} *perspicaci] acute perspicacis L1*

LIII. Mathias, qui quamvis majorum more regnum gubernaturus credebatur, sanguineis tamen fervidorum religionis ad Romanae sedis disciplinam institutae sectatorum suggestionibus ab instituto salutari est aversus et sopitas Rudolphi prudentia simultates atque religionis Evangelicae turbationes sensim in Bojemia recrudescere passus. Quas dum (prout nonnullorum est iudicium) in herba ipsâ negligeret et specie valetudinis curandae regno in factiones // [394] distracto excessisset, bello accendendo occasionem praebuit. Mali immanitate ac diuturnitate perniciosissimi principium fuit patrata ab offensorum ord[inum]. globo duorum ex regni optimatibus et actuarii unius (qui consiliorum pernitosorum turbataeque pacis publicae authores esse arguebantur) ex sublimi consistorii regii fenestra deorsum praecipitatio. Eam sequutiⁱⁱⁱⁱⁱⁱ statim sunt à Rege majestatis vindicandae, à Bojemis religionis tuendae causa facti apparatus bellici ingentes bellumque exitiale, quod tam late postmodum serpsisse vidimus, ut non tantum Bojemiam, verum et Germaniam totam corripuerit et meo innumeraeque bonorum multitudinis infortunio maximo hodieque ardeat. Quod cum inter spes dubias inchoarat Matthias Rex, commutavit cum morte vitam aetatis anno climacterico supra sexagesimum tertio, regni octavo et Christi 1619.

ⁱⁱⁱⁱⁱⁱ sequuti] sequuta L1

8.1.2 J. Laetus-Veselský: *Compendium historiae universalis...*²

Periodus Germanica. Caput XXXIV. Sectio I. De rebus politicis.

Rudolphus II. jam ante rex *Bohemiae* et *Ungariae* Imperium pacificè administravit. Motus de *episcopatu Argentiniensi* autoritate sua composuit^A. *Bellum Turcicum* cum foedifragis barbaris primo duce *Mathia fratre*, post *Carolo Mansfeldio* et rursus *Maximiliano fratre gessit* et sub illo quidem *Iasprinum*, *Novigradum* et alia loca coepit:^B *Turcas* ad *Iavarinum*, vulgo *Raaba*, valde attrivit. Quod tamen munitissimum propugnaculum prodente Comite *Hardekio* (proditio proditori capite stetit) amisit. *Sigismundum Bathorium* Transylvanum à *Turcis* alienatum sibi adjunxit. Sub hoc *Strigonium*, *Vyszegradum* occupavit^C. Sub isto *Hatvanum* sanè expugnavit, sed mox majori damno una cum invictissima quondam urbe *Agria* perdidit, victus insuper non tam virtute hostis quam suorum avaritiâ, qui victores victoriam prae rapina persequi obliti, à victis victi fuère. *Adolphus Suarcemburgicus* clade regesta *Rabam* recepit. *Melchior Redderus* arcem *Pappiam*, *Mercurius Albam regalem* recuperavit. *Canisium* à *Ferdinando archiduce* recipi non potuit. Tandem operâ *Stephani Botscaii* Transylvani pacem cum hostibus ad XV annos constituit. Haec foris Caesar egit. Domi *calendarium Gregorianum* inter suos introduxit^D, Protestantibus frustra illud obrusit. À *Mathia fratre* vexatus regno *Ungaria* et *Austria* ei cessit^E. Paulo ante mortem et *Bohemiam*, cum is eam tutatum adversus *Leopoldicum* (Passovii dicti) militem *Pragam* diripientem venisset, //**[444]** eidem resignavit. *Bohemis*, *Moravis*, *Silesis* privilegia datis *litteris Majestatis* confirmavit. Exactis *annis* aetatis LIX potentiae XXXVI decessit. In larario ejus *tanta vis gemmarum, adamantum, unionum, auri, argenti*^F et aliae supellectilis reperta est, ut *pretio XVII auri milliones* transcenderet.

^A In margine: Thuanus, l. 104, 96; Chytr., l. 27 et lib. 29.

^B In margine: Thuanus lib. 88, 104, 110, 114, 115, 119, 121, 122, 124, 126.

^C In margine: Chytreus in Sax. par. 5.

^D In margine: Thuanus l. 136, idem l. 76.

^E In margine: Chytreus, lib. 25. Seth. Calv. in Chronol.

^F In margine: Iul. Buling. In Hist..

In oriente Amurathes bellum Ungaricum varia fortuna gessit. Persicum vanitate somnii (quo visus est sibi sub arbore maxima extendere ramos ad orientem et occidentem consistere, serpentem vero immensae magnitudinis ad se venientem ex oriente interimere) illectus infeliciter suscepit^A.

.....

In Ungaria Turcico bello vix finito Georgius Bassa, Rudolphi gubernator, et Ioan[nes] Iac[obus] Barbianus, Belioci comes, vi adversus Protestantas versa, bellum civile excitarunt^B. Stephanus Botskai Bathoreo sanguine junctus cum tria castella sua direpta ob grandem // [464] mulctam non solutam aegrè ferret, protestatione prius facta: concessum esse ab Andrea II. rege jura patriae tueri, comitem VI M. caesis vicit, tormentis exuit, Cassoviam occupavit. À Caesare proscriptus contrario scripto jus suum^C defendit: se ea sumpsisse contra Pontificis tyrannidem, ejusdemque mancipii regis Rudolphi. Titulos Comitatus Kiszmariensis et Siculorum et superioris Hungariae Dynastae assumpsit meruitque seu gratia seu virtutis opinione, ut aurea corona, quae Vladislai Regis olim fuerat et hactenus post Budam captam in Turcarum potestate manserat, à Sultano donaretur. Ungariam, Austriam, Moraviam vastavit, pacem tandem extorsit, utque religio in posterum Pontificia, Lutherana, Calviniana (his vocabulis pacem obsignari voluit) libera esset, obtinuit^D. Ipse Vaivoda Transylvaniae in Sigismundi Bathori locum creatus. Libertate parta, aerumnosam vitam et brevem principatum, annos natus LIX, magno sui desiderio relicto, deposuit. Transylvaniae principatus delatus primò Stephano Rakocio, quem cum ille acceptare nollet, Gabrieli Battorio.

In Belgio foederati Mathiâ Austriaco duce sibi lecto et vicario ei Vilhelmo Auraico dato, Amstelrodanum sibi anno ejus seculi LXXVIII subjiciunt^E. Hispanus rex, Ioanni Austriaco mortuo, Alexandrum Farnesium, Parmae ducem, substituit, qui Trajectum Mosae, Auraicus Amersfurtum, Zutphaniam, Groningam, quae tamen paulo post defecit, expugnavit, tum Coloniae de pace frustra actum. Hispanus Auraicum XX M aureorum in caput ejus propositis perduellem, sectarium, hypocritam, exulceratae conscientiae, alterum Coinum[!], Iudam, orbis

^A In margine: Thuanus lib. 67 et 73.

^B In margine: Thuanus Hist. l. 131 et 132.

^C jus suum] jus armorum suorum 648-649

^D In margine: Ibidem lib. 136.

^E In margine: Thuanus lib. 64, 66, 68. Chytr. in Saxon. lib. 24, 25.

Christiani pestem vocitans proscrispsit^A. Scriptum *Princeps* refutavit, obedientiam omnem resignavit, idem *foederatis* persuadens. Itaque anno ejus saeculi LXXXI Hagae edictum ab *ordinibus* promulgatum^B: *Philippum omni jure ac dominio // [465] provinciarum Belgicarum excidisse, proinde nolle se ut ejus nomen in actis publicis deinceps usurpetur, is pro summo domino agnoscat, à jurejurando fidei se eos quoque absolvere*. Et quia *Mathias* cum defectionem ab *Austriaca* familia honeste ferre non posset, abdicata à se provinciarum administratione, discessisset, *ordines*^C *Franciscum Alençonium*, Henrici III. fratrem, in ducem Belgii elegerunt atque anno sequenti inaugurarunt^D.

ARTICULUS II.

De rebus Ecclesiae Evangelicae^E

In Bohemia et Moravia Ecclesiae pace inter varios adversariorum assultus fruebantur. Versa etiam anno ejus saeculi LXXVIII in linguam Bohemicam *S. Biblia*, sumptus liberaliter suppeditante *Ioanne Zerotinio barone*, interpretes ad is sanctissimum opus linguarum periti hi adhibiti^F: *Albertus Nicolai*, *Lucas Helicaeus* Poznaniae patre Judaeo baptisato natus, *Iohannes Aeneas*, *Georgius Vetterus*, hujus viri et supra jam mentionem fecimus, *Esajas Caepolla*, *Ioannes Ephraimus*, *Paulus Iessenius*, *Ioannes Capito* presbyteri. Tam diligenter autem in eo elaboratum, ut episcopus Pontificius quidam opere viso dixerit: *Certe hic labor nec idiotarum est, nec parvarum virium humanarum!* Antistites Ecclesiarum in locum, quos supra nominavimus, substituti: *Ioannes Aeneas*, *Ioannes Ephraimus*, *Paulus Iessenius*, *Ioannes Capito*. *Georgii Vetteri* ingenium excellens atque virtus summa, etiam inter bonos invidiâ grassante, supprimebatur, ad *Consenioratum* tamen evector fuerat, ne si honos denegaretur, eo ipso quod non haberet, majoribus dignior esse censeretur. Post DC annum pax Ecclesiarum aliquomodo nutare coepit. *Caesar* seu curis fractus, seu moerore animi ob matrimonium *Alberti*

^A In margine: Reidan. an. lib. Hol. 1. 2, Thuan. 1. 71.

^B In margine: Thuanus lib. 74.

^C ordines] ordinis L, A

^D In margine: Reidan. an. lib. 3. Thuanus lib. 71.

^E 665-669

^F In margine: Ioan. Lasicius. De gestis Fr. 1. 7. è m. 5.

fratris conficiebatur, jus *Imperii* penes unum *Rumpium* erat^A. Is sive id à Caesare extorserit, seu volente fecerit, nomine Caesaris exercitium sacrorum *nobilibus* quibusdam ademerat. *Iesuitarum* fraude decreto publicato *Fratrum* templa clauserat^B. Quâ ipsa die nuntio accepto de *Alba* urbe *Ungariae* capta, dixisse fertur *Caesar*: *Exspectabam tale quid, postquam hodie Dei regimen quod est conscientiarum usurpare coeperim*. Mox *Deo* O[ptimo] M[aximo] mala consilia in consiliarium malum vertente, *Caesar* iratus est *Rumpio*, aula eum ejecit, jus sacrorum // [477] ademptum restituit, *litteras Majestatis* quibus libertatem religionis *Christianis* sub *utraque* (ita eos quam Evangelicos vocare maluit) permittebat, *anno* hujus seculi IX dedit^C. Ut autem pax firma conservaretur, sicuti antea medium inventum fuerat, *Confessio* communis sic et hic *Evangelicis* atque *Fratribus* *Consistorium* commune, cui *Administrator* et *Senior* praesideret, erectum. *Caesar* quidem primò astu *Iesuitarum* excludere *Fratres* volebat. *Magnates* tamen non permiserunt dicen[te]s^D: *Nolle se Fratres religione sua prohibere; non introduximus caetum hunc, non conservavimus tot temporibus, non evertendum censemus*^E. Erant sanè quidam, qui vehementioris zeli quam prudentiae consensui reclamarunt, verum ab *ordinibus* graviter reprehensi cessêre. Ipse *Schlikius comes*, cum primò subscribere tardasset^F, protestatus est *se id nequaquam facere ex odio ergà Fratres, cum hoc pacto injuria iis coram Deo et universo mundo fieret, si ipsi qui hactenus una cum aliis Evangelicis in Ecclesia Dei, veluti in amoenissimi horto foderint, plantarint, laborarint, ex horto eodem quo tempore fructum ferre debet, excluderentur, pauloque post subscripsit*. Omnes itaque, consensû approbato, sonora voce pronunciabant: *Maledictus, execrabilis hostis Ecclesiae Dei atque Patriae sit, qui haec violare voluerit*. Pergebant dehinc unanimiter in templum, tanta frequentia ut *non platea, non forum, non ipsum templum eos caperent*, campanae omnium ecclesiarum Evangelicarum pulsabantur. *Venceslaus Stephanides*, archidecanus *Gorensis*, *administrator* *Consistorii* electus *verba pro suggestu* tam ardenti zelo fecit, *ut caetui gaudium cum fletu misceretur*. Cantatus post voce clara *B. Ambrosii* et *Augustini* hymnus. *Casparus Kaplirzius*

^A In margine: Ever. Reidanus an. Hol. lib. 17 (Ev. VAN REYD: *Belgarum aliarumque gentium annales*).

^B In margine: Ioh. Comen. in annal. Fr. ms.

^C In margine: Lud. Lucius Hist. Ies. l. 4. cap. 6.

^D dicen[te]s] dicens A; dicents L

^E In margine: Vide Apol. Fr. contra Sam. Martin. Bohem.

^F tardasset] tardassat A ; tardasset L

templum intrare noluerat, dictitans se *Calvinum audire non posse*. Responsum ab *ordinibus*: *Siquidem Bohemicam Confessionem profitetur, non Calvinus, sed bonus Christianus est*. Adam *Prochazka*, pastor // [478] Augustanus, scripto infami *ordines* traduxerat, quod in *Consistorium* haereticos, *Arianos, Novatianos, Donatistas* admisissent. *Boleslavius Borovius* decanus Chrudimensis palam quoque cum suis insurgebat. Sed à *dominis defensoribus* (erant hi ab *ordinibus* quasi custodes libertatis relictii) *Pragam* citatus, convictus, turbator publicae pacis proclamatus, *nomen ejus è libris Consistorialibus* expunctum. *Prochazka* vix supplex veniam impetravit. *Tantae molis erat patriae reparare quietem!* Consensus hujus praecipui pastores erant *Ioachimus Andreas comes Schlikius* et *Venceslaus baro de Budova*. Ante comitia dissoluta *Bethlehemi* (templum *Pragae* erat *Fratrum*) ad *S.S. ministerium* ex legibus *Consistorii* ordinati fuêre: *Ioannes Rosa, Elias Aconcius, Petrus Cephas, Ioannes Brosius*. Seniores, fato functis quibusdam, substituti postea: *Bartholomaeus Niemczanius, Ioannes Suatonius, Ioannes Cruciger, Ioannes Lanetius*.

8.1.3a J. A. Comenius: *Historia persecutionum ecclesiae Bohemicae*³

Cap. XL: SUB RUDOLPHO EVANGELICI PLENAM LIBERTATEM NACTI

Anno pòst, 1576, rebus humanis exemptus optimus Maximilianus successorem habuit filium Rudolphum: qui paternis vestigiis insistens ad annum 1602 pacatè regnavit, nulla cuiquam religionis nomine motâ persequutione. Hoc demum anno clandestinis Jesuitarum per sua organa machinationibus eò res deducta fuit, ut Rudolphus conscripto ab illis edicto (de reproducendo in Piccardos Vladislai mandato) subscriberet, publicari juberet: nullo tamen alio effectu, quàm quòd templa Fratrum aliquot ad tempus clausa fuerunt. Fratrum enim patroni proceres protestati ad se istud nihil pertinere, cùm tales non sint, quales Piccarditae illi describantur, facilè obtinuerunt, ut edicta sua non strictè observari conniveret mitissimus caesar; nec à fide dignis eum posteaquam vespere ejus diei 22. Julii de intercepta à Turcis Alba Regali, praecipuâ Hungariae urbe, advolasset nuntius, consternatum dixisse: *Exspectabam te quid, posteaquam hodie Dei regimen, quod est conscientiarum, usurpare coepi*, ad paternam respectans gnomam.

2. Nec illi aliud fecisse propositum quam pientissimi parentis praestare promissa conscientiarumque stabilire libertatem declaravit satis postea, cùm anno 1609 ordinibus regni sub utraque (reclamante licèt papâ et factione Hispanicâ, suisque adeo consiliariis nonnullis) consistorium inferius Academiamque ordinum arbitrio reformanda tradidit; additis Majestaticis literis, quibus et donationem confirmavit; et templa scholasque ab evangelicis vel possideri (quas possident), vel exstrui (ubi opus) permisit; et affligi quenquam religionis nomine (etiam è suis catholicorumve procerum, imò et spiritualium subditis) vetuit; et futuros reges successores suos ad haec sanctè observanda obstrinxit; et denique ordinibus defensores, libertatis hujus custodes, è medio sui eligendi facultatem restituit.

3. Ordines igitur consistorium reformant et quidem concordiae causâ tres de Hussitis, tres de Fratribus, totidem de evangelicis aliis ministros per suffragia eligunt illisque tres Academiae professores adjungunt atque hos duodecim selectos viros ecclesiastica totius regni curare jubent. Et quia de compactatis abolendis atque ad normam solius divinae legis regendis ecclesiis jam consensus erat omnium, electus est administrator primus ex Hussitis, Elias Schuda de Semanin; posthac è communi ministrorum vel decanorum coetu eligendus. De Fratribus verò (quibus suus disciplinae ordo ad pleniorum usque syncretismum permissus) conclusum est, ut suum seniore, administratoris collegam proximum, quamdiu ordinis illius diversitas (amicâ

tamen concordia) duraverit, haberent. Quibus et Pragae sacellum Bethlehem dictum et Hussi praedicatione clarum tanquam genuinae Hussi progeniei ab Academia concessum est. Quae omnia omnium bonorum publicâ laetitia peragebantur personabantque divinis laudibus omnia et templorum valvis passim affigebatur.

Templa patent, Leo laetus ovat, firmante Rodolpho,

Quam dederas fidei, Maxmiliane, fidem;

et similia.

4. Inierunt quoque ordines sub utraque cum ordinibus sub una amicam transactionem de servanda concordia et pace mutua, quam certis articulis comprehensam inscribendam offerunt tabulis regni, firmandam vero caesaris ejusque consiliariorum subscriptionibus. Sed reperti tres fuerunt, qui conscientiae scrupulum causati subscribere, iterum et tertio sollicitati, recusarunt: Zdenko Adalbertus Popel de Lobkovitz, regni cancellarius, Guilhelmus Slavata de Chlum et Jaroslaus de Martinitz Smeczansky. Contra hos igitur ordines sub utraque solenissimè protestantur, si posthac quidquam contra hanc toti regno à caesare concessam libertatem moliti fuerint (id enim eos habere propositum satis hoc ipso facto demonstrare), se in ipsos tanquam pacis publicae turbatores animadversuros. Quare ordinum protestatio Rudolpho concedente tabulis regni illata, inter privilegia asservata, eoque unâ cum caeteris regni privilegiis à Rudolphi successoribus juramento firmata fuit.

5. Effloruit itaque religio purior sublato paulatim Pseudo-Hussitismo per totum regnum: ut vix centesimus quisque superesset, qui non evangelicam profiteretur doctrinam. Sed eheu! Cum religionis libertate (ut fieri assolet) paulatim quoque succrescere coepit vitae licentia disciplinaque (etiam apud quos vigit antè) dissolvi mirum in modum coepit. Quare non omnibus piis libertas illa, carnis securitatem secum trahens, placuit maleque nonnulli ominari coeperunt: donec et Ferdinandiana horrenda tempestas nos obruit propheticumque illud *In pace amaritudo mea amarissima impletum est*; de quo sequitur.

Cap. XLI: NOVAE SUB MATHIA HOSTIUM MACHINATIONES

Altiùs hîc ordiendum est, ut fundus calamitatis nostrae patescat meliùs. Occasio concessae illius à Rudolpho Bohemis (et Silesiis) religiosae libertatis plenae fuit, quòd Hungari cum Austriacis et Moravis ob rationes nescio quas politicas à Rudolpho desciscentes fratrem ejus germanum, Matthiam archiducem, regem sibi, ducem, marchionem creaverant cumque exercitu

numero (anno 1608) Bohemiam ingressi ad Pragam usque, non solum coronam Hungariae, ibi tùm asservatam, reposcebant, sed et Bohemos ad defectionem sollicitabant. At hi unà cum Silesiis in fide perstiterunt, Matthiâque cum Hungariae corona et successionis in regno Bohemiae à Rudolphi morte spe dimisso, ob fidem Rudolpho praestitam religiosae libertatis promissam pridem gratiam consistorii et Academiae potestatem et petierunt, et impetrârunt.

2. Malè interim ussit Rudolphum illata à fratre ignominia, magis autem, quòd Hispanicas prospectans terras, Bohemiae suae totique Germaniae malè ominari inciperet. Consilia ergo quaedam nova intra se agitare coepit; quae cui committeret anxius, eligit tandem barones duos, quis hic sibi fore fideles sperabat: alterum ex Austria, alterum ex Moravia, dominum Schmid; quorum uterque natione Stiriacus fuit, sed uterque à Ferdinando archiduce anno 1600 Stiriam reformante cum aliis multis patriâ pulsus. Hos ille ad se Pragam evocat anno 1610 solitudinemque de statu publico suam exponit. Matthiam sibi dari successorem dolet: qui cum aequè vivat improles totusque à spiritualium nutu pendeat, valdè se vereri eò venturum, ut illi Ferdinandum adoptandum eoque sic ad scepra promovendum commendent. Sibi itaque alium è domo sua ad regni successorem promovendi propositum esse, Leopoldum: quem sciat, quanquam nunc episcopum et Ferdinandi fratrem germanum, mitiori esse indole et bonis consiliis obtemperatum. Ac ne ille quoque seduci possit, facturum se memorabile quiddam: fundaturum, dum adhuc vivat, Ordinem pacis, pro conscientiarum libertate, ut quicquid Christum invocat, immune sit; invitaturum se ad ordinis hujus societatem reges et principes evangelicos, et si qui volent, ex catholicis. Quorum cùm haberet consignatum jam à se catalogum, ostendit illius à seipso conceptam et depromens torquem auream binam ac illorum cuique donans, cum insignibus pacis, manu suâ confectam; qualium et plures confecturum se dixit, pro sodalium ordinis numero.

3. Quaerit igitur ex illis haec cum stupore audientibus utrùm agere etiam aliquid ad promovendum sanctum hoc propositum essent parati. Negant illi se scire, qui à sua tenuitate in rebus tantis exspectari possit. Ille: *Operâ vestrâ duorum uti constitui ad legationes quasdam. Tuâ, Kahni, ad principes Germaniae; tuâ, Schmid, ad primores Bohemiae et Moraviae. Sed prius mihi opus erit ad me sedemque meam securitate muniendam praesidio. Ibitis ergo ante omnia Passoviam ad Leopoldum illique, postquam vobis literulis manu meâ fidem fecero, consilia haec exponetis. Atque si annuerit, quod futurum scio, dispicietis statim, ut exercitus colligatur, et ad me redibitis.* Attonitis illis ad haec omnia tridui spatium ad deliberandum concedit caesar. Quid multis? Redeunt illi mandataque et suscipiunt, et exsequuntur: sed eventu infelici. Quanquam enim anno sequente (1611) exercitus ille Passaviensis Pragam usque

perrupisset, Matthias tamen cum exercitu suo insequutus istos repulit Bohemiaeque rex factus est, Rudolpho moerore exstincto.

4. Hoc non praetereundum silentio. Cùm baro Schmidius Passaviâ redux ad Bohemiorum et Moravorum primores ablegaretur intentionem illis caesaris intimaturus, contra quàm speratum fuit, evenit, ut apud neminem inveniret fidem: omnibus nihil nisi colorem esse technasque occultari interpretantibus, aut etiam forsàn bella inter reges duos extimescentibus. Id quod cùm Schmidius renuntiaret imperatori, ille ira commotus de sede exsiluit, ad fenestram properavit eâque cum impetu apertâ urbem prospectans, *Praga*, inquit, *ingrata Praga, per me gloriosa facta es. Nunc autem repellis me, benefactorem tuum. Ultio Dei sequatur te et maledictio superveniat tibi, Praga, et toti Bohemiae etc.* Haec omnia ex ore ipsius baronis Schmidii audivi in arce sua Kunstat anno 1626, qui haec annoto. Ubi cùm pius senex (plusquam septuagenarius) torquem illam, Ordini pacis insigne dicatum, è profundis scriniorum protractam mihi ostenderet lacrymisque conspergeret, *Hanc*, inquit, *pius caesar sanctis suis manibus confecit.* Et mox: *Maledictio piissimi caesaris, erga quem ingrati fuimus, incidit in nos.*

5. Propositum illud de Ordine pacis fundando, evangelicis proculdubio tam plausibile, cur non processerit, mirum videri queat. Posse nonnemo forsàn cogitare politicis aberratum fuisse consiliis, quod haec res non aliter et per alios inceptata sit. Sed altiùs si respiciamus, Dei fuerunt judicia, gentem nostram quin et Germaniam universam ad poenam trahentis hostibusque simul, ut implerent jam tandem mensuram patrum suorum, permittentis. Impleverunt enim usque ad summum nosque perdiderunt penitus. Quam historiam per collectas hinc inde particulas recitabimus; totam dare nondum possumus. Quia machinae illius Antichristianae, dudum in occulto fabricatae, qua displosi sumus, exteriora tantum adhuc patent: interiora ut detegat dies, exspectandum est.

6. Nos tamen sub Matthia jam illaqueati perniciem nostram non sensimus: quinimò tanquam libertati conscientiae optimè consultum esset, exultavimus. Cum ecce novae se hinc et hinc produnt hostium machinationes, nunquam tamen apertius, quàm postquam evenit, quod eventurum pius ille Rudolphus metuebat: ut Ferdinandus ex Stiria ad regni scepra promoveretur.

8.1.3b J. A. Comenius: *Ecclesiae Slavonicae brevis historiola*⁴

120. Exemptus rebus humanis optimus *Maximilianus* (anno 1576) successorem habuit filium *Rudolphum*: qui paternis vestigiis insistens ad annum 1602 pacatè regnavit, nullâ cuiquam religionis nomine illatâ molestiâ. Hoc demum anno clandestinis Jesuitarum per sua organa machinationibus eô res deducta fuit, ut *Rudolphus* conscripto ab illis edicto (*de reproducendo in Piccar // [57] dos Wladislai mandato*) subscriberet, publicarique juberet: nullo tamen alio effectum, quàm quòd templa Fratrum aliquot ad tempus clausa fuerunt. Fratrum enim patroni proceres protestati ad se istud nihil pertinere, cùm tales non sint, quales *Piccarditae* illi describantur, faciliè obtinuerunt, ut edicta sua non strictè observari conniveret mitissimus Caesar; nec illa urgere per alios *Evangelicos* ordines hostibus adeò licuit, relatum quoque fuit à fide dignis eum posteaquàm vespere ejus diei 22. Julii de intercepta à *Turcis Alba Regali* (praecipuâ Hungariae urbe) advolasset nuntius, consternatum dixisse: *Exspectabam te quid, posteaquam hodie Dei regimen, quod est conscientiarum, usurpare coepi*, ad paternam respectans gnomam.

121. Nec illi aliud fecisse propositum quàm pientissimi parentis praestare promissa conscientiarumquè stabilire libertatem declaravit satis postea, cùm anno 1609 ordinibus Regni sub utraque (reclamante licèt papâ et factione Hispanicâ, suisque adeo consiliariis nonnullis) *Consistorium inferius Academiamque ordinum arbitrio reformanda tradidit*; additis *Majestaticis literis, quibus et donationem confirmavit; et templa scholasque ab evangelicis vel possideri* (quas possident), *vel exstrui* (ubi opus) *permisit; et affligi quenquam religionis nomine* (etiam è suis Catholicorumve procerum, imò et spiritualium subditis) *vetuit; et futuros reges successores suos ad haec sanctè observanda obstrinxit; et denique ordinibus defensores, libertatis hujus custodes, è medio sui eligendi facultatem restituit.*

122. Ordines igitur *Consistorium* reformant et quidem concordiae causâ *tres de Hussitis, tres de Fratribus, totidem de evangelicis aliis* ministros per suffragia eligunt illisque *tres Academiae professores* adjungunt atque hos duodecim selectos viros ecclesiastica totius regni curare jubent. Et quia de compactatis abolendis atque ad normam solius divinae legis regendis ecclesiis jam consensus erat omnium, electus est *administrator primus ex Hussitis, Elias Schuda de Semanin*; posthac è communi ministrorum vel decanorum coetu eligendus. *De Fratribus* verò // [58] (quibus suus disciplinae ordo ad pleniorum usque syncretismum permissus) conclusum est, ut suum *seniorem, administratoris collegam proximum*, quamdiu ordinis illius diversitas (amicâ tamen concordia) duraverit, haberent. Quibus et Pragae sacellum

Bethleem dictum et Hussi praedicatione clarum tanquam genuinae Hussi progeniei ab Academia concessum est. Quae omnia omnium bonorum publicâ laetitiâ peragebantur personabantque divinis laudibus omnia et templorum valvis passim affigebatur.

Templa patent, Leo laetus ovat, firmante Rodolpho,

Quam dederas fidei, Maxmiliane, fidem;

et similia.

123. Effloruit itaque religio purior sublatò paulatim *Pseudo-Hussitismo* per totum Regnum: ut vix centesimus quisque superesset, qui non Evangelicam profiteretur doctrinam. Sed eheu! Cum religionis libertate (ut fieri assolet) paulatim quoque succrescere coepit vitae licentia disciplinaquè (etiam apud quos vigit antè) dissolvi mirum in modum coepit. Quare non omnibus piis libertas illa, carnis securitatem secum trahens, placuit malequè nonnulli ominari coeperunt: donec et Ferdinandiana horrenda tempestas nos obruit propheticumque illud *In pace amaritudo mea amarissima impletum est*

124. Evangelici enim hostes invidiâ repleti et ad consuetas suas artes conversi, machinam in occulto construxerunt, quâ displosâ penitus subversi sumus, tota illa tot seculis *Nimrodo Papae reluctans Bohemica Ecclesia*. Ut illi cum eversa olim filia Sionis lamentandum jam sit: *Venati me sunt tamquam avem, inimici mei: dejecerunt in lacum vitam meam, obruerunt me lapidibus, merserunt me profundo, perii* (Thren. 3, 52. etc.). Nam exemtò rebus humanis libertatis nostrae vindice Rudolpho, deque Concilii Tridentini exsequutione dispositis consiliis, à *Bohemis inchoandam esse*, hoc egerunt, ut eos exquisitis (contra sacratas privilegiorum leges) divexationibus ad impatientiam et ad hinc arma proritarent: si se eò abduci paterentur, justum habituri colorem eos, ceu supremæ potestati rebelles, totius Catholicae Ligae armis opprimendi. Factumque est, peccatis nostris contra causae // [59] justitiam praevalentibus, Deo autem hostibus ut omnes sanctos Dei crudelitatis mensuras apud nos etiam tandem explerent, permittente.

125. Nam obtentâ anno 1620 victoriâ procerumquè primariis partim suppliciò affectis, partim dispersis, ecclesiarum pastores unversos universali mandato (quasi rebellionis authores) proscripserunt, tum populum ad religionem mutandam primùm blandè allicere, mox terroribus et divexationibus variis adigere tentarunt. Demum totam Evangelicam nobilitatem patriâ proscripserunt, plebem autem carceribus et torturis ad renuntiandum Catholici promittendâque Pape obedientiam, compellere aggressi sunt, Ubi sane permulti sanguinem potiùs quàm animas profundere parati erant, et expetebant, sed vultum hoc iridebatur: *non sanguinem eorum sitire Caesarem, sed animarum salutem*, dictitationibus novis illis ferrò armatis Apostolis. Erat enim conclusum Romae, *quando quidem in Lutheranae haeticos febri*

curanda nihil adhibitam sanguinis missionem profuisse integri seculi experientia ostendisset, alia nunc esse tentanda remedia, diaetae beneficio; per exilia nimirum, carceres tribulationésque omnis generis lentas.

126. Cujusmodi quadraginta annorum diaetâ eô res deducta est ut intra Bohemiam et Moraviam nullum ampliùs Evangelicis restet templum, nulla schola, nullum privatum religionis exercitium, nulli sacri libri, exustis Bibliorum codicibus, aliisque purioris divini cultûs adminiculis, quaecunq̄ usquam deprehendi potuerunt, omnibus. Qui autem Deo servandae causa patriâ elapsi, perque vicina regna dilapsi erant (milleni sane numero) aut exilii molestiâ animis fracti constantiam deseruerunt, aut calamitatum diuturnitate sic absumti sunt, ut non nisi tenues hinc inde supersimus reliquiae: *velut post peractam vindemiam deuo tresve racemi, et post olivitatem duae tresve baccae in vertice rami* (Ies. 17. 5. 6) *deserentibus nos sanctis amatoribus nostris, neque nos requirentibus, imò etiam cum à nobis requisiti essent cor adversus nos obdurantibus* (Ier. 30. 14)

8.2 Díla domácích katolických autorů

8.2.1a J. Solimanus: *Boemia exoriens, gentilis, Christiana...*⁵

RVDOLPHVS II

EX SERENISSIMA AVSTRIACORVM FAMILIA

QVINTVS BOHEMIAE REX

Boëmici haeres diadematis paternaeq[ue] gloriae RVDOLPHVS, quanto non decore, qua[n]to non splendore Tuam illustravit Boëmiam, Rex potentissime; testis est mihi Praga quae amplissimas ex omnibus mundi ad se missas undiq[ue] omniu[m] Imperiorum Legationes excepit testis terrarum orbis qui eas delegavit, Spectare erat ex oriente triu[m]phatas Lunas, et muneribus Persicos onustos Dromedarios. Ex occidente Romanos Hispanosq[ue] Principes Britannos, Gallos, Sarmatas, Polonos aliasq[ue] gentes quas Meridies dabat et septentrio ad Leonis tui prostratas vestigia ingentem venerantes terrorem mundi Rudolphum.

RVDOLPHVS

VARIIS MUNDI LEGATIONIBUS CLARISSIMUS

Hinc qua rubenti surgit ab aequore

Illustriorum prodroma luminum

In lacteis Matuta bigis

Oebalio radiata peplo,

Mittit coacti litore Bosphori

Rudolphiano territa fulmine

Hercynio stratos Leoni

Luna suos famulata falces /

Cinctus recurvo Medus acinace,
Et Persa Eoo pulvere sordidus
 Substernis Augustae paternae
 Sole graves Aquilae curules.
Illinc Iberi littoris aureas
Qua potat undas Phaebus, et igneos
 Temone laxato jugales
 Hesperio lavat in fluento;
Petita mundo munera ab Indico
Et largioris cornua copiae
 Cognata delegat propago
 Cantabricis opulenta gazis.
Hinc ambienti dives in aequore,
Pleno recumbens oceani sinu
 Et sectus à terrâ Britannus
 Dona refert locuplete venâ,
Plenis amaenas de Calathis rosas
Non indecorae symbola regiae,
 Nexuq[ue] Gallus albicantem
 Liligero redimit Leonem,
Qua virulento circinat ambitu
Lernaeus altis axe Trionibus
 Infestus anguis efferatam
 Arcadicae faciem puellae.
Pilosus atris Sarmata pelligibus
Algore cani pignora pascui
 Rudolphico defert Leoni
 Bistonijis spoliata brutis.
An territas fors Leo convocat
Terrore gentes? an magis exteri
 Fracti Monarchae fulminantis
 Romuleis Aquilae triumphis?

Caesar ministro fulminat alite,
Leone bellat, sic patrium decet/
Prudente conatu Rudolphum
Edomitum trutinare mundum.

Quidni et stellatam machinam? quam suavia inter Pallados otia, adeo perscrutatus est accuratâ scientiâ, ut non minus Coelo versatus quàm mundo, sidereum non minus quàm terrae globum videretur librare, dulci literarum et pacis connubio. Hinc illud Tibi

RVDOLPHE MAXIME

Iuppiter auratis dum vectus in aethere bigis,
Conspicit aethereas te numerare faces,
Fallimur, aut prisci revocata pericula belli,
Et graviora mihi tela parantur, ait.
Praeparat artificem Rudolphus in aethere dextram
Et mea Caesaream sternit ad astra viam.
Ipse suas vereor concedet Apollo quadrigas
Vt sit amatori gratior ille suo.
Ignivomos poteris melius Phaëthonte iugales,
Et gravior rapidos flectere Caesar equos.
Arte viam inveniet, nulloq[ue] errore trahetur,
Nec metuet varijs cognita monstra locis.
Torva per adversi gradietur Cornua Tauri,
Per quoq[ue] quae curvus brachia Cancér habet.
Nec Draco, nec stricto ferro metuendus Orion,
Quaeq[ue] Lycaonio Bellua iuncta polo est;
Non alia aethereo vigilant quae multa theatra
Caesareas poterunt sistere monstra vias.
Quin etiam Hercyniam quâ fulget Virgo, Leonem,

Inveniet niveis irradiare focis.
Romule aeq[ue] Aquilae quae stellant aethera pennis
Excutient notis horrida monstra locis.
Deniq[ue] docta viae tot lumina Caesar habebit
Quot vaga stellato sidera in axe micant. /
Quid tibi cum superis? famulae dominabere terrae,
Divisum Imperium cum Iove Caesar, habe.
Sic ait; at patrias placido modulamine curas
Cynthius auratae lenijt arte lyrae:
Non opus est, inquit, Steropis tibi Iuppiter igne,
Aut reliquos ad opem conciliare Deos.
Ille meas Laurus contra tua fulmina sumet,
Et faciet superos ponere tela tuos.
Non tamen aetherij tibi sit modò cura duelli,
Nulla duellanti conspicis arma manu.
Ille Aganippaeis nobiscum militat armis,
Ille mei Aonias ebibit amnis aquas.
Sidera dum spectat tibi praelia nulla minantur,
Quo niteat dignum quaerit in axe locum.
Quaq[ue] locet magnum super aethera sede Nepotem,
Czechica qui post se tertia sceptra geret.
Annuit his genitor placidisq[ue] refulsit in astris
Et voluit caelos purius ire suos.

Eâ scilicet Sapientissimus Imperator dignatione literas cumulabat, ut in summâ fortunâ eas non despiceret, sed in Augustiorum penetralium arcana Musas frequentius admitteret, aemulatus eum qui cùm Herculem Musagetem esse, hoc est, comitem Ducemq[ue] Musarum intelligeret, templum ei constituit, et Camaenaru[m] in illud translata signa sub tutelâ fortissimi Numinis co[n]secravit, mutuis enim operibus eas iuvari ornariq[ue] necesse est; Herculis defensione Musarum quies, virtus Herculis, voce Musarum indiget. Suavissimum hae in Augusto fortiq[ue] pectore hospitium nactae, et encomijs illud sempiternis exornarunt et Austriacae posteritati sapientiae monume[n]tum constituerunt. Nunc non imparem sortitae Hospitem, in Tuum se Rex FERDINANE sinum conijciunt, Te Patrono securae, vivo Te nullius nisi Tuis encomijs

impeditae, belli pacisq[ue] Comites, Heroas maximos, hoc est, Scipiones, Augustos, Traianos,
Rudolphos ut imiteris orant et exorant. Nam

Italiae Lybiaeq[ue] et Iberum Scipio fulmen
Victor in edomitis ludere suetus agris,
Dulcia sanguineo sociavit plectra Gradivo,
Et voluit Musis cognita bella suis.
Scilicet Ascraeas testes in praelia Nymphas
Convocat, Aoniâ dum fide digna gerit.
Seu Patruj aut Patrij generosus sanguinis ultor,
Cantabrico victas Marte domaret opes,
Sive datus Tyrij contra fera praelia Poeni
Verteret in Lybicas Itala bella plagas;
Haerebat lateri Comes Ennius, Ennius omnes
Ibat in Eoas Hesperiasq[ue] tubas.
Sic quoq[ue] sopitis cùm starent otia belli,
Ante Rudolphaeos hoste pavente pedes,
Barbita Czechiacis adhibebat Caesar habenis,
Et voluit curas tollere plectra suas.
Seu sua sollicitis traheret lux pondera sceptris,
Caesar Apollineâ scepra levabit ope.
Sive tenebrosas sereret nox horrida curas
Cedit ab astriferis cura repulsa focus.
Tu quoq[ue] cum Patrijs FERNANDE ferêris in armis
Et revehes victas ante tua arma rotas;
Cumq[ue] corollatos Tibi cinget oliva lacertos
Et minuet curas pax animosa tuas:
Musa duellorum spectatrix praelia narret,
Musaq[ue] pacatam lambat amica manum.
Pieriae geminam venerantus Pallada Musae,
Terribilesq[ue] tubas plectraq[ue] Phaebus amat.

8.2.1b J. Solimanus: *Elogia ducum, regum, interregum, qui Bohemis praefuerunt*⁶

Rodulphus II.

imperator

Boemorum Rex XIX.

Auspiciis accede bonis, aquilísq[ue] secundis
Czechiadum, Princeps, Regia sceptrá cape.

Te Praga antiquae referet miracula Romae
Principe, et inveniet orbis in Urbe locum.

Quos oriens, moriensq[ue] polo Sol despicit, una
excipiet vasto Praga superba sinu.

Imperio natura parem Te condidit orbis:
quem flectas Praegae subditus orbis erit. /**[56v]**

Fortunae suae parem hunc natura efinxerat. Aequissimis viribus paternorm regnorum ac Imperii pondus subivit. Donec voluptati adversatus est, nulli imperatorum secundus. Principatús initio Belgicos tumultus meliore consilio, quàm eventu componere tentavit. Gebardum, Coloniensem Antistitem, desertâ religione infamem, Septemvirorum collegio eiectum proscripsit. Cum Amuratho, Turcarum Tyranno, faedus^A percussit. Barbari fidem praestant, cùm necessitas cogit, parati frangere, quoties sceleris paenam non timent. Vix aliâs graviora Hungariae bella intulêre Turcae, quàm hac tempestate. Itâq[ue] magnis praeliis decertatum est, et â caesarianis quidem feliciùs; quandoquidem eo ventum est, ut non iam barbaris damna inferre, quàm ab illis illata imminuere Christianorum felicitas credatur.

Ergo ad Slunum Croatiae oppidum acie victis, iterum in Rixiensi agro caesis, demum ad Sisacu[m], quod summa vi oppugnabant, turpiter fugatis, ingentiq[ue] clade attritis barbaris,

^A faedus] foedus A

Strigonia, Vicegradum, Iauarinum^A eodémq[ue] victoriae cursu oppida in Hungaria permulta in ditionem Caesaris redacta sunt. Nunquam ante Rodulphum florentior Boëmiaie status.

Praga orbis compendium censi poterat, confluentibus undiq[ue] incolis non tam mercimoniorum lucro, quàm Maiestate Principis, aulaéq[ue] splendore invitatis.

Floruêre eâdem in urbe per id temporis Mathematicae disciplinae, in erudito illo pulvere ipso Caesare desudante, laudabiliùs, si parciùs. Princeps cui nec in rebus bellicis felicitas, nec in pacatis magnificentia defuit, longioris imperii pertaesus obiit, annô quàm imperare ceperat^B.
XXXVI. Moriens testatus fertur, principatus sui laudabiliora fuisse prima, quàm extrema.

^A Iaurinum] Javarinum A

^B ceperat] coeperat A, ceperat S

8.2.2a B. Balbinus: *Epitome Rerum Bohemicarum*⁷

Rudolfus II. rex coronatur.^A

Anno 1575 *Rudolfus, Ungariae Rex, Maximiliani II. filius à Bohemiae ordinibus rex designatur in comitiis 6. Septembris, et 22. Septembris coronatur. Ad Regem coronandum Wilhelmus à Rosis, Burggravius, coronam attulit, cui à dextris Ladislaus Popel de Lobkowicz, supremus Aulae Praefectus, à parte sinistra Joannes de Waldstein, supremus Camerarius, comites ivêre. Pomum aureum supremus Judex Bohuslaus Faelix de Hassenstein Lobkovicius apportavit, dextrum latus Wratislao Pernsteinio, laevum Adamo Schwambergio tegente. Celebrati postea ludi et equestres et pedestres concursúmque hastis; in equestribus ludis Rex ipse *Rudolfus*, in pedestri certamine dominus de Wrzesovecz palmam et gemmea praemia retulerunt; quid verò ante *Rudolfi* coronationem dixerit *Guilielmus à Rosis*, habes apud *Streinium*, itum deinde *Ratisbonam*^B electúsque est *Romanorum Rex Rudolfus II.* patre praesente, 27. Octobris et 1. Novembris coronatus.*

Maximilianus Caesar moritur

At Maximilianus in comitiis Ratisbonensibus anno sequenti 12. Octobris cessit è vitâ, altero item anno 1577 *Lincio Pragae* devectus et in sepulchris regum conditus.

Goldastus^C cùm ad *Maximiliani Caesaris* mortem pervenisset et veneno sublato dixisset, nullo prorsus argumento allato (ut decebat hominem Bohemorum odio flagrantem) omnem ejus facti invidiam in *Bohemos* avertit. Atrocitas tanti criminis, ô Goldaste, non simplici indicio, ut tute ex jure scripto scis, probari solet! Profer igitur vel unum argumentum, indica authorem, adduc testes! Tacet Goldastus atque ultra suspicionem suam et maledicendi consuetudinem profert nihil; tenetur ergo manifestus calumniator. Et sanè quis unquam *Austriacorum principum* tantâ charitate suorum apud *Bohemos* regnavit avorum et atavorum memoriâ, quantâ *Maximilianus*? Audivimus eâ de re senes nostros loquentes: nullum faciebant laudandi finem,

^A In margine: *M.S. Pragense Dobrzansky.*

^B In margine: alii *Augusta[m]* ponunt

^C In margine: *Gold. L. I. C. 7.*

aurea et gemmea sub *Maximiliano* saecula praedicabant. Tantum mihi non assumo, ut *reges* praeteritos comparare velim, quod illi // [603] li faciebant audaciùs, sed certissimum est principem clementissimum, pacis studiosissimum, amantem subditorum nullùmque ejus annum sanguine publicè fuso, ùt olim factum meminerant, condignatum fuisse. Vigebat tum in *Bohemia* haeresis, proh dolor!, praecipuè *Piccardi*, ut cum poëta loquar, *sibila colla* crispabant⁸; *Caesar Maximilianus* primus ex regibus nostris pacem publicam et securitatem obtulit.

Valeat igitur illud Cassianum, *cui bono* fuit tam bonum principem, quem *Bohemi* aeternùm regnare cupiebant, perire? Te potiùs, ô Goldaste, specta! Nam non suspicione, sed crimine ipso tenêris! Quod enim virus nocentius quàm calumnia in immeritam gentem colubrino morsu vibrata? Quâ in re antecessores tuos *Calvinianus* homo egregiè expressisti, quos toties laudibus tuis oneras: *Bezam*, *Vermilium*, *Scaligerum* ac caeteros. Sed pergamus ad reliqua.

Morbus Brunogallicus

A. 1577 mirabilem prorsus et ante eum annum Moravis prorsus ignotam luem Brunae totâque eâ viciniâ attulit, quâ innumeros mortales sublato *Thomas Jordanus*, medicus Moraviae clarissimus, testatur eo libro, quem postea an. 1580 *Francofurti* vulgavit, cui titulum fecit: *De lue nova in Moravia, Brunae praecipuè exorta*⁹. *Dudithius* eum morbum Brunogallicum nominavit; ejus curationem certissimam tandem *Jordanus*, quem dixi, invenit, eâmque ob rem et morbum totâ provincia depulsum in *comitiis Moraviae* nobilitate donatus et inter equites adlectus est.

Cingari hostes^A

Anno 1578 *Cingari*, quos alii *Ciganos* appellant, *Turcis* incitantibus Moraviam praedando et latrocinando infestare coeperunt. Malè latrocinium processit, quippe à Moravis oppressi poenas dederunt et sexcenti *Olomucii* patibulis pependerunt.

Anno 1578 26. Januarii. *D. Wenceslaus Zagicz de Hasenburg*, heros aeternâ memoriâ ob virtutes cùm militares, tùm civiles et ob fidei Catholicae constantem tutelam dignissimus, *Melitensis Militiae grandis Prior*, *haereditarius Regni Dapifer*, obiit. Post multos dies insigni pompâ sub turre *S. Viti* in arce Pragensi in sacrario suae stirpis non procul à *Sbignaeo Hasenburgio*, *Pragensi Archiepiscopo*, tumulatus. Eodem prorsus die, quo *Wenceslaus* hanc

^A In margine: *Khevenhil. Annal. Ferdin. Tom. I.*

mortalem vitam absolvit (27. Januarii), *Guilielmo Rosensi* sponsa *Anna Maria Badensis Crumlovium* allata est. Aderat sponsae mater, tum maximi hospites caeteri: *Albertus, Palatinus ad Rhenum, Philippus, Marchio Badensis, Guilielmus, Bavariae Ducis* filius, post aliquot dies ipse etiam *senior Bavariae Dux Albertus*, tum alii magno numero Imperii comites et dynastae. Nuptiae *Crumlovii* celebratae venitque eodem, quo venerat, vespere sponsa in manum, tradente *Antonio, Archiepiscopo Pragensi*, nec *Rudolfus Imperator* invitatus postea venire, quanquam non titulo nuptiarum, sed necessariae in aestu Julii mensis (19. Julii) refocillationis. Quàm magnificè hospites accepti sint, ex *Libris rationum* dicetur in notis.

Ludi Rudolfini

Nulla occupatio *Rudolfo Caesari* hisce primis imperii annis frequentior et quae placeret magis quàm *ludi hastarum* (quos *Turnier* appellant). Legantur manuscripta civium Pragensium calendaria, quorum mihi suppetit copia; quolibet //**[604]** anno ludi istiusmodi saepius celebrantur. Hoc anno à 31. Augusti triduo concursus hastis est ludico certamine in foro Veteris Urbis Pragensis aliáque spectacula adhibita, quibus exhibendis *Rudolfus* centum millia sexagenarum expendisse scribitur. Spectaculum hoc edidit honori sponsi et sponsae *Comitis Fürstenbergii et Isabellae, Wratislai de Perenstein, supremi Cancellarii, filiae*.

Anno sequenti 1579 6. Julii ad anulum in eodem foro *Ferdinandus Bavarus, Dux Lignicensis*,¹⁰ et plurima Bohemiae nobilitas decurrit. Sumtus et praemia praebuit Caesar in honorem nuptiarum Camerarii sui *Christophori de Lobkovicz*. Eadem omnia novis sumtibus ad 21. Septembris ac propè pari splendore repetita, ludos edente D. Adamo de Novadomo, quibus etiam interesse voluit *Bavariae Dux* ac caeteri proceres, Caesar ante omnes spectator.

Antonius, archiepiscopus Pragensis, moritur, Martinus succedit^A

Anno 1580 24. Augusti moritur *Antonius, Archiepiscopus Pragensis*, cui initio sequentis anni succedit *Martinus, Crucigerorum cum rubea stella Generalis Magister*, 8. Octobris an. 1581 consecratus, *Caesare Rudolfo* praesente.

Exundatio Muldavae et pestis

^A In margine: *M.S. Cuttnense, M. S. Pragense*.

Annus 1582 pestilens et lue populari infamis fuit. Praenunciâsse eam populi cladem visus est fluuius *Muldava Pragam* mediam interfluens, qui ipso *Pentecostes* die tantam aquarum vim *Pragam* advexit, ut oculos *Bradaczii* (faxeum caput est ex ponte Pragensi prominens) submergeret. Quatuor dies tenuit exundatio raptae et ablatae aut faedè laceratae. Secuta, ut dicebam, *pestilentia* à fine *Junii* ad ipsum usquè *Novembrem* facilè viginti mortalium millia una in Pragensi urbe extinxit.

Bella Turcica recrudescunt^A

Anno 1584 belli aliquot annis in Ungaria intermissi rursus nova jacta sunt à Turcis semina, quod in plures annos productum *Ungarici* scriptores, tum etiam è nostris Papirocius diligenter commemorant.

Vetus Calendarium abrogatur.

Hoc anno *Rudolfi* regis mandato per *Regnum Bohemiae* coniunctásque Regno provincias vetus calendarium abrogatum, et pro 7. Januarii, 17. Januarii publicata est.

Anno 1585 in Maii mensis fine plurimo nobilitatis accursu *comitia ordinum* celebrata sunt, in quibus praeclara multa ad Regni foelicitatem, tum illud salutare in primis constitutum: ut *quatuor medicinae* peritissimi ex omnibus nominentur inposterum annuóque stipendio ac titulo *Regni physicorum* honorentur; quorum una illa cura sit: privatis ac praecipuè publicis morborum malis opem adferre, loco non cedere et, si quae praevideri et caveri longè possint, diligenter videre et *ordines* admonere.

Aureum vellus pluribus effertur

Eodem anno *Ferdinandus*, *Archidux Austriae*, *Philippi II.*, Regis Catholici, nomine, *Aurea vellera* quinque *Pragam* attulit et *Rudolfo II. Caesari*, *Carolo et Ernesto*, *Archiducibus Austriae*, 2. Junii in templo *S. Viti*, deinde sequenti die 3. Junii in eodem templo *domino Wilhelmo de Rosis*, Burggravio Pragensi, et Leonhardo, seniori Baroni ab Harrach, imposuit.

^A In margine: Papirocius in Diadocho.

Quinam è Bohemis Aureo vellere honestati

Porro plures ex Bohemis proceribus *Aureo vellere* honestatos invenio: primi *Leo de Rozmital* et patruelis ejus comésque itineris *Joannes de Zbiroh Hasenburgius* ab ipso *Philippo, Burgundiae Duce*, Ordini adscripti, ipso Ordinis ejus initio, ut *Stanislaus Pawlowsky, Olomucensis Episcopus*, in *Itinerario domini Leonis*¹¹ disertè af // [605] firmat; post hunc *Borzita*, alio nomine *Joannes Borzita de Martinicz* (ut *Ferdinandus III.* Imperator Augustus in litteris ad *Philippum IV.*, Hispaniae Regem, testatur) longè pòst, avorum, patrum, et nostrâ memoriâ: *Joachimus de Novadomo, Wratislaus de Perenstein, Zdenko Adalbertus Poppl de Lobkovicz* Princeps, *Wilhelmus Slavata Comes*, Regni Cancellarius, *Henricus comes Sslik; Albertus Waldsteinius*, Dux *Fridlandiae*, *Wenceslaus Princeps de Lobkovicz, Georgius et Bernardus fratres Comites de Martinicz*^A.

Mors Henrici Scribonii

Anno 1586 15. Januarii mortuus est *Henricus Scribonius*, SS. theologiae doctor, metropolitanae Pragensis ecclesiae praepositus (cuius quàm plurimas ad clerorum epistolas eruditas et ardentis vidi, dum archidioecesin administraret, conscriptas), ejus praeclara in rem Catholicam ac praecipuè in Societatem JESU merita nulla unquam delebit oblivio. Multa de eo alio in loco ex professo diximus^B. Vulgavit libros complures, pleraque ex Latino, aut alio idiomate in patriam linguam conversa.

Olim Passavii an. 1544 ludum literarium jubente Episcopo Passaviensi *Wolfgango* ex familia *Salmensi* aperuerat *Henricus*, eoque in ludo nobilissimam juventutem in rhetoricis et dialecticis jam theologiae doctor erudiebat; discipuli fuère: *Wilhelmus Rosensis, Comites de Plawen, Nicolaus et Ludovicus Comites de Salmis, Bernardus Comes de Hardek, Christophorus Eitzinger, Nicolaus Popelius de Lobkovicz, Joannes Hoffman, Stubenbergii et de Roggendorf* Barones etc. Ex eo docendi munere collectâ non mediocri apud illustrissimorum adolescentulorum parentes gratiâ, maximè quòd *Comites juniores Plawenses Henrici de Plawen, Bohemiae Cancellarii*, filios in Italiam *praefecti nomine* duxerat, et foeliciter

^A In margine: *Weleslav. 29. Maii et 1. Junii.*

^B In margine: *In Historia S. J. Provinciae Bohemiae*

reducerat, aditum sibi ad honores et *praeposituram ecclesiae metropolitanae Pragensis* (quae tum prima erat, sede archiepiscopali vacante in Regno, ecclesiastica dignitas) patefecit.

Maximiliani infaelices conatus ad regnum Poloniae^A

Anno 1587 Stephano, Poloniae Rege, mortuo, *Maximilianus*, Archidux Austriae, *Rudolfi* Caesaris frater, à quibusdam Poloniae proceribus, praecipuè *Zboroviis*, rex eligitur eodémque anno *Olomucii* coram legatis, ut mos est, Regno praestitit juramentum; at anni sequentis initio ad *Piczinam* in Silesiae Poloniaeque finibus ab *Joanne Zamoiscio*, Regni Cancellario, proditione suorum caesus et captus est fidéque datâ Regni non affectandi dimissus.

Quaedam reliquiae ex Boh[emia] Ulyssiponam translata

Eodem anno 1587 mense Octobri praeclarae plurimorum Sanctorum Boh[emorum] reliquiae *Ulyssiponam* sunt allatae, quas magno studio ex variis locis quaesierat ac praesertim à *Rudolfo II.* imperatore et *Maria*, ejus matre, Pragae impetrârat *Joannes Borgia* nuper ad *Caesarem ex Hispania* legatus cum piissima conjugé sua *Francisca Aragonia* atque eximio splendore exornatas *Domui Professae Soc. JESU S. Rocho* dedicatae in eadem urbe donavit. *Sixtus V.* Pont[ifex] Max[imus] jubilaenum perpetuum in ea sacra aede concessit ad 1. Februarii et 17. Novembris. Translatae sunt anno sequenti 25. Januarii; pompa distincta erat 12 omnino ferè *Bohemiae patronorum*, ut *S. Adalberti*, *Wenceslai*, *Procopii ac caeterorum* atque etiam *S. Benignae Virginis et Martyris* à nobis acceptae reliquiae. Agit de hoc sacro Thesauro // [606] multis in locis *R. P. Joannes Bollandus* in admirabilibus suis voluminibus quibus *Sanctorum Acta* complectitur, ac praecipuè tomo II. ad 25. Januarii¹².

Corpus S. Procopii Abbatis Pragam adfertur^B

Anno 1588. 28. Maji corpus S. Procopii Abbatis ex *Sazaviensi* coenobio Pragam advectum solennibus cerimoniais *Martinus, Archiepiscopus Pragensis*, intulit in sepulchrum ad

^A In margine: *Weleslav. 22. Aug. et 27 Sept.*

^B In margine: *M. S. Bidzovini et M. S. Pragense.*

Collegiatam ecclesiam Omnium SS. in arce Pragensi aderat cum numerosissima legatorum ac procerum corona *Rudolfus II. Imperator Augustus*.

Regum corpora novo mausolaeo illata^A

Anno 1589 cùm vineae Pragenses malè provenisse viderentur, *Caesar Rudolfus* omne tributum ex vineis (anni unius cum dimidio) regio prorsus et liberali animo remisit. Hoc eodem anno idem *Caesar in S. Viti* **M**etropolitana ecclesia aperiri **r**egum sepulchra jussit, ut regium in morem exstructo mausolaeo unâ omnes decentiùs conderentur. Reperta sunt undecim regia corpora, quorum aliqua nihil tam diuturno situ corrupta nihilque vitata (ut *Caroli IV.* et *Ladislai*, ac hujus cum longa et aurea Caesarie, qualis in vivente olim laudata fuit) invenisse se is, qui toti negotio juramento adstrictus praeerat *Georgius Bertholdus Pontanus, ecclesiae* **M**etropolitanae tum *Decanus*, in suâ *Piâ Bohemiâ¹³* narrat. *Georgium Podiebradium* quoque Regem in novum hoc mausolaeum, quod ex alabastrite summo artificio et multis ornamentis exsculptum est, jussit *Rudolfus* inferri. Duces Bohemiae ac **r**eges caeteri, qui suos tumulos altiùs exstructos jam habebant, in sacrariis suis relictis nec moti loco sunt.

Martinus Archiepiscopus Pragensis moritur, succedit Zbygnaeus^B

Anno 1590 (Historia Sedlecensis perperam annum 1588 posuit) *Martinus* Archiepiscopus Pragensis moritur 2. Februarii, praesul religione insignis; suffectus est *Zbignaeus Berka* in familia illustrissima genitus; hic primùm *Pragensis* Canonicus, *Oetingae* in Bavaria Praepositus, postea *Olomucensis ecclesiae Praepositus*, tum *Ratisbonensis administrator*, *Praepositus Litomericensis* et Canonicus *Salisburgensis* fuit. An. 1592 12. Decembris inauguratus; quem eodem tempore **M**agistrum **G**eneralem Ordinis cum rubea stella *Crucigeri* sibi legêre. Fuit hic *domini Zdenkonis de Lobkovicz, Cancellarii supremi*, sororis filius.

Eodem anno 15. Septembris die jam in occasum vergente (quod rarissimè evenire *Bohemiae* solet) tota semel iterùmque *Bohemia* intremuisse visa est terrae modico motu; at nocte sequenti bis repetitus est motus tantâ vehementiâ, ut non modò stantes homines, sed ipsa

^A In margine: *M.S. Pragense*.

^B In margine: *Weleslav. 8. Oct. malè nam 2. Febr. Obiit, M.S. Pragense, Historia Oetingana Jacobi Irsing. S.J. l. 2, c. 10., Slavata in M.S. quinternâ 192, M.S. Pragense, Trebonense, etc.*

etiam aedificia turrésque, quanquam sinè noxa, nutârint, quod qui senserant, ut posterorum memoriae consulerent, annotârunt.

Cuttenbergae an. 1592 orto ex negligentia fossorum incendio diebus quàm plurimis *argenteae fodinae* ab *Alaudis* dictae horrido spectaculo arserunt^A. Eodem anno Turcae in *Croatiam* repentè irruentes eámque vastantes diuturni et calamitosi belli initium dedêre^B.

Wilhelmi Rosensis mors

Hoc itidem anno *Wilhelmus de Rosis*, *supremus Regni Burggravius*, *Aurei velleris eques*, finem fecit vivendi, vir maximae apud *Rudolfum* regésque alios et *Imperii principes* autoritatis; ex quatuor uxoribus (quarum prima *Catharina Brunswicensis*, altera *Sophia*, *Electoris Brandeburgici Joachimi filia*, tertia *Anna* // [607] *Maria Badensis*, quarta *Polyxena Pernsteinia*) nullam prolem reliquit. Narrat *Wenceslaus Brzezan* (qui *Wilhelmi* vitam, quae apud me est, scripsit nunquam hactenus typis editam)¹⁴ *Wilhelmum* à quibusdam *Poloniae* proceribus semel iterùmque an. 1574 et 1576 cùm legatus ad comitia Polonica venisset, suffragia ad *coronam Poloniae* habuisse, imò adeò cùm perorâsset insusurrâsse ei in aurem dynastam Polonum unum è primis: *quid ita pro alio laboraret, faciliùs obtenturum, si suam causam agere vellet*; suasisse et paratum auxilium insuper obtulisse, sed *Wilhelmus legatus* ad praevaricationem induci non potuit. Summa omnia in *Wilhelmo* fuerunt, virtutibus omnibus et prudentiâ praesertim ad miraculum excelluit; unum *alchimiae* studium in eo probari non potest, in quo propè ad insaniam processit visúsque est ridiculus, passus jam extremâ aetate sibi à *Claudio Sirro*, *Anglo* homine, imponi asserente aureos nummos in terra certa infossos certisque aquis rigatos velut plantas posse crescere. Seminavit igitur, sed numquam aureas plantas vidit crescentes *Wilhelmus*, quippe bonus vir. *Claudius*, non exspectatâ messe, quadam nocte effossis omnibus aureis, ipsas radices et auri semen et granum abstulit et inobservatus in *Angliam* profugit.

Bella Turcica

^A In margine: *M. S. Cuttnense*.

^B In margine: *Annal. Ferdinandi Kevenhill. T. I.*

Anno 1593 *Bohemi, Moravi ac Silesii* exercitum insignem adversùs Turcas misère, multa foeliciter gesta, captae ex Turcis arces 13, ultra 20 millia Turcarum deleta. *Melchior Reder* in Silesia natus, sed *Fridlandiae in Bohemia dominus* maximam ex his bellis retulit laudem. 22. Junii ad *Sissekum* nobilis de Turcis reportata victoria est.

Anno 1594 mille Bohemos equites gravis armaturae *Rudolfus à Tiffenbach* aliòsque itidem mille Bohemos *Comes Sebastianus Sslick* duxère, quorum strenua et fidelis opera in Ungaricis bellis est probata tum ad *Novogradum*, tum ad Hatwan alibique.

Aestate rursus 1600 pedites, equitum verò quatuor millia, Bohemi in Ungariam Archiduci *Maximiliano*, qui copiarum adversùs Turcas summus erat Imperator, miserunt: duces è Bohemis veterani et militiae peritissimi: *Henricus Krzineczky, Wenceslaus Pietipesky, Sebastianus Ssanowecz, Wenceslaus Keg, Henricus Mysska* nominantur.

Hoc anno *Ferdinandus, Comes ab Hardek, Jaurinum*, clavim Christiani imperii adversùs Turcas, hostibus sceleratè prodidit, ob quam caussam Viennae poenas dedit anno sequenti 15. Junii^A.

Georgii Lobkovicii tragoedia^B

Hujus anni initia *Georgii et Ladislai Lobkoviciorum* fratrum calamitate signantur; hic citatus ad iudicum tribunal cessit è Regno, ille *supremus* nuper *Regni Praefectus* et potentissimus Bohemiae procerum Clementi VIII. Pontifici charissimus, tragoediam suam in annos complures multis aerumnis confectus produxit; ejus rei manuscripti libri memoriaeque omnes eorum temporum meminerunt. Post mortem ipsam capite plexum esse fatis colligitur ex relatione senatùs Cubitensis; hic fuit exitus tragicus potentissimi procerum Georgii, cujus damnatio et mors Rudolfo multorum (praesertim quòd à *proceribus* desertus sit postea) fuit causa malorum.

In Turcicum bellum quanta à Bohemis auxilia

^A In margine: Bucholtz. In Ind. Chron., Czernovic. in bello Pannonico l. ci., Paproc. L. cit., *Iterum de bellis Turcicis M.S. Dacziczky*.

^B In margine: M. S. Pragense et Wartenbergicum.

Anno 1595 secundissima proelia Christiani adversùs Turcas fecerunt, ductor Christiani exercitùs *Carolus Princeps Mansfeldius* egregiè Turcas vicit; Bo // [608] hemi (ut Moravos, Silesios ac Lusatios praeteream)^A hoc anno in Ungariam misère duo millia cataphractorum levis armaturae, 666 equites, peditum sex millia; hos de suo ordines aluerunt, stipendiis etiam repraesentatis. Exercitus universus Regni Bohemiae et Coronae junctarum provinciarum *peditum viginti duobus millibus, equitum tribus millibus* constitit. Dux universi exercitùs *Petrus Wok de Rosis* fuit, ejus locumtenens *Melchior Reder, Wenceslaus Berka, Campi Marescallus*; his armis *Gomora* defensa est^B.

Moscovitarum Legatio Pragae

Moscovitarum legatio per id tempus *Pragam* advenit 150 aureorum millia cum aliis rarissimis ac pretiosissimis muneribus Caesari ferebat, quorum omnium aestimatio ad duodecies centena millia ascendisse dicitur.

Bella Turcica

Anno 1596 dominus *Balfi* Ungarus, generosissimus Dux, et *Wilhelmus Trczka de Lippy* Bohemus, qui mille equites Bohemos ducebat, conjunxère copias multisque incommodis Turcas affecère, quanquam saepe numero hostium ter et amplius superarentur^C.

Virtus quorundam in bellis Turcicis^D

Dum *Hatwanam* Christianorum exercitus obsideret, idem *Wilhelmus* primus, mille Bohemis sequentibus, ascendit moenia occupavitque, laudante universo Christianorum exercitu et probante virtutem. Postea *Agriam Turcis* obsidentibus cùm praesidarii hostium multitudine territi deditionem molirentur, *Wilhelmus*, qui machinâ murali ictus jacebat, sese in

^A In margine: *M.S. Nicolai Dacziczky qui bello interfuit.*

^B In margine: *M.S. Clatoviense.*

^C In margine: *Paproc. l. citato, Khevenhillerin Annal. Ferdin. Tom. I.*

^D In margine: *Czernovicus l. 2. de Bello Panonico, sed latissimè Khevenhiller in Annal. Ferd. Tom. 4. ad An. 1596.*

aream deferri ante omnes jussit flexisque coram praesidio genibus, nè se Turcis dedere vellent nève eorum fluxae et barbarae fidei crederent, oravit, sed frustra timidis canebatur: dedidère sese, nulli servata fides, occisi omnes praeter *Wilhelmum* et qui ejus imitatione proditores sese recusarânt, quales fuêre: *Joannes Junior Wchinsky* Bohemus ex illustrissima et semper militari stirpe (quae etiamnum in patria viget florétque) *Comitum Wchinskiorum* (quorum Joannes abavus fuit) *Coleranus Italus*, *Paulus Niary Ungarus*, heroës aeternâ memoriâ digni. Eodem anno ad Agriam magna accepta clades est, caeso Christianorum exercitu: *mille Bohemi*, quos *Albertus Pietipesky* ducebat, mirum eo tempore facinus edidère: nam per medios hostes viâ armis patefactâ Turcarum castra aggressi, ad ipsum *Turcici Imperatoris Sultani*, qui aderat, tabernaculum pervenêre. Victoria erat in manibus, si quidam alii, ut erat constitutum, prosequi cursum praelii voluissent, sed fugam spectabant, itaque deserti à sociis *Bohemi* occiduntur.

Caesi pugnantes cum summa laude nobiles quidam Bohemi^A

Albertus ante ipsum solium *Turcici Imperatoris* generosè pugnans cum multa Bohemiae, quae ducem sequebatur, nobilitate cecidit; ibi *Wenceslaus Popel de Lobkoviczi*, Colonellus; ibi *Hinko de Bukowa*, ibi *Zdenko Kaplirz*, *Udalricus de Rziczann*, *Zdenko Zaruba*, *Joannes Borzek Dohalsky*, *Carolus Hornateczky*, *David Schleinicius*, *Albertus Mitrowsky*, *Henricus de Tuczap* aliisque (nam quis omnes enumeret?) occubuêre. Multum hi omnes à Christianis caeteris defleti sunt cum summa eorum invidiâ, qui sequi noluêre, praesertim amissâ è manibus victoriâ, nam tanto principio debellari facilè potuisset.

Ecclesia Pragensis à Clemente VIII. novis exornatur insignibus

Eodem anno 1596 *Clemens VIII.*, Summus Pontifex, qui olim in Bohemia *Apostolici Nuncii* dignitate apud *Caesarem Rudolfum*, summâ Bohemorum procerum, quibus familiarissimè, praecipuè Lobkoviciis, uti solebat, commen //**[609]** datione functus erat, ad aeternam sui nominis suaeque gentis memoriam praeter amplissimam omnium *privilegiorum confirmationem* autoritate apostolicâ clypeum, seu insignia *Capituli Metropolitanae Pragensis ecclesiae* pulcherrimè exornavit, et auxit. Nam sub *S. Wenceslai Ducis* effigie (quod

^A In margine: *Khevenhill. l. cit.*

vetus erat insigne) addidit et ferre jussit: primùm illustrissimae stirpis suae *Aldobrandinae* clypeum, secundo loco decussatos ex quercu ramos antiquissimae *Berkarum* familiae (ex qua tum Pragensis ecclesia Archiepiscopum habebat *Zbignaeum Berkam*, qui non ità pridem à Caesare Rudolfo *principis titulum* archiepiscopis et episcopis Pragensibus à *Wenceslao* Rege 1202 et ab *Joanne* Rege 1315 et à *Carolo IV. patriae patre* an. 1350 autoritate caesareâ datum et confirmatum et jam uno longèque amplius saeculo intermissum recuperârat) ac tertium *Georgii Bertholdi Pontani à Breitenberg, Praepositi metropolitani*. Recitat breve ipsum *Clementis Georgius Ferus* S. J. sacerdos in *Vita Sanctissimi Martyris Wenceslai*.

Joannis de Pernstein virtus^A

Anno 1597 bella Hungarica Christianis processère faeliciùs: arcis et oppidi *Dotis* occupandi negotium *Joanni de Pernstein* datum; hic primus *petardam* (novum instrumenti genus ad diruendas subitò portas inventum) adhibuit, optimo successu (quo instrumento quoque adjutus anno sequenti *Adolphus Schwartzenburgius Jaurinum* obtinuit), at *Joannes* parte alterâ cùm Heiducis moenia ipsemet transgressus arcem coesis praesidiariis omnibus occupavit; quod facinus magnam viro gloriam et commendationem in exercitu Christiano peperit. *Ludos equestres* magno apparatu et splendore *Pragae Rudolfus Caesar hor[t]atione* celebravit, decurrère equis ad anulum nobilissimi quique, atque ex eo genere laudis *Wenceslaus de Kolowrat, Rudolfus Trczka et Burggravius de Dona* plausum et amplissima praemia retulerunt à *Caesare^B*.

Ad 5. Septembris An. 1597. *Pragae* graviter tumultuatum est: *Wallones*, qui in *bellum Turcicum* mittebantur, in occursu virorum praecipuèque virginum et matronarum petulantiùs agentes consurrectione factâ à populo Pragensi dissipati multique (quanquam non inulti omnino) caesi sunt: extat eâ de re narratio scripta à *Pragensis Urbis Novae* senatu ad *Caesarem Rudolfum* graviter eam caedem ferentem.

Pestis in Bohemia

^A In margine: *Ioan. Czernovicius l. 3 de Bello Pannonico ad Caes. Rudolfum*.

^B In margine: *Czernovicius l. cit.*

Anno 1599 pestis *Pragae* grassata multos mortales absumsit; *Plsnam* sese *Rudolfus Imperator* transtulit, quâ in urbe *Moscorum* legatos 7. Octobris, postea etiam anni 1600 fine *Persas* audivit. Hoc calamitoso reipub[licae] tempore egregium et accommodatissimum tempori librum vulgavit *Adamus de Winorze, Archidiaconus ecclesiae Pragensis*, vir nobilitate equestri et doctrinâ et dignitate illustris et libris editis *Bohemiae* notus; in eo libro *Divinae irae placandae et conscientiae pacandae et ad mortem comparandae optimas rationes adduxit*. Laudavi authoris piam mentem in *Vita Arnesti I.* pridem edita. Supersunt hodiéque in patria de *Winorze Equites*.

Tumultus Ungarici

Secuti pestilentiam sunt in *Ungaria* intestini tumultus: *Michaëlis Walachi* primùm eoque occiso *Bethleem Gaboris*, quem etiam *Georgius Basta* repressit. Tandem *Boczka* tumultu tuari coepit, ei pax anno 1606 data. *Ungari* tandem ipsi consurgunt; iis quoque compositis, cum *Turcis* an. 1608 pax inita, quae omnia à meo instituto aliena praetereo. Satis est innuisse.

25. Novembris hoc anno 1599 in *Bechinensi Bohemiae* regione inter oppidum *Dessnam et Rubram Lhotam* (hodie utrumque locum ditone tenet *illustrissimae stirpis Comes Ioachimus Slavata*) claro die in campo medio cuiusdam piae, quanquam tenuis admodum fortunae, mulieri aspectabilem sese praebuit vir quidam homine major, sacerdotali habitu, puero candidissimo comitante. Sacerdos ille elatis ad coelum palmis, postquam ter capite in humum verso *DEUM* orâsset, unâ cum puero desiit apparere. At eo in loco fons emicuit venâ triplici mirè salubris; ac primùm faemina capitis est liberata dolore, tum innumeri alii usque ad nostra tempora mortales è diversis morbis recreantur, cùm sese vivo illo flumine abluerint. Est super eum fontem *D. Joannis Baptistae* honori exaedificata *ecclesia* insignis, fons in templi umbilico scatuit aegris omnibus, praecipuè arthriticis salutaris; aqua inde procul petitur et ad lavationes adhibetur; circa *S. Joannis Indigetis* festum multa hominum millia ad eam *ecclesiam* affluxisse ipsi vidimus.

De aula Rudolphi

Aula *Rudolphi II.* *Pragae* anno 1600 non parvis motibus fluctuavit: ejectus est aulâ, qui nuper unus omnia poterat *Wolfgangus Rumpff, intimus Caesaris Consiliarius, supremus Aulae Praefectus* et *supremus Camerarius*; eâdem calamitate involutus *Paulus Sixtus Trautsonius*. His

annis Rudolfus ad nuptias animum adjicere videbatur, quae nunquam processerunt; ejus rei causas omniâque illa *Rudolfi matris Reginae*, tum aulicorum caesareorum et Hispanorum consilia nemo, quod sciam, diligentius et majori scientiâ et fide pertractavit quàm Rudolfi ipsius in *aula Hispanica* (unde petenda sponsa fuit) *legatus ordinarius Khevenhiller* in *Annalibus Ferdinandaeis*. Tradita hoc eodem anno Turcis *Canisia* est prodicione *Georgii Paradise*; *Wallonum* et quorundam *Gallorum* secuta defectio est, qui *Papam Turcis* prodere voluerunt. Obsedit eos invictus heros *Schwartzenburgius*, sed occisus est; *Melchior Reder* proditores cepit et exquisitissimis affecit suppliciis.

De Tychone Braheo

Anno 1604 4. Novembris *Tycho Braheus* è Danico genere nobilissimo ortus Pragae in domo illa admirabili sua moritur; ejus viri laudationem omittere mâlo, quàm, ut *Horatius* dixit, *ingenii culpâ* deterere; legatur ejus Vita à v[iro] cl[arissimo] *Petro Gassando* in Gallia nuper edita; orationem in funere celeberrimo habuit *Jessenius*, *Pragensis Academiae rector*; symbolum erat *Tychoni*, quamvis haeretico, philosopho Christiano dignum: *non videri, sed esse*, quod etiam in tumulo jussit inscribi. Fertur eum ultra centum imperialium millia de suo in astronomiam expendisse, ut ea taceantur, quae à *regibus* et à *Caesare Rudolpho* inprimis acceperat. *Solem* ferè primus statuit aut probavit in medio planetarum incedere; morti suae causam ipse dedit, cùm supervacaneo (in hac parte) veredundiae studio ad *saccatum corporis humorem* mittendum (ut *Lucretianè* loquar) è convivio nollet exurgere; indè vis mittendi amissa, et rupta // [611] cum vita vesicula. Sepultus est in aede *B. Virginis Teinensi* ad primam ab ara summa columnam, ubi marmor perelegans et ab *Jacobo Typotio*, nisi fallor, scriptum eruditissimum et gravissimum ac *Tychone* dignum epitaphium spectamus et legimus.

Synodus provincialis Pragae

Anno 1605 *Zbignaeus*, *Archiepiscopus Pragae*, suae Archidioeceseos synodum indixit; ducenti et ampliùs ex ordine ecclesiastico adfuêre. Decreta ejus synodi typis sunt edita. Nimio rigore processum est, adeò ut quaedam, quae statuta fuerant, servari non potuerint neque hodie servari possint, ut illud de *Lacticiniis* etc. Caput illud est et factu optimum, quòd Archidioecesis *concilium Tridentinum* acceptârît et in usum posthac induxerit.

Rudolfi Caesaris gemmea et aurea miracula

Ad saeculi hujus initium gloriosissimus Imperator *Rudolfus*, maximus gemmarum, ut antè dixeram, aestimator et amator (quem *Salomonem Bohemicum* exteri principes eo saeculo appellare solebant) tria rarissima ex gemmis opera à peritissimis artificibus (quos circa se habebat plurimos) *Pragae* fieri fecit. Placet rem tantam non meis, sed ipsis gemmarii scientissimi *Anselmi Boëtii* Brugensis verbis posteritati universae testatam relinquere, qui in gemmarum et lapidum historia praefatione ad *Caesarem Rudolfum* (cujus *personae*, ut vocant, medicus cubicularius fuit) hoc habet^A, postquam *Rudolfum II.* ab amore, aestimatione ac divitiis gemmarum commendâsset: *Hanc, inquit, Vestrae Maiestatis esse mentem ostendit mensa illa gemmea, quam S[acra] Caesar[ea] Maiestas Vestra exstrui iussit octavum mundi miraculum, in qua fabricanda tot annis tantisque expensis desudatum est quaeque tanto artificio elaborata est, ut gemmae sibi invicem commissuris, quae conspectum fugiunt, unitae silvas, arbores, flumina, flores, nubes, animalia variâsque rerum pulcerrimarum formas ità referant, ut depicta ad vivum videantur ac simile opus in toto orbe reperiri vix possit.*

Ostendit etiam corona illa imperatoria, quam Sacra Caes[area] Maiestas Vestra fieri iussit ex adamantibus, unionibus, rubinis auróque puro aliquot centenis aureorum millibus constans et praeterea torques ex praecipuis gemmis concinnata valore ac pretio coronam superans aliâque insuper infinita variis ac pretiosis gemmis exornata, ut existimem nullum unquam imperatorem tantam gemmarum copiam habuisse, quantam habet Maiestas Vestra.

Primum illud de tabula alio loco magis explicat idem Boëtius lib. I. De gemmis C. 103. *Vidi, inquit, in scrinio Rudolfi II. jaspides, quae nemora, palustria loca, arbores, nubes et flumina ità naturaliter referebant, ut procul aspicienti non lapis, sed pictura putetur. Hae ab Imperatoria Maiestate in tanta autoritate sunt, ut ex compluribus, quae diversos colores habent, invicem ritè applicatis mensae supremum folium exstrui iusserit. Id variis gemmis exornatum variorum locorum, fluminum, arborum, montium, civitatum ac nubium figuras picturae instar ità exactè refert, ut non satís quis naturae artificium et artificis diligentiam solertiâque admirari possit. Jaspides enim ità connectere potuit, ut coniunctionis lineae vel non appareant vel ad rem faciant picturaeque munere, dum extremos arborum, aedificiorum vel montium ambitus faciunt, fungantur. Multis annis laboratum fuit, ut opus // [612] dictum absolveretur. Id cùm pretiosissimum sit, multis aureorum millibus constat, ac admirandum, quod*

^A In margine: *Anselmus Boëtius lib. De gemmis ad caesarem Rudolfum.*

naturae artificium ac artificis solertiam ostendet, inter mundi miracula recenseri ac cum templo Dianae Ephesiae comparari absque iniuria potest. Hactenus *Boëtius*, vir in re medica et gemmaria clarissimus, quem neque decipere legentes voluisse viri integritas nec in tanta aulae et Regni luce potuisse certum est, quia ipsa *corona*, quae hodièque superest, quam ex proximo contemplati sumus nuper *Viennae*, verum esse, quod dixerat, satis ostendit.

Roswurmii mors

Anno 1605 *Pragae* dux plenus animi et consiliis *Christophorus Hermannus Roswurm*, in Turcicis bellis Campi Marescallus, carnificis manu capite plectitur; occiderat is *Beliojosam* quendam, quem (ab homine nequam in fraudem inductus) vitae suae insidiari et stricto ense domum redeuntem è convivio operiri falsò crediderat; unde per modum legitimae tutelae ad facinus adactus est. Atrox factum describit et *Hermanni* innocentiam ostendit *Khevenhillerus*^A.

NOTAE IN CAPVT XIV

Quàm magnificè Crumlovii accepti sint hospites, etc. Consilium meum fuit, in hac *Epitome historica* res tam minutas (quales sunt *Nuptiae Procerum* nostrorum) prosequi, nisi amici, qui apud me quaedam legerant, authores fuissent; simul lectores magnificentiam id temporis Procerum (quippe *Rosensibus, Novodomenses, Perensteinii, Smirzicii, Guttensteinii, Sslickii, Lobkovicii, Bibersteinii, Kragirzii, Trczkones*, aliique, ut *Moravos Proceres* taceam, divitiis et omnium rerum, ac praecipuè mensarum splendore parùm aut nihil omnino concedebant) tum etiam *Bohaemae* telluris commoditatem, et ad tantas conviviorum cupedias miram facultatem intelligent, quae sequuntur, ex ipsis *Rationum libris* apud *Wenceslaum Brzezan*, qui videbat et notabat omnia, describo; videat Lector quanta, ut ità loquar, comessionis tempestas *Crumlovium* in nuptiis illis obruerit, quaesivítque consultò *Gubernator Wilhelmus* et carniū ab abstinentiae à carnibus diem; ut tam carniū, quàm in piscium cibus ostentare copiam suam posset. Sic igitur lego; quae forsitan cuiquam oeconomiae nostratis imperito incredibilia videbuntur.

^A In margine: *In Annalibus Ferdinandeis.*

Ad nuptias illustrissimi Principis Wilhelmi de Rosis, domini Crumloviensis in Bohemia, quae celebratae sunt an. 1578 à die 26. Januarii usque ad 1. Februarii, ad alimenta convivis praestanda, haec in penuarias cellas illata sunt.

Cervi et Cervae 40.	Urogalli 30.
Damae seu capreae silvestres 50.	Perdices 2050.
Ferinae carnis muria conditae vascula 50.	Turdelaе, turdi, ficedulae, palumbi 20688.
Apri 20.	Boves saginati 150.
Lepores 2130.	Vaccae saginatae 15.
Phasiani 250.	Vituli maiores anniculi 20.
Doroses, species avium maximarum rarissima 4.	Vituli minores quinque vel sex hebdomadum 526. // [613]
Farcimina 1526.	Aschiae (Lipany) 200.
Porci saginati 150.	Zemlinkuw 890.
Tomaculae 456.	Alrupen 350.
Botuli 326.	Percarum minorum selectarum 350.
Verveces saginati 450.	Muraenulae infumatae 2309.
Agni 395.	Auratae infumatae 2309.
Porcelli maiores 504.	Carpiones infum 1072.
Boves infumati 20.	Percae et Rhombi insum 956.
Verveces infumati 40.	Lucii infumati 450.
Pavones 350.	Aselli (Stockfisch) 350.
Anseres saginati 5135.	Passeres marini 1200.
Pulli Gallinacei 450.	Muraenae recentes ludentes 675.
Caponis et Gallinae saginatae 2656.	Gobiorum (fundulorum) sextarii 300.
Carpiones vivi ludentes 18120.	Haleces minores fumo induratae 530.
Lucii maiores et minores 10209.	Haleces vento induratae 250.

Barbones seu mulli 95.

Auratae seu truttae 6380.

Pisces temporarii generis, seu varii 3400.

Ova numero 30947.

Husones 4.

Halecum salitarum aut muria conditarum
Tonnae 4.

Cancrorum Secagenae 5200.

Rhombi seu Percae selecttae 150.

Butiri

35.

Adipis

28.

Butiri recentis

7.

Mellis

15.

Centenarii

Cerae

13.

Caseorum

2.

Sevi

50.

Candellarum 547.

Avenae modii in equos hospitem 3703.

Vini Hungarici horni et veteris, Tirolensis, Austriaci, Rhenani ab illustribus personis convivis, eorumque aulicis toto nuptiarum tempore epotae 1100. Urnae, id est centum et decem vasa seu plaustra vini. Vini praeterea Cretensis, Cyprii, Hispanici 40. Tonnae, seu Pipae. Cerevisiae triticeae et hordaceae 903. Vasa. In panes nuptiarum tempore consumptos, 490. modii impensi fuerunt. Hucusque rationarius oeconomiae Rosensis liber. Multa tamen, praesertim piscium genera (ut *Anguillae*, *Salmones*, etc) abfuere, sed tempus illud non ferebat. *Ostrea* Avis nostris nondum innotuerant.

Joannes de Perenstein Baro Bohemus, etc. clarissimus hic belli dux, et in exercitu Christiano aliquot annis machinarum et apparatus bellici *supremus Praefectus* (Feldzeugmeister) fuit, periit in oppugnatione *Jaurini* anno eodem 1597. (quo *Dottis* ceperat, primus ipse scalis conscensis arcem ingressus) postquam ad ipsam portam *Jauriensem* vallum proxime admovisset et omnia ad assultum (nam eiusmodi oppugnationum peritissimus habebatur) ordinasset, ultimâ Septembris globo murali 30. librarum, capite unâ cum humero ablato occisus, magno cum exercitûs Christiani dolore, sed aeternâ apud omnes, praesertim

*Ungaros, à quibus summè amabatur, relictâ memoriâ;^A corpus Litomisslium ad sepulchra maiorum devectum est. Erat heros bello inclytus, militiae à teneris assuetus sub optimo magistro Alexandro Duce Parmensi adversus *Hollandos*, caeterósque *Hispanorum* hostes egregiâ cum laude multis annis stipendia meruit, mille militum, postea etiam duorum millium ductor 1592. 1593. et quarto ab anno 1595. usque ad mortem in *Ungaria* fidelem et foelicem rei Christianae operam armatus navavit.*

CAPUT XV.

Boleslaviensis pietas Societate JESU potissimùm agente resuscitantur; adjiciuntur quaedam memoratu digna Rudolfo et Mathia in Bohemia regnantibus.

Rudolfus II. Religionem fortiter defendit et promovet

Rudolfi II. Caesaris *gemmea tempora* (itâ enim divitias, gloriam atque ipsas gemmas, quarum copiam ultra omnes forsitan Europae reges ille habuit, ut probat *Boëtius^B*) hac foelicitate commendari prae ceteris merentur, quòd sub eo religio Catholica coeperit respirare. Scio me paradoxum aliquod scribere, est tamen verissimum: etsi enim *Litterae Maiestatis*, ut vocabant, (quibus quidvis credendi libertas permittebatur Bohemiae) armatis precibus à *Rudolfo* sint extortae, tamen praeclarè à caeteris proceribus patriae religio defendebatur, qui paucitate suorum animadversâ, nè religio *Bohemiam* prorsus desereret, providerunt sollicitè, excitatis in Bohemia Societati JESU aliquot domiciliis, ubi bonae literae et pietas publicè docerentur, tum ipsi Societatis et Ecclesiae patrocinium professi manifestè in consiliis, comitiis ac tribunalibus omnibus, rem Catholicam ruentem sustinebant: talis erat *Wilhelmus à Rosis*, Regni Prorex, talis *Adamus de Novadomo*, Regni supremus Cancellarius, tales universim *Lobkoviciorum, Martiniciorum, Kolowrataeorum, Berkarum* multaéque aliae illustres familiae; sed haec alteri operi, si DEUS anuuerit, servantur.

Boleslaviae, ut huc redeam, gloriam, *Rudolfi* quoque tempora restituère, quod quâ ratione gestum sit, explicabo brevissimè.

^A In margine: Khevenhiller in Annal. Ferdin.

^B In margine: *Anselmus de Boot. l. 2. de Gemmis.*

Societatis operâ Catholicorum reliquiae in Bohemia servatae et religio mirifice defensa.

Jam indè ex eo tempore, quo Societati JESU collegium Pragae *Ferdinandus I.* fundârat, ecclesiarum per Bohemiam praelati et curatores (quòd tantum sibi adjectum auxilium viderent) nostris Patribus familiarissimè uti coeperunt. Prodibant quotannis ex *disciplina Societatis* (cùm antè nullae in *Bohemia*, nisi haereticorum scholae docerentur), prodibant, inquam, egregii et docti viri, qui sacerdotio initiati Catholicam religionem, cujus afflictissima erat conditio adversùs teterrimas haereses doctrinâ et exemplis tuerentur, *coenobia* vacua et deserta eorùmque ruinae paulatim implebantur, proceres liberos suos ad scholas Societatis mittebant, quibus unâ cum literis religio ejúsque periculum ac defensio proponebatur; denique omnium senum et omnis memoriae testimonio (absit jactantia) religionem Catholicam conservatam et exsuscitatam *Societati* debet *Bohemia*, ut qui istud sibi probari postulet eâdem operâ se parum in patria versatum aut fortè ingratum potiùs ostendat, aut viatori similem, qui praesenti fortè arboris et umbrae amoenitate aut fructûs dulcedine inescatus parùm curat, quis eam arborem severit, quis irrigârit, quis crescentem repurgârit. Haec, ut dixi, explicanda in aliud tempus differuntur: inter Ecclesiae Bohemicae praelatos, ut dicere coeperam, amicissimè semper cum Societate vixère *praepositi et decani* // [615] *Boleslavienses*.

Boleslavienses praepositi ac canonici Societatis amantes

Anno 1566 *Praepositus Boleslaviensis Wenceslaus Franta*, vir perdoctus et Philosophiae Magister (rarum id temporis in scientiis decus), itâ R. P. *Henrici Blysemii*, in Collegio ad S. Clementem rectoris, moribus suavissimis eximiâque doctrinâ (quam editi à Blysemio libri testantur) captus est, ut quotidie (quantùm per occupationes licuit) unâ cum *Doctore Henrico Scribonio*, *Cathedralis ecclesiae Pragensis Praeposito*, scholas theologicas adirent et *Blysemium D. Pauli* epistolas explicantem audirent.

Nec domino *Praeposito* quidquam in amore concessit *Decanus* ejusdem ecclesiae *Boleslaviensis Petrus Piessin* *Tinhorssoviensis*, tum qui fratri successit *Andreas Piessinius* et post hos *Wenceslaus Albinus*, *Praepositus Boleslaviensis (Thomae Albini*, *Olomucensis Episcopi*, frater) deindè *Georgius Steinwasser*, *decanus* ejusdem ecclesiae, sed amicissimus omnium visus est ad an. Domini 1608 *Zacharias Cruciger* cognomine, *Boleslaviensis decanus*,

qui contractâ cum Rectore Clementini Collegii Societatis JESU familiaritate, quoties *Pragam* veniret ad ipsum Collegium divertebat, in Collegio habitabat et identidem S[ancti] P[atris] N[ostri] Ignatii sacris exercitiis animum excolebat.

Ab anno 1567 in *Diariis Pragensis Collegii* libris nullus nominatur annus, quo non *Boleslaviam* nostri Patres concionandi aut peregrinandi caussâ (ac istud ferè semper in comitatu procerum) excurrerent.

Labores Societatis nostrae Boleslaviae

P. Wolfgangus Maria Societatis JESU et ipse *Tinhorssovii* natus (quae civitas illâ aetate seminarium Catholicorum sacerdotum appellabatur) *Boleslaviae* et *Brundusii* (quanquam hîc omnia plena Piccarditis erant, genere hominum durissimo) plurimùm in **E**vangelio jam ab anno 1567 laboravit. Ab anno 1570 *P. Wenceslaus Sturnus*, qui et *S. Wenceslai* sacro die aliisque per annum solennioribus festisque diebus ad conciones *Boleslaviam* evocabatur.

Mola Czelakovicensis erepta Societati

Accedebat et illa opportunitas, quòd molam quandam (*Czelakowicze* dictam, non ità procul *Boleslaviâ*, donatam sibi ab illustrissima domina *Maria de Martinicz*, sorore *D. Georgii Borzitae de Martinicz*, *supremi Judicis*, postea etiam *supremi Cancellarii Regni Bohemiae*, viduâ relictâ post *D. Zdenkonem Sstiepaniczky de Waldstein*, dominum *Sstiepanicii* et *Dimokurii*) habebat *Pragense* **C**ollegium; quam postea haeretici praeter jus et fas **C**ollegio rapuerunt, cassati eam Societati, quae in *Bohemia* incolatum non haberet, donari non potuisse. Huc igitur quoties itabant **P**atres (nam praeter hanc molam et praedium *Copaninam* aliud nihil erat) *Boleslaviensem Divam* aut *S. Wenceslaum* ex itinere salutabant eamque pietatem proceribus **C**atholicis sedulò commendabant. Invenio quàm plurima istiusmodi *peregrinationum Boleslaviam* in libris manuscriptis **C**ollegii Pragensis exempla; modò cum *Kolowrataeis* (nominatim cum *domino Joachimo*, qui etiam mortuus anno 1600 *Boleslaviae* funebri concione à *P. Jacobo Colens* Societatis JESU laudatus sepelitur) modò cum *D. Ladislao Berka* aliisque ejus familiae proceribus, modò cum *D. Adolfo ab Althaim*, modò cum *D. Roswurmb*, modò cum *D. Kragicz*, modò cum illustrissimis matronis *Raupoviana*, *Pernsteinina*, *Mraczkiana* plu //**[616]** rimisque aliis (nam omnes enumerare infinitum est) *Boleslaviam* peregrinatur. Non deseruit sese *Beatissima DEI Mater*, sed hoc ipso tempore

veterem miraculorum memoriam instauravit eoque potissimum sibi beneficiis coelestibus devinxit, qui tum *aulae caesariae* proceres habebantur (un libro sequenti patebit) ab istis Caesari *Rudolfo* commendata est, qui non semel ex vicina *arce Brundusina* DEI Matrem salutavit eoque satis concedente imperatori *Mathiae*, cujus *serenissima* et *augustissima conjunx ad perelegantem*, quam videmus, *basilicam DEI Matri* condendam liberalissima *venerabili Capitulo* suppeditavit auxilia, ut suo loco narrabimus.

At inter eos, qui *Boleslaviensis Divae* honorem maximè propagârunt, *Collegium Pragense Societatis JESU* meritò debet censi, institutâ processione et à quatuor *Collegii Patribus* primâ vice deductâ ex *templo S. Jacobi R[eligiosorum] P[atrum] conventualium S. Francisci*; nam *Tinense* templum aliaéque parociae *Pragenses* omnes ab *Hussitis* tenebantur.

Collegium Pragense unicè promovit Boleslaviae pietatem^A

Ab anno verò 1556 Patres nostri beneficio illorum *religiosorum Patrum* in templo *S. Jacobi* ad nostra usque tempora ad populum patriâ linguâ dixere eamque *cathedram* propè octoginta annis tenuere. Nomina concionatorum omnium, si id nunc ageretur, dare lectoribus possum, sed alius illis locus est datus. Anno 1609 ad *S. Jacobum* è Societate sacerdos *Jacobus Colens*, vir eloquentiâ et doctrinâ magnus, concionabatur, cujus potissimum ac *R. P. Rectoris Theophili Cristeccii* consilio *supplicatio Boleslaviensis*, frementibus haereticis in suo quodammodo Regno haec audere *Jesuitas*, est instituta: juvat ipsa verba ex Annalibus libris describere^B: *Nihil aequè, rebus Pragae turbatissimis, populi Catholici constantiam et adversus DEUM sanctissimamque ejus Matrem religionem declaravit quam supplicatio quaedam ad aedem B. Virginis Veteris Boleslaviae tertio à Praga milliari publicè suscepta; quam insignis in omnium Orthodoxorum animis consolatio et devotio, in adversariorum verò admiratio est consecuta.*

Turbatio Catholicorum

Diu multumque deliberatum fuit, an esset instituenda; nam et ab aliquot annis ob temporum injuriam fuerat intermissa et hoc plura erant quae prohiberent; publici totius Regni,

^A In margine: *In historia Societatis Provinciae Bohem[iae]*

^B In margine: *Annuae collegii S. I. Pragae an. 1609. Post Passaviensem tumultum.*

*et vicinarum provinciarum omnium religionis novae inducendae causâ motus: concessa paulò ante *ὄρωσούλα* et credendi libertas, tota quanta quanta est triurbs Praga conferta milite, à quo ut minùs imbellis precantium turba timeret, certè in campo extrà egressa et iter agens manifesto se periculo objicere putabatur.*

Timor quorundam Catholicorum

*Nec defuit concionator alioqui pius, qui cùm intellexisset consilia de hac supplicatione agitari, pro concione propalàm ab hoc pietatis opere omnes hoc tam turbulento ac periculoso tempore accuratâ hor[t]atione^A est dehortatus. Sed vicit pars ardentior. Ad. XVI. Calend[as] Septemb[res], qui tertius in octodiali solennitate Assumptionis Deiparae numeratur, sub horam octavam antemeridianam in templum amplissimum Divi Jacobi Apostoli, quod est Franciscanae familiae in ipso umbilico totius Pragae situm undique quasi dato signo concurritur à **[617]** Catholicis magnâ frequentiâ, peracto primùm summâ omnium religione missae sacrificio, agmen ad pietatem decenter compositum ex templo per forum ducitur.*

Supplicationis pompa describitur

*Christi è cruce pendentis effigies prima omnibus praeferebatur à religioso quodam Franciscano; hanc proximè sequebantur symphoniaci litanias de Sanctis, geminos in choros distributi, ritu Ecclesiae consueto cantantes; inde clericorum aliorum ac religiosorum ordo, quem claudebat **M**etropolitanae ecclesiae canonicus sacro amplissimo vestitu, quem pluviale vocant, ornatus; huius vestigiis insistebant ex intervallo saeculare pii viri longâ serie terni aut quaterni progredientes, quibus sacerdos linteatus litanias aliásque sacras cantiones linguâ vulgari Bohemicâ praecinebat. Extremum agmen erat Germanico idiomate consimiles modulos religiosè clarissimâ voce itidem canentium. Atque hic triplex concinentium tribus linguis chorus tantâ multitudine erat contextus tantóque à se intervallo progredientium serie, licet nusquam distributâ interruptâ, ut alteri alteris diverso vocis sono linguaeque minimè obstreperent. Ornabat quòd plerique omnes manibus candidos baculos ritu peregrinantium prae se ferebant. Hic ordo, per medium forum et celeberrimas tum Veteris, tum Novae*

^A hor[t]atione] horatione

Pragensis Civitatis plateas, quae longissimè juxta praeterlabentem porrigitur Muldavam, ductus iustum horae bene magnae spatium in emetiendo tenuit.

Ad Supplicantes concio à sacerdote nostro habita

In suburbio, cùm primùm extra aedes in agrum ventum est, finitis jam litanis sacerdos noster circumfusam multitudinem brevi, sed efficaci sermone affatus de institutae processionis fine ac modo disseruit monens, ut pro necessitatibus, quibus patria et religio Catholica graviter affligitur, DEUM orarent ac reliquo itinere quisque pro suo arbitrio aut precaretur aut piis colloquiis viae molestiam levaret. Quod seriò propositum, ità egregio studio ab omnibus praestitum; plerique enim patriâ linguâ, hi Teutonicâ, illi Bohemicâ toto ferè itinere sacros cantus praeunte sacerdote concinerunt. Neque in hoc studio quenquam, qui primùm urebat aestus, mox propè unius horae subsecuta pluvia, neque lassitudo magnopere retardavit. Ubi ad Brundusii portas perventum, restituto in ordinem rursus agmine, decenter, ut priùs, per medium oppidum ultra flumen Albim iuxta templum (ubi locus martyrii Divi Wenceslai priscâ veneratione colitur) ad Divinissimae DEIparae aedem omnes piè ac devotè se conferunt, dum vespertinae preces decantantur, et pòst in noctem usquè nostri quatuor sacerdotes aures tribuunt paenitentibus; id quod etiam statim à media nocte coeptum est fieri et in multas diei horas continuatum, dum matutini officii cantu solenni laudes, duo item sacra (praeter ea, quae lecta sunt) concentu musico persolvuntur.

Magna pars supplicantium pane coelesti refecta, verbo item divino quod utrâque linguâ, eodem tempore intra et extra DEIparae aedem omni // [618] bus praedicatum.

Redeuntibus Pragae multi, qui domi remanserant, Catholici obviam longo itinere excurrerunt séque civitatem ingredientibus adiunxerunt.

Effuderant se et alii ad spectaculum, tum extra urbem, tum in plateas, quâ supplicatio reducebatur, ità ut valvae etiam, ac fenestrae accurrentibus implerentur.

Commendata supplicatio etiam ab haereticis

Rursus autem tres in choros supplicantium multitudo est distincta, sed ità ut primus chorus, quem noster ducebat concionator (quique, ut in sobrietate ac officio supplicantes se continerent, multùm caverat) de nomine JESU litanias clarissimâ voce praecinebat, secundus de B. Virgine, tertius de Sanctis Omnibus; admirabiliter res commovit spectatores, praesertim

quoties excelsâ voce JESU sanctum nomen in primo agmine intonabatur. Submittebant et ipsi videlicet sua capita cum supplicantibus, manus in coelum attolebant, clara suspiria ex imo pectore ducebant: alii hos nostros demum esse Christianos et foelices, qui in priscis ritibus constanter remanerent, praedicabant; non deerant qui novae Confessioni eos comparantes, quid aiebant, isti nostri huius simile aliquid agunt? Atque ità circuitu de industria per celeberrimas plateas ac demum per forum flexo ad Divi Jacobi templum reditum est, unde gratiarum actione persolutâ, quisque tandem ad sua sunt digressi. Sic igitur supplicatio illa, DEO laus, non solùm periculo caruit, sed pericula quoque tam apud DEUM, quàm inter homines propulsâsse creditur; publicè enim innotuit, quàm inter eos armorum metus ac motus Catholici, licèt solo DEO confisi, animo agerent securo.

Hactenus *Annuae Collegii Pragensis* eo tempore, quo res gerebatur, conscriptae. Quod autem turbulentum tempus et quae pericula timenda Catholicis fuerint et quàm deplorata religio, ex historiis eorum temporum ac praesertim ex *Slavata, Cancellario*, qui rebus interfuit, aliquid etiam ex capite sequenti licebit intelligere.

CAPUT XVI.

Precipua quaedam in Bohemia gesta Rudolfo et Mathiâ regnantibus; initia item regnantis Ferdinandi II. basilica DEI Matris Boleslaviae aedificatur.

Sbignaeus Archiepis[copus] moritur, Carolus de Lamberg succedit

Anno 1606 *Sbignaeus Berka*, Pragensis Archiepiscopus, moritur, praesantissimus praesul et omnibus Ecclesiae honoribus par; ei purpuram *Pontifex* mittere decreverat, nisi mors ipsius *Sbignaei* invidisset. Anno sequenti *Carolus Baro de Lamberg* suffectus archiepiscopus consecratur.

Pax Turcas inter ac Caesarem

Anni hujus fine bellum Turcicum multo sanguine annis sexdecim gestum finitur et // [619] *Boczkaio* medium se paci offerente ac paulò pòst extincto inter imperatores *Christianum* et *Turcicum* ad annos viginti pax constituitur.

Mathias Archidux ablegatus rem suam agit. I. Febr.

Anno 1608 *Mathias, Archidux Austriae*, ad comitia Ungarica ablegatus à Caesare cùm ea Caesaris loco moderari deberet, promissâ ac permissâ omnibus religionis, quamcunque sequi vellent, libertate, rem suam egit atque imperium sibi parare aggressus *Ungaros et Austriacos ordines* factâ confoederatione sibi fecit obnoxios pessimóque in *Austriacâ domo* exemplo adversùs *fratrem Caesarem* dissimulanter (quasi in Ungaria Heiduccos debellaturus) arma sumsit. Addidère sese *Mathiae* per *Moraviam* copias ducenti, Moravi proceres intérque eos ipse *Franciscus Dietrichstein, Olomucensis Episcopus*; nobilitas Moraviae haeretica *Caroli Zerotini* potissimùm artibus illecta ad Mathiam secessionem à Caesare, legitimo domino, fecit.

Caroli Zierotini versutia^A

Carolus Zierotinius homo haeticus (ut istud obiter innuam) à multis prudentissimis et Catholicis viris rerùmque omnium hoc tempore gestarum consciis non modò *Mathiae*, quae ab ordinibus acceperat, communicabat; videant igitur, qui historiam architectantur atque ejus scriptis *de bello Bohemico* nituntur. Homo haeticus in id unum intentus, ut crescere et dignitatem suam augere (etiam per aliorum ruinas) posset; unus ille bolus spésque illa dignitatis (*Intimi Caesaris Consilarii*) ad quam hiabat, omnis amicitiae atque ipsius haereseos oblivionem *Carolo Zerotinio* induxit; quam rem ego adhuc adolescens à viris illustribus Catholicis, prudentissimis, aulae caesareae peritis atque omni exceptione majoribus audiui. Redibo in viam. Alia quoque suberat causa, cur *Moravi* haeretici *Mathiae* studerent.

In Moraviâ mirabilis fidei libertas

Nam *Brunae Mathiâ* praesente in comitiis libertas fidei concessa omnibus est legitùrque articulus ille his verbis conceptus: *Quod attinet religionem, quilibet in Moravia ità debet credere, prout illi DEUS dat cognoscere*. Quo articulo quis non videt omnia omnibus haeticis permitti? *Mathias* igitur cum *Austriacorum, Ungarorum, Moravorum* exercitu *Bohemiam* ingressus, eò denique *Caesarem fratrem* ab omnibus desertum (quòd Haeticos Bohemos ob

^A In margine: *Slavata tomo II. P. 9. de comitiis anni 1615 praesente Mathiâ Apolog. Ord. Bohem. II.*

defensionem Catholicae religionis non audiret et quòd nollet postulatis eorum subscribere, ut *Slavata, Rudolphi Consiliarius* et consiliorum omnium conscius, ostendit).

Rudolfus coactus à Mathia eidem provincias certas permittit^A

Eò, inquam, *Caesarem Rudolfum Mathias* adduxit, ut *Regno Ungariae, Austriâ, utrâ Stiriâ, Carinthiâ, Moraviâ* cedere cogeretur; *Ungariae coronam*, sceptrum, ensem aliòsque regis novi apparatus, statim 27. Junii per *Cardinalem Dietrichstein Mathiae* misit in castra; quibus ille acceptis in Austriam revolavit. Narravit mihi illustrissimus *Comes Tiburtius Zdiarsky*, olim *Caesaris Rudolphi actualis Camerarius*, qui, cùm Caesar an. 1611 *coronationi Mathiae* in regem Bohemiae subscriberet, adstabat, *Rudolfum* non digitis, sed pugno toto pennam arripuisse, maculâsse chartam potiùs quàm subscripsisse nomen, tum pileum humi abjecisse, pennam ipsam mordicus arreptam lacerâsse dentibus. Nimirum demonstrabat, quàm invitus ad ea pacta descenderet, ut viventi sibi ac videnti funus quodam///620///modò fieret, corona, et quidem à fratre raperetur è vertice amitterétque illud unum regibus concessum: *quòd eorum potestas non cogitur*.

Coronatus est *Mathias* Ungaricâ coronâ Presburgi anno 1608 19. Novembris et Bohemicâ anno 1611 23. Maii Pragae. Inter haec proceres haereticorum in Bohemia (ac praecipuè *Wenceslaus Baro Budoweczius* Piccardorum haeresi infamis) utendum tempore rati, sperabant facillè à Caesare deserto libertatem religionis obtineri posse, quam *Mathias Rex* provinciis suis jam concessisset.

Fortitudo Rudolphi in religione tuenda

Sed tanta fuit *Caesaris Rudolphi* apud Hispanos educati fortitudo, tanta in religione majorum constantia, ut ad subscribendum nullis neque precibus neque minis adduci potuerit, quas integro ferè anno etiam cum imminutione suae **M**ajestatis vitaéque periculo toleravit, nec subscripturus fuerat, nisi sibi et Catholicis omnibus certissimum exitium paratum vidisset. Tantam fortitudinem pauci (quanquam à religionis Catholicae studio commendati) reges habuère, quantam *Rudolfus* jam senex sinè exercitu, desertus, inermis ostendit. Acta illorum temporum omnia et tumultus anni 1608, 1609 ac sequentium *Wilhelmus Slavata, Burggravius*

^A In margine: *Litterae publicae Rudolphi et Mathiae apud Goldast. in Beylagis.*

Carlsteinensis, deinde **C**amerae Praeses ac tandem Regni Cancellarius, notatis omnibus diebus, utpote in consiliis rebúsque gestis eorum temporum versatus ac praesens consignavit literis, quae alii propè ad verbum descripsisse narrantur.

Majestatis literae tandem extorquentur à Caesare^A

Explicari vix, ac nè vix quidem potest, quanta tum, et quàm impudenti audaciâ haeretici in comitiis, conventiculis (quae in domibus, tum in curia Novae Urbis Pragensis, tum in Carolinae Universitatis auditorio celebrabant) in articulis Caesari propositis, in constituendis sibi *defensoribus, directoribus et militiae ducibus* (omnia inconsulto Caesare) sint usi, donec quas petebant (imò per vim et seditionem extorquebant) *Maiestatis literas*, quibus haereses in *Bohemia* liberúmque earum exercitium confirmabatur, impetrarent; datae sunt tandem literae anno 1609 die Jovis post S. Procopium.

Concordia Rudolfum inter et ejus fratrem Mathiam

Comitia verò ad annum sequentem protracta, quo anno (1610) *Pragae* conventus **I**mperii principum habitus est; aderant *Moguntinus, Coloniensis, Saxo, Archiduces Maximilianus et Ferdinandus* (hic postea Rex et Imperator) et *Leopoldus, Landgravius Hassiae hor[t]atione, Julius, Dux Brunswicensis, et Mathiae legati*; in eo conventu ratio quaedam concordiae inter fratres (*Rudolfum Caesarem et Mathiam*) inita est et de sententia principum statutum, ut *Mathias* per legatum flexis genibus coram Rudolfo Caesare veniam gestorum anno 1608 et ducti per tumultum in Bohemiam exercitûs precaretur. Jam in eo res erat, ut per legatum *comitem Visconti* actus ille celebraretur, at vide mihi generosissimam magni *Rudolfi* clementiam; ipse suâ manu *Mathiae* literas deprecatorias laceravit, cùm diceret: nolle se ut extet exemplum ac narretur, quenquam de Austriaca domo eò devenisse ut Caesarem flexis genibus coactus sit deprecari. Paulò aliter hanc rem commemorat *Khevenhiller^B*: videlicet duos Archiduces *Maximilianum et Ferdinandum* (postea Caesarem) *Mathiae* nomine à *Rudolfo* de genibus veniam petere debuisse, cùm admissi essent, *Rudolfum* noluisse, ut genua ponerent, sed cum iis // [621] laetum et hilarem, quasi nihil offensus fuisset, sedisse et colloquium habuisse.

^A In margine: *Goldast. in Beylagis eas recitat.*

^B In margine: *In Annalibus Ferdinandaeis.*

Passaviensium tumultus

Sed tota tamen haec concordia fratrum postea evanuit, *tumultu* (quem *Passaviensem* vocant) anno 1611 exorto, cujus tumultûs primam originem, in Bohemiam ingressum, captas stratagemate urbes (*Budwicium, Pisekam, Tinam, Beraunam, Minorem Pragam* et in hac praelium) denique abitum *Passaviensium* optimè, qui observabat et notabat omnia, descripsit Regni *Cancellarius* saepe jam laudatus *Wilhelmus Slawata*. Praeteriri hoc loco non potest (quam ab aliis scriptoribus ignoratam, certè praetermissam video) cruenta *Passaviensis* tumultûs catastrophe, quam *Budwicii* Generalis *vigiliarum* et exercitûs Praefectus *Laurentius Rame* peregit: nam cùm pauculi quidam *Passaviensium* duces, unà cum *serenissimo duce Leopoldo Archiduce* (qui cum his copiis Bohemiam erat ingressus) *Passavium* rediissent, *Laurentio* reducendi exercitûs negotium est datum. Venit regiam in urbem *Budowicium*, ibi ei curia ipsa ad habitandum assignatur; quâdam igitur die ad nocturnum convivium praecipuos novem *ordinum ductores et magistros equitum* ad se vocat; postquam laetè caenâssent, alterum post alterum ad cubile suum quasi arcana quaedam secretum poscerent, evocavit; ex hoc cubili deinde in aliud se conferre singulos jussit accepturos rei exequendae modum et, ut hodie vocant, *ordinantias* per minorem quendam *vigiliarum* praefectum natione Gallum distribuendas. Cùm unus aliquis in illud cubile ingressus esset, statim clausis foribus legebatur sententia: *quòd in Minore Urbe Pragensi ducem se tumultuum praebuerit, quòd cum Comite Turn aliisque Bohemorum proceribus colluserit* aliâque hujusmodi, proinde genu flecteret ac caput daret; aderat cum satellitibus carnifex, qui statim caedem exequebatur ac tapete involutum cum capite corpus (nè quid in solo cruoris appareret) in vicinum conclave inferebat; substernebatur rursus summo silentio tapes alius atque alius è ducibus vocabatur; ità ignari rerum omnium intrabant ad lanienam et mortem. Unus quidam inventus est, qui defensionem pararet, sed hunc obtorto collo carnifices dejecere in humum atque, ut poterant, occidere; cujus sanguine hodièque *curia Budwicensis* respersa est. Omnibus sublatis *Rame* caesorum corpora in forum jussit deferri et cujusque pectori tabellam affixit in eam sententiam: *quòd cum hostibus collusissent, capite mulctatos*.

Ubi id totus exercitus, qui per pagos circa urbem est distributus erat, intellexit indignum omnibus facinus est visum, protinus urbem obsidentes dedi sibi *Rameum* crudelissimae caedis authorem postulârunt; sed is eâ nocte fugâ evaserat.

Multorum sensus fuit innocentes et ejus, cujus insimulabantur proditionis, ignaros fuisse omnes; certè *serenissimus Archidux Leopoldus Rameum* postea captum in *Alsatia* conjecit in vincula et praemisso examine habitòque judicio ob id facinus damnatum, ipsum quoque capite minui jussit, ut meliores se homo improbissimus sequeretur.

Passaviensis belli occasione iterum Mathias Ungariae Rex Bohemiam // [622] anno 1611 cum exercitu ingressus *ordines Bohemiae* omnes, in quorum auxilium se venisse contestabatur, sibi mirificè devinxit. Ipso igitur *Caesare* comitia indicente et Mathiam ordinibus commendante (nam aliud facere *Rudolfus* non poterat, et necessitati armatae par non erat) *Bohemiae Rex Mathias* appellatus et 23. Maii coronatus est; quo sensu *Rudolfi Caesaris* paulò antè ad annum 1608 descripti. Coronavit *Mathiam Olomucensis Episcopus Franciscus Cardinalis à Dietrichstein*; nam *Carolus à Lamberg*, Archiepiscopus Pragensis, qui post *Zbignaei* mortem anno 1607 electus et consecratus erat, ob morbum jus suum tueri et munus obire non poterat.

Anni hujus 1611 extremo mense *Mathias, Rex Ungariae et Bohemiae*, nuptias *Viennae* celebrat cum *Anna, Ferdinandi Archiducis* (qui Maximiliani II. frater fuit) filia.

Rudolfus II. moritur: Mathias succedit

Anno 1612 14. Januarii *Rudolfus* Imperator olim gloriosissimus et tum diuturnitate imperii, tum rerum gestarum gloriâ foelicissimus moerore et curis confectus extinguitur.

**8.2.2b B. Balbinus: *Miscellaneorum historicorum regni Bohemiae*
*liber VII regalis*¹⁵**

CAPUT III.

Rudolfus Rex Bohemiae II. ejus nominis Imperator

Rudolfi II. calamitosus exitus

Rudolfo II regi maximo et gloriosissimo invidia lethalem morsum infixit paulò ante mortem, quem si evasisset, inter felicissimos reges numerari potuisset. Natus *Viennae* 22. Septembris an. 1552 *Rex Ungariae* coronatus 1572, *Bohemiae* 1575 eodémque anno *Rex Romanorum*, at *Imperator* 1576 12. Octobris *Ratisbonae* eodem anno et die, quo pater Maximilianus est mortuus; nemo non regum hanc *Rudolfi II.* felicitatem optâsset, si ultima primis respondissent:

scilicet ultima semper

espectanda dies homini, dicique beatus

ante obitum nemo, supremâque funera debet.

Zelus ejus pro religione

Jam inde à coronatione sua maxima dedit regiae prudentiae caeterarúmque, quae reges bonos et populo caros faciunt, virtutum documenta: re[li]gio Catholica prima ejus cura, cujus amorem et defensionem in Catholico Regno Hispaniae propè cum lacte imbiberat. Hujus rei illustre specimen dedit jam ex Hispania reversus regius juvenis *Viennae*: cùm enim pater, quae illius facilitas in religione fuit, ùt antè dixi, eum ad contionem Lutheranam secum duxisset et *praeco* ille Evangelicus omisso // [254] Evangelii argumento multis et injuriosis verbis in *Pontificem* et Ecclesiae Catholicae primos et sacros ordines debacchatus fuisset, *Rudolfus* aegre concionis fine expectato surrexit et grandem praedicanti colaphum publicè infregit increpitúsque à patre factum magno animo defendit. Eadem animi firmitas semper in *Rudolfo*

etiam extremâ aetate spectata est. Injuriam optimo principi faciunt, qui ex eo, quòd literas Majestatis ordinibus *Regni Bohemiae* dederit a. 1608 id ab eo infirmitate animi factum existimant; fortior ille fuit, quàm multi existiment et fortior multis laudatissimis principibus, sed quia videbat omnia secum in cumulum ruitura, diu resistens, nè religio denique ultimum exitium pateretur, consensit, quod vitari non poterat. His de rebus utiliter legetur, *Wilhelmus Slawata*, qui tum *Rudolfo* aderat, fidissimus, et intimus consiliis, in Apologia sua adversus *comitem Turnium*. Praeclariora *Rudolfi* opera ad religionem promovendam et Catholicam pietatem et teneritudinem in regna et provincias suas invehendam, praecipua numerantur: decreta pro religione, *Utraquistae Catholicorum* parti adjuncti, *Consistorium* inferius, ut vocabant, totum *archiepiscopo Pragensi* non violentè, sed *svavi* quâdam ratione subjectum, officia Regni tam dextrè distributa, ut tam in nobilitate quàm in Regno toto *primas Catholici* tenerent semper et Catholici, qui idonei essent, tam ad officia Regni et reipublicae, quàm ad civiles magistratus promoverentur, *Picardi* severissimis decretis saepius, praecipue a. 1589 et 1603 confixi, ut nullo loco tuti consistere possent, *Slovanense coenobium* haeticis ereptum a. 1594 et Catholicis restitutum, duo *collegia Societati Jesu (Brunense et Glacense)* amplissimè coenobiorum loco fundata et dotata, ecclesiarum omnium foundationes a. 1592 praecipuè in *urbibus Pragensibus* investigatae, quâ investigatione plurimum auctoritatis et utilitatis Catholicis accessit, *S. Procopii* corpus elevatum et maximâ celebritate, cui ipsemet *Caesar* interfuit, a. 1588 in ecclesiam Omnium Sanctorum in *arcem Pragensem* illatum, *Turcici* belli tempore, quod multos in annos protractum est, pietatis exercitia quàm plurima partim instituta, partim exemplis firmata, ut fuerunt campanarum pulsus et preces et conciones ter in hebdomade habitae in templis propè omnibus, quarum ipse argumentum dabat, de peccatis provocantibus iram Dei, quae postrema licèt archiepiscoporum decretis gesta sint, tamen *Rudolfum*, si non authorem, certe promotorem habuerunt; denique in omnibus, quae ad templorum pietatem et Dei cultum spectabant, maximo praesulibus adjumento *Caesar* fuit ejúsque auctoritate nitebantur omnia.

Rudolfi laudatissima studia in regni initio

Jam vero etiam, quae pro regnorum utilitate et subjectorum populorum bono gloriosa sibi //[[255]] et in omne tempus memoranda gessit per indicem, ut hactenus, perstringemus: artes et scientias sic amavit, ut nemo regum magis: doctos et literatos viros ex omnibus *Europae* regionibus maximis praemiis invitatos ad se Pragam attraxit et lautè habuit; ex uno *Tichone Brachaeo* conjecturam capere licet, qui cùm *Uranoburgum* suum, quod sibi ad siderum cursus

observandos magnis opibus extruxerat, aegrè desereret, *Rudolfus* altero tanto ampliùs *Tichoni* in annos singulos se daturum pollicitus est, quantum ex universis bonis suis et ditionibus in *Dania* relictis, *Ticho* percipere solitus esset; eidémque ingenti pretio *domum Mathematicam* singulari arte perfectam et ad contemplandam omni ex parte diurni et nocturni coeli faciem aptissimam, prout scilicet ipse *Ticho* sibi descripserat, extruxit, quàm pueri videbamus et mirabamur tot angulis divisam et velut labyrinthaeis anfractibus visendam, ut si semel errares, explicare exitum non posses.

Artium amator et admirator maximus Rudolfus Caes[ar]

Advocavit etiam *artifices* et qui in gemmis, auro aliisque metallis laborarent, peritissimos, tum turbam *chimicorum*, quibus ipse Imperator plerumque collaborabat, tum *gemmarios* (quos inter eminebat vir doctissimus *Anselmus Boëtius Brugensis*, ut ejus opera ostendunt) viros omni genere doctrinarum clarissimos, quos inter *Jacobus Typotius* chorum duxit: *pictores*, *statuarios*, *fossores* et qui venas metallorum indagare arte scirent, aureae glareae et obryzi auri *lotores*, quos ubique ad auriferos fluvios per omnem *Bohemiã* sparsos conduxerat; denique nihil erat artium, maximè ex quibus certa utilitas in publicum colligitur, cujus peritos homines non haberet; atque utinam in hoc studio parcior *Rudolfus* fuisset neque curiositate humani ingenii occulta etiam et sensibus humanis inaccessa et prohibita explorare tentasset. Ità verò auro et gemmis abundasse *Rudolfum* author est *Boëtius*, ut paucos omni aetate reges illi comparari potuisse affirmet^A, nominatque eum alterum quendam *Salomonem*, quos titulos etiam non opum gratiã, sed prudentiae merito apud quasdam *Europae* nationes *Rudolfus* consecutus est.

Ejus laus

Hoc etiam opus *Rudolfum* maximè commendavit, quòd corpora regum satis inhonorè in *ecclesia S. Viti* jacentia diligenter collegerit et loculis lapideis ad gratiam et splendorem inclusa excitato ex alabastrite boni artificis manu cenotaphio contexerit, quod opus, qui intra intelligant et eruditos habent oculos, mirantur et laudant. Nulla in *Rudolfo* opum aviditas nimia, nulla cum dato opus esset, tenacitas videbatur: *Raconicium* fisco regio addictam urbem precibus procerum quorundam adductus statim *regiam* pronunciavit et liberam esse jussit; eadem gratia *Novae*

^A In margine: *Ans. de Boët. praefat. in l. I. De gemmis.*

Boleslaviae, arce exceptâ, et *Bidzoviae* facta est, ipsis qui eas civitates tenuerant *Kragirziis* et *Wartembergicis* (tanta id temporis // [256] dominorum facilitas erat!) postulantibus. Gloriam *Rudolfi* omnes propè *Europae* nationes legationibus auxêre: *Tartari*, *Persae*, *Turci* aliaéque barbarae nationes, *Mosci* muneribus et pecuniae centum millium pretio omnes superârunt, quae munera legationum is, qui aderat et in rem praesentem venerat, *Cancellarius Slavata* diligentissimè descripsit.

Rudolfus deseritur ab omnibus, cujus rei multae causae

Sed jam ad alteram fortunae retrogradae paginam veniamus: *Rudolfus*, qui omni genere bonorum circumfluebat, annis ante mortem summùm sex ità repentè tum à suis, tum ab alienis primùm deseri, pòst etiam contemni coepit, ut ferè etiam hostes ejus misericordiâ tangerentur et quidam, quòd eò processissent, dolerent: ante omnia plebs et vilior populus jam ab an. 1591 turbis et tumultibus initium aliquod dedit et, quanquam diligentîâ praefectorum compositi viderentur, tamen fastidium quoddam et odium praesentium et gubernationis in *Rudolfo* in alto pectore servabant: quosdam odium religionis Catholicae, cujus ardentem cultum *Rudolfus* non dissimulabat et decretis aliquando acribus urgebat, ad novas res moliendas incitabat, quosdam Catholicos maculosa ejus vita offendebat; multi *Christophorum Hermannum Roswurmb*, paulò antè in bello Turcico felicem et strenuum ducem campi *Marescallum*, carnificis manu capite plexum indignabantur; aliis *Georgii Lobkovicii*, *supremi Regni Praefecti*, tragica calamitas et tot annorum carcer et scripti pro ejus innocentia libri ad deserendum *Rudolfum* stimulabant; ipsa denique senis *Imperatoris* morositas et mirabilitas, ob quam placere seni nemo poterat.

Bellum Passaviense

Alios alia invitabant, ut cùm *Rudolfi* frater *Mathias* primùm *Ungariam*, *Austriam*, deinde *Moravam* ac tandem *Bohemiam* confoederatione cum plerisque *Austriae* principibus a. 1606 initâ milite inundâsset et coronam à *Rudolfo* posceret, contemto occidente sole, omnes ad orientem sese converterint neque ullus alius *Austriacorum principum* pro *Rudolfo* arma sumserit praeter *Leopoldum Passaviensem*, qui aliquot millia militum nuper ex *Clivia* reversorum in *Bohemiam* duxit a. 1609. At ea res in damnum *Rudolfi* vertit; suspicati enim, quod erat, provinciarum ordines acriùs in *Rudolfum* exarserunt et Passaviensis militiâ è *Bohemia* cedere coactâ *Mathiae*, quem jam *proceres Moravi* sequebantur, totos se dedere ejúsque qualem qualem caussam adjuvandam suscipere decreverunt. Ereptum est illud *Rudolfo*

eo tempore regium et pulcherrimum regnantium decus: *quod non coguntur*; viventi et spiranti (ut *comicus* dixit) funus factum est; eoque se redactum infelix *Rudolfus* vidit, ut *Regno Ungariae, Austriâ, Moraviâ* et caeteris provinciis decedere cogeret et prius suâ manu subscriberet ea se fratri omnia cedere; quodque luctuosiùs fuit an. 1611 23. Maii cum in *regem Bohemiae* coronaretur // [257] *Mathias*, ipse tum *Caesar* in *arce Pragensi* degens plausus et turbarum clangores in coronatione fratris audire cogeret. Taedet me haec tristia scribere et jam antè in *Epitome* mea memorata sunt; historiam *Rudolfi* et ejus gloriae extenuatae et ad ultimum omnino occidentis describit in *Annalibus Ferdinandaeis Khewenhiller*; nihil vidi illis libris exactiùs.

Ejus in senecta aetate morositas

Pasecius Polonus Episcopus memorat^A (quod in alio scriptore non memini legere) *Rudolfum* jam aetate propectum novos eòsque mirabiles mores assumisise, nullum propè ad se praeter artifices et pauculos quosdam *aulae ministros* admisisse, quorum arbitrio omnia gerebantur (inter alios quendam *Stuskium equitem lenoniis* artibus conciliatum) *Botscajum* ideò rebellionem exorsum, quòd duobus mensibus in *aula caesarea* versatus numquam audientiam à *Caesare impetrare potuerit*. Ei solitudini et tristi otio *Rudolfi* caussam dedisse *Tichonem Brahaeum*, qui ex astris monuerit cavendas esse *Rudolfo* propinquorum insidias. At ille cavebat alienos, suos non curabat; ex ea caussa *Caesarem* caruisse publico, templa, fora, curias vitâsse et latebris se texisise deambulantiem in porticibus aulae internis, quas varias excitaverat cum fenestris angustis et obliquis, nè prospiciens videri vel jaculo (quod maximè timebat) peti posset. Si quis exterorum *magnatum Caesarem* coram intueri vellet, non aliam ferè rationem id consequendi fuisse, quàm habitum *agasonis* assumere, cum quotidie *Caesar* ad equorum stabula per diversos aulae anfractus venire consuevisset. Haec ex *Piasecio*. Obiit gloriosissimus quondam *Imperator* et cum diurnitate imperii et in pace rerum abs se gestarum gloriâ laudatissimus in bellis, quae per duces suos gerebat, felicissimus, moerore et curis confectus apoplexiâ *Pragae* a. 1612 14. Januarii. Regnavit à coronatione sua apud nos annis 36, vixit 60. Ajunt eum paulò antè mortem de tribus potissimùm doluisse: *primum*, quòd conjugem non duxisset, *alterum*, quòd sacerdotem, qui ejus conscientiam multos annos tractâsset, abs se

^A In margine: *Piasec in Chron. ad. a. 1604.*

segregâsset, *tum illud*, quod *Georgium Lobkovicium* inimicorum fraude circumventum serò animadvertisset, morique coëgisset.

NOTAE IN CAPUT III.^A

Fortuna numquam sibi constat

Ultima primis non responderunt etc. Commune hoc fatum generis humani est, ut prospera infaustis commisceantur. Hoc ut exprimeret Poëtarum omnium princeps Homerus, duo dolia finxit ad solium Jovis vel limen jacentia, illud bonorum plenum, hoc malorum illóque labore occupari Jovem, ut vitas hominum infaelices quibusdam voluptatibus, felices verò malis et amaris attemperet:

Dolia namque Jovis sunt sita limine in ipso

hoc adversa, illud sed prospera fata replerunt.^B // [258]

Pulchris similitudinibus viri docti hanc fortunae inconstantiam expresserunt, praecipuè *Seneca Philosophus*. Mihi placet petauri similitudo quâ in epistolis usus est, *oblitus est*, inquit, *petauri quo humana jactantur.*^C Petaurum enim pellis bubula extensa est, vel sagum vel aliud simile, quo extenso in aërem ludiones jactantur; sed vix supra capita hominum supràque turbam suspenduntur et momento decidunt, falsâ imagine brevis gloriae sibi plaudentes. Circulum et rotam plures in fortunae inconstantia explicanda adhibuerunt: nota est Bajazeti Turcae historia, tum etiam Croesi cum Solone, nisi me senilis memoria fallit, colloquium; sapientissima est Croesi ad Cyrum apud Herodotum oratio: *disce ô Cyre, humanarum rerum circulum esse, qui rotatus semper eodem fortunatos esse non sinit;*^D sed pauperum et vilium hominum casus vix sentiuntur, nec magnopere laedunt, cùm sedeant in humili, at ruinae magnorum virorum ex alto ruentium et secum in casum vicina quaeque trahentium toto propè Orbe audiuntur, unde regna et provinciae intermiscunt. *Superba Doma est Fortuna*, quae ut vires suas ostendat, altissima quaeque detrahit et in solum praecipitat: multis hanc sententiam inculcat Lucius Seneca,

^A Součástí edice jsou pouze ty poznámky, které se prokazatelně vztahují k osobě Rudolfa II. Habsburského.

^B In margine: *Hom. Iliad.*

^C In margine: *Seneca epist. 10, 99.*

^D In margine: *Herodotus in Clío seu L. 1*

maximè in Consolationibus tum ad *Helviam*, tum *Polybium*, tum ad *Martiam*, *Fortuna*, inquit, *etiam Caesarum lacrymas concupivit*,^A ibidem Imperatorum et maximorum virorum exempla adducit, cap. 33, 34, 35 et 36 aptissimè in rem nostram cap. 33: *nulla domus in toto orbe terrarum aut est aut fuit sinè aliqua comploratione. Vides omnes has imagines, quae implevêre Caesareum atrium? Nulla non harum aliquo suo incommodo insignis est* etc.

Sacer orator non debet famam principum publicè prostituere

Sonantem colaphum praedicanti infregit etc. Grande in prudentiam peccatum est, licet alia abessent omnia, in publico hominum coetu principum dignitatem prostituere, et maledicentiâ non ferendâ publicè Majestatem violare. Monet hoc multis in locis Deus et homines Deo pleni, cùm prohibent *principibus populi maledicere*; est enim princeps divinitatis imago. Ego non modò principis, sed nullius omninò viventium in loco sacro, quocunq[ue] quaesito colore, vitia expresso nomine commemoranda ego censeo; quae enim utilitas consequatur? Induratio potiùs in reis, offensio nascetur in populis. Oritur hoc imprudens in concionatore studium plerumque ex vanitate et perversâ placendi cupiditate; populus enim vitia principum et magnatum libentissimè et concionator sibi placet, cù ejus dictio populo placet, quasi unuc ille pro veritate loqui audeat, cùm alii, ùt putant, adulescunt principibus; silentio tutissima esse merces.

Necessitas acerrimum telum

Omnia secum videbat ruitura, consensit etc. Verè dictum est: *necessitas legem non habet*; prudentis est, aliquid ex toto retinere, quàm totum amittere; vidimus hâc aetate nostrâ exempla, et doluimus; at aliqui stoico quodam rigore svadebant in discrimen adduci omnia et perire quàm iniquum aliquid hosti concedere. Ii persimiles mihi videntur temerario militi aut duci, qui caesis aut fugientibus suorum copiis unus ille speraret hosti victoriam occursum suo extorquere, contra omnium ducum exempla, qui turbâ fugientium ablatis, quod vitari non posse videbant, fortunae commiserunt, in aliud tempus sese reservantes: nam *qui fugit* (de fuga necessaria loquor) *pugnabit iterum*, ùt *Demosthenes* fugiens dicit, apud *Plutarchum*.^B Sed de hoc toto religionis negotio, et quatenus et quid permitti A catholicis possit, sapientissimè disserit ingeniosissimus scriptor *Caramuel de Lobkovicz* in libro, cui titulum fecit: *Pax S.R.I. licita demonstrata*.

^A In margine: *Consol. ad Polyb. c. 34*

^B In margine: *Plut. in vita Demosth.*

Fortitudo cum suavitate in gubernando augenda

Consistorium inferius suavi ratione archiepiscopo etc. Laudem meretur Rudolfus imperator non eò tantùm, quòd **C**onsistorium Utraquistarum archiepiscopo subjecerit (quo facto multas religionis discordias sopivit, quae in religionis negotio esse solent gravissimae et periculosissimae), sed etiam quòd suavi // [259] quâdam ratione, ut id consequeretur, usus sit conciliatis priùs, et in partes suas adducis *administratoribus*; legi olim in *S. Ambrosio*, *favos apum castra*^A appellari, ex quo *S. Doctor* ingeniosè docet suavitatem melleam, castrorum vices agere, et fortitudinem gubernatione suavitati jungendam esse: *quid est, inquit, favus nisi quaedam species castrorum?*

Belli tempore fugiendae deliciae

Turcici belli tempore pietatis exercitia etc. Numquam magis oratio necessario est, quàm cùm bella geruntur; proprium enim est Deo, qui in sacris litteris, *DEUS exercituum* appellatur, victorias et triumphos suis concedere; quòd si oratio etiam Deum vincit, ut in Moyse, et in aliis Sanctorum orationibus *Sancti Patres* demonstrat, Deo votis nostris conciliato, facilè hostes superabuntur; sed bona vita, et à voluptatibus abstinentia, majorem ad Deum propitiandum vim habet; observavit id, idem ille *D. Ambrosius*, admirans cur in ingressu arcae, *Noë* cum filiis primus intraverit, et in egressu primae uxores; ipse et filii postremi? *Aperte, inquit, Noë vocem quandam emittit, tempus illud non esse voluptatum, neque deliciarum, quo omnibus immineret (ex diluvio) interitus, unde in Evangelio Dominus reprehendit, quòd tempore Noë manducarent, et biberent, uxores ducerent, et filias nuptum traderent, et ideò propter intemperantiam eorum supervenisse diluvium.* Ed adjicit: *quam enim indecorum, ut quo tempore viventes morerentur, tunc perituri generarentur!*^B

Artibus efflorescit patria

Artes et scientias ex omnibus Europae regionibus etc. Perpetua haec nota bonorum principum est, provincias suas omnibus scientiis et artibus, quantum fieri potest, instruere et exornare; caussae cuilibet in promptu sunt: dignitas regis et regni, praesens populi utilitas domi habere in propatulo, quae alii foris coguntur quaerere: quòd si *multitudo Sapientum santias est orbis terrarum*, quis non malit apud se sanitatem hospitari, quàm procul peregrinari?

^A In margine: *S. Ambros. l. 5 hexam. C. 21* (Ambr. hex.)

^B In margine: *D. Ambr. L. de Noë et arca.*

Laudatissimi quique principes ultrò invitarunt artes, maximeque liberales, earumque magistros scholis et *academiis* maximo pretio excitatis, provincias suas doctis in omni arte et scientia viris implevère; bonus princeps provinciam suam domum suam esse putat, quis autem incultam, inornatam, situ, pulvere, luto et tenebris horrentem domum prae laeta, spaciosa, luminosa, ornata inhabitare velit? Adde ipsos sapientes, ex quibus in omni fortuna auxilium princeps petere possit, unus saepe eiusmodi sapiens rempublicam et principem omnibus periculis eximere potest, et pluribus aequivalere censetur. Hoc vidit *maximus Imperator Carolus V* qui cum audisset *Thomam Morum et Ioannem Rossensem in Anglia* occisos, *si in meis*, inquit, *regnis talia duo lumina haberem, quamcunque munitissimam civitatem mihi auferri paterer, nè his privarer.* Alluisse optimus *Imperator* videtur ad illud nobile dictum *Darii Regis Persarum*, qui solebat dicere praeoptatum se ut *Zopyrus* (erat is fidissimus in consilio, cuius memorabile factum ab *Herodoto* celebratur^A) nihil damni passus esset, quàm viginti *Babylones*, ultra illam, quam haberet, acquirere. Quod de alio quoque sapiente dicere Regem solitum accepimus: *malle se tot sibi esse Megabyzos, quàm Graeciam subditam.*

Magnus principis lapsus est damnata curiositas

Nimia curiositate humani ingenii etc. Principes curiositas saepe egit inpraeceps, et in pericula aeternae salutis coniecit: non enim contenti naturam rerum investigate, et in omnes ejus abditos sinus penetrare, etiam quae videri non possunt, videre, et cum spiritibus colloqui damnabili curiositate desiderârunt. Utinam *Scotus Parmensis*, cui *Rudolfi Caesaris* curiositas imputatur, huiusmodi noxiis rebus sceleratè docendis abstinuisset! ridiculè et falsè tamen has principum curiositates descripsit author sinè nomine, libro cui titulum fecit: *Peregrini in patria errores*, Tit. 33. *Zoroaster* et Tit. 4. *Praestigiae* et tit. 8. tit. 46 ubi animarum indusia, et alia ridicula satyricè irrisit. Talem curiositatis genium imbibisse videtur is, qui in *Concilio Nicaeno* quaerere ausus est: *Quid Deus ante conditum orbem fecerit?* cui *Sanctus Spiridion acutè* // [260] respondit: *inferos pro curiosis hominibus condidisse*, quod responsum non facetum modo, sed salutare quaerenti fuit.

Amor in subditos laudabilis

Dominorum in Vetere Bohemia facilitas in subditos etc. Non facilè fidem habebunt, qui subditos mirè et miseris modis tractare solent, quàm benignè, et quàm leniter maiores nostri subditos atque etiam glebae suae adscriptitios habuerint, in libro I. atque etiam 3.

^A In margine: Herodot in Thalia seu L. 30. Ristiola T. r. subseciv. l. 5. c. 22

Miscellaneorum de Rosensium in subditos benignitate multa narravi, Quod dominos nominare in antiquitate possum, qui subditis suis libertatem donârint! quot oppida, et civitates liberas esse jusserunt! Quod si libertatem non concesserant, iura civitatum impetrârunt à rege; non igitur mirum tanto vicissum dominos amore et tot obsequiis cultos à subditis fuisse, ut propè liberorum in patrem studia aequarent. Hodierna aetas quot subditos numerat, tot hostes sibi esse putat, et mancipiorum habet loco, quos miti et Christiano dominatu regere oporteret; cùm ut divini et humani juris scientissimi docent, in Christiana religione Christiani Christianorum mancipia esse non possint^A.

Tempus in omnibus observandum

Decretis acribus affendis etc. Thales inter septem sapientes primus, *sapientissimum esse tempus* dicebat, ideò existimo, quòd et sapientes faceret, et admissos errores corrigeret, et si observaretur, omnia sapientissimè procederent. Qui ante tempus aliquid aggreditur, et qui post tempus tum primùm agit, aequale damnum patitur; ut qui immatura poma, aliòsque fructus decerpit, *svavitatem* fructûs amittit, qui autem serò nimis fructum capit, loco *svavissimae* maturitatis, amarissimam putredinem degustat; idem in negotiis humanis accidere solet: eadem enim, quae nunc populo odiosa et intolerabilia videntur, suo tempore, et mutatis quibusdam adjunctis, aut nomine molesto omisso et specioso imposito, non ingrata videbuntur.

Morosa est senectus

Senis Rudolfi morositas etc. Rarum est hominem senem ab acida aestate, quae senectus est, nihil acidi trahere: vita nostra vino persimilis videtur, quod cùm ad finem in vase devenerit, acescit. In *Epigrammatis Graecorum* pulchrè id expressum lego:

Si relictum fit pauxillum in vasis dulcis vini

in acetum mutatur hoc, quod relictum est;

sic qui exantlavit totam vitam

ubi ad profundam venit senectutem, fit austerus et morosus^B.

Aliud symbolum morosae senectutis ex floccis carduorum, qui *pappi* vocantur, ego petere soleo; pappi enim illi, senum caniciem referunt, qui uti cardui, ex quibus nascuntur, nobis

^A In margine: Molina, Layman, Mariana etc.

^B In margine: Anthol. L. I. de. 13. c. 16 (Anth.).

molesti sunt, et pungunt: atque ut similitudinem magis agnoscas, *pappus* apud *veteres poëtas* et nominatim apud *Ausonium avus* appellatur.

Non omnia ex astrorum aspectu pendent

Ticho praedixit ex astris Rudolfo cavendas amicorum insidias etc. Huic etiam curiositati mirum in modum dediti sunt principes, qui omnia quae geruntur in terra, stellis inscripta esse putant. Duos sapientissimos Romanorum à partibus meis habeo, *Senecam et Tacitum*, qui illa credulitatem ingeniosissimis rationibus refutârunt : *Seneca* in **svasoriis**:^A *an ad bella Mars militem mittas, an negotiosum in quaestus Mercurius exceperit, an blanda arriserit nascenti Venus, an ex humili in sublime Jupiter tulerit, existimant tot circa unum caput tumultuantes Deos? dixere* (scilicet Astronomi) *victuros, et nihil metuentes oppressit dies etc.* Et iterum: *unicuique ista pro ingenio finguntur, non ex scientiae vi.* *Taciti* in *Astrologos* notissima sententia est:^B *genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra, et vetabitur semper et retinebitur.* *Mediam* quandam ingressus est viam doctissimus *Typotius*:^C *est quaedam siderum vis, ut eleganter probavit Basilius, sed minor potestate Conditoris, nè principes quidem his legibus se illigant et irretiunt, quas populo circumdant, ut factis et scriptis Innocentius Papa observavit; et minùs ist liber princeps universi, postquam sidera condidit, quam fuerit antè, quàm condiderit?//[261]*

Affectus saepe nos occidunt

Rudolfus maerore confectus etc. Grandia sunt tormenta magnorum principum, in quorum capitibus tot coronae regales sederunt. Has sibi ex vertice cum contemptu publico dejici, quantum supplicium esse putamus! Nihil miserabilius virtute et Majestate afflicta! etiam privatis tristitia vitam adimit, et vitalem cordis succum exsiccat. De hoc tristitiae morbo sapientissimè disseruit *Iosephus Quercetanus* in aureo libro *Diaetico polyhistorico*, ubi in originem hujus morbi inquiri, et remedia salutaria accumulât^D. *Ibidem* invenies mortes subitas ex tristitia, et contrà ab aliis fortiter tolerata, quae intolerabilia videbantur adversorum genera. Sed ista mala ex toto vinci non possunt, et quamquam animus superior malis evadat, ignobiles

^A In margine: *Senecae Svasor. 1.*

^B In margine: *Tacit. L. 1. histor.*

^C In magine: *Iacob. Typot. l. de Hierograph.*

^D In margine: *Sect. 1. c. 9.*

tamen animae facultates, et ipsum corpus atteritur, et hoc morbo in sepulchrum dejicitur, quod mille exemplis, si id ageretur, demonstrare mihi in proclivi est.

Rudolfus Augusto Caesari comparatur

Obiit gloriosissimus imperator etc. Non facilè brevius et, ut ita dicam, penetralius *encomium* et laudationem *Rudolfi* me legisse existimo, quàm eam quae à V.C. *Jacobo Typotio* confecta est, in libro 1. de *Hierographia* N. 90 ubi *Rudolfum* et *Augustum Caesarem* inter se contulit et comparavit; qui utpote ejus *Caesaris historicus*, facta ejus inspexit omnia, et sinè dubio majorem meretur fidem, quàm ii, qui sequentibus temporibus de *Rudolfo* quaedam Majestate ejus indigna tradiderunt.

CAPUT IV.

Mathias, nominis I. Bohemiae rex ad denique imperator

Maximiliani II. posteritas deficit

Nunquam magis apparuit, quam periculosum regiis familiis sit ius, quod *primogeniturae* appellant, cùm uni filiorum legantur et donantur omnia, cateris nihil; quo factum vidimus, ut *Maximiliani II.* posteritas in *quinque* aut *sex* egregiis *principibus* consistens tota denique sit extincta. Nolo ego hîc incommoda ex majoratu, ut vocant, et jure primigeniorum nata recensere; imparem me his judicandis existimo et semper existimavi.

Mathias igitur *Maximiliani II.*, tanti *imperatoris*, tot regnorum et tot provinciarum domini, filius, cùm nihil suum in toto orbe terrarum videret, solâ spe, ut caeteri quoque fratres vivere cogebatur.

Ac primùm confoederatis Belgiis ordinibus se adjunxit et ab iis *gubernatoris* titulo honestatus est ab anno 1577 usque ad 1581; quod factum exiguam ei laudem apud augustissimam familiam et omnes Catholicos comparavit. Reversus deinde in Austriam oblatum sibi à fratre *Rudolfo* militare adversus *Turcas* imperium suscepit et // [262] singulari felicitate semel atque iterum *Turcarum* exercitum fudit. Interea non cessabat spes suas extendere et fidam aliquam stationem existimationi et honori suo congruam quaerere et, quantumvis *Rudolfus imperator Austriam* ei gerendam commiserit, non explebat ejus spem, quia inquietus animi majora designabat; quas designationes ipse frater *Rudolfus* non parum adjuvit ignavè et seniliter regnando, maximè an. 1608, ubi inscio *Caesare* cum ordinibus

Ungariae et Austriae confoederationem quandam inivit, quâ etiam Moravos comprehendit, cùm quidvis credendi et quamlibet sectam amplectendi datâ libertate *regnum Ungariae* ad se attraxit. At priùs conscripto exercitu in *Bohemia* properavit et, multis tractatibus praemissis, eò denique *Rudolfum* ab omnibus desertum perpulit, ut 14. Junii in *regni Bohemiae* comitiis *Rudolfus* postulatis *Mathiae* consenserit et subscripserit, ut rata haberentur *Mathiae* cum *Ungaris, Austriacis et Moravis confoederatio Posonii* inita, ut corona *Ungariae* sibi a *Caesare* traderetur (quam coronam *cardinalis Ditrichstein* in castra *Mathiae* attulit), ut *regni Bohemiae candidatus* post fratris mortem haberetur (quod postea desiderio coronarum non exspectavit), ut sibi *Austriâ, Moraviâ* decederet. Quod cùm factum esset, *Mathias Viennam* discessit, magnâ pompâ ab omnibus ordinibus susceptus, *Brunam* 25. Julii ad *comitia Moraviae* venit, cui omne obsequium *Moraviae* status promiserunt, neque *Ungari* inferiores obsequio videri voluerunt, sed vocatum 16. Novembris regem elegerunt, et 9. cum maximo triumpho coronârunt.

Mathias fratrem evertit.

Ordines Bohemiae cùm imminutam *Rudolfi* potentiam viderent, praecipuè haeretici, eandem libertatem religionis dari sibi postulârunt à *Caesare* a. 1609, quam cùm impetrare non possent, turbas maximas (quas hîc referrre operae pretium non est et neque ad *Mathiam* res spectat) dederunt et, violentiâ principi suo factâ, extorserunt veriùs, quàm impetrârunt. Unus Leopoldus Passaviensis, *Ferdinandi II. Caesaris* frater, cum sex millibus peditum et duobus millibus equitum (quam militiam ex *Jaliacensi* bello reduxerat) *Rudolfum* defendere et si posset in veterem gloriae statum reponere tentavit; ac primùm *superiorem Austriam* in fine anni 1610, tum *Bohemia* Januario 1611 ingressus, ipsam *Pragam Minorem* vi occupavit, *ordinibus Bohemiae*, quò bellum hoc spectaret, non satis intellegentibus atque inter se divisus, cùm alii veteri Regi subveniendum esse dicerent, alii *Mathiam* timerent, alii eundem ad auxilium *Bohemiae* ferendum advocarent. *Mathias* qui haec contra se geri suspicabatur è vestigio collecto milite ex *Austria et Moravia* in *Bohemia* duxit et, recedente *Passaviensi* exercitu, *Pragam* intravit 24. Martii; cùmque desertum ab omnibus fratrem videret et arridentem ubique fortunam experiretur, //**[263]** *Rudolfum* ad id denique compulit, et se in *regem Bohemiae ordinum* voluntate praesertim accedente coronari pateretur et id per *delegatos* suos ad comitia miserrimus senex etiam postulare debuerit. Principio restitisse *Rudolfum* invenio et subscribere omnino noluisse, at cùm pauci illi, qui aderant, proceres confirmarent nihil eam subscriptionem (quòd violenta foret) valituram, etsi etiam non subscriberet, *Mathiam* tamen coronatum iri, prudentiùs se facturum et dignitati consulturum suae, si ex sua voluntate factum ostenderet, quod vitari non poterat, a. 1611 24. Maii *Mathias* coronatus est. Coronatione hâc peractâ, cum

omnia fluerent ad votum, reliqua etiam ornamenta regiae dignitatis comparanda sibi esse duxit ac primùm *Lusatiam*, inde *Wratislaviam*, *Glaecium* et 22. Septembris *Olomucium* ac per *Niklspurgum* *Viennam* properavit atque ibi 4. Decembris *Viennae* eodem anno cum *Anna*, *Ferdinandi archiducis filia* (qui *Ferdinandi I.* filius et *Maximiliani II.* frater fuit) nuptias celebravit.

Tabescente *Rudolfo* et ani sequentis initio 14. *Januarii* mortuo, *Mathias* ad imperii *romani* coronam aspirare coepit. Non est instituti mei haec referre, in summa 3. Junii electus *Francofurti* 24. ejusdem creatus et coronatus est imperator, tertiâ pòst die *Annâ* coniuge ibidem in imperatricem coronatâ, mox advolavit *Pragam* et quâ potuit pompâ fratris *Rudolfi* funus celebravit, 1. Octobris; altero mense in Novembris initio *Viennam* reversus.

8.2.3a J. F. Hammerschmidt: *Historia Pragensis*¹⁶

Brevis synopsis vitae Rudolphi II. Caesaris¹⁷

Rudolphus II. natus est *Maximiliano II.* et *Mariae Caroli V.* imperatoris filiae, *Viennae Austriae* annô Christi 1552. 22. Septembris, *rex Ungariae* coronatus 1572, *Bohemiae* 1575 eódemque annô rex Romanorum, annô sequenti, id est 1576 12. Octobris, annô et die quo pater *Maximilianus* mortuus est, in totam Imperii gubernationem successit, cui annos 36 summa cum laude praefuit.

Pro symbolo usus est religiosissimum illud dicterium:

omnia ex voluntate Dei

Religionem Catholicam, quam propè cum lacte in catholico regno *Hispaniae* imbiberat, maximè ac diligentissimè curabat.

Huius rei illustre specimen dedit iam ex *Hispania* reversus regius juvenis *Viennae*: cùm enim pater ejus *Maximilianus II.* Lutheranos ministros multum amâset et eum ad concionem Lutheranam secum adduxisset et praeco ille Evangelicus, omisso Evangelii argumento, multis et iniuriosis verbis in *Pontificem* et Ecclesiae Catholicae primos et sacros ordines debacchatus fuisset, *Rudolphus* aegrè concionis fine exspectato surrexit et grandem praedicanti colaphum publicè infregit increpitúsque â Patre factum magno anomo defendit.//

Inter *Rudolphum II.* et Turcicum imperatorem *Amuratem III.* Induciae prolongatae sunt annô 1584 usque ad a. 1593, scilicet 8 annis. Quas tamen inducias non servaverunt, sed suo magno damno; nam vi in *Carnioliae* fines irrumpentes, â Christianis nullâ interpositâ morâ profligati sunt, captivis Christianis liberatis praedâque ereptâ, perierunt Turcarum ad 4000, *Amurates* de hac clade certior factus, cù intellexisset â suis iniuriae factum initium, iure caesos pronuntiavit.

Iterum 1588 *Sinan Bassa Budensis*, superioris Hungariae fines turbavit, sed etiam â Christianis caesus, apud imperatorem *Amuratem* in disgratiam venit qui ab officio et dignitate eum amovit.

Annô 1591 *Turca* planè in apertum bellum in finibus *Croatiae* erupit, cui *Rudolphus* per fratres suos archiduces 14 annis fortiter restitit.

Hoc belli tempore *Turcae* occupârunt: *Sisecum, Vesprinum, Palotam, Rabam, Papam, Canisam. Caesariani* et contra recuperunt: *Tillecum, Novigradum, Strigonium, Hatwanum, Albam Regalem, Pestum* aliásque urbes et castella.

Pragam Caesar hic amavit tenerrimè, ex qua rarò pedem retulit, erexit in illa *arcem regiam*, in eaque ad Divi Metropolitana Regibus Bohemiae suis antecessoribus vel etiam maioribus celebre ex alabastro mausolaeum. Ante Sionaeam Norbertini ordinis ecclesiam, picturis insuper elegans *D. Rocho* confecit sacellum. Quin et insinuatam, uti etiam *Beatae Virginis Mariae ad Nives*, hucúsque *Neo-Pragae* desolatam, eo decore, quo sunt ambae spectabiles, reparavit. Suum quoque coenobium *Hradczanenses Capucini*, suam *S. Margaretam Brzevnovii Benedictini* et ex parte non parva suum *S. Thomam Augustiniani Micro-Pragenses, Benedictini in Emaus* huic debent. Huic eidem Bohemia universa, hodiéque cultum auctiorem Divi *Procopii Sazaviensis* quondam *Abbatis* adscribet. Hoc enim promotore è ruderibus praedicti coenobii elevatae pretiosae reliquiae sub *Martino* archi-episcopo *Pragam* ad Omnes Sanctos sunt apposita. Spectantur extrà *Pragam* ab ipso celeberrima aedificata aedificia, *in Stella*, *in Bubenecz* etc.

Unde eapropter in laudem *Pragae* in qua *caesar Rudolphus II.* continua quasi sede Maiestatis suae resedit, ità non in invenustè cecinit noster *Petrus Capella*:

Carmen in laudem *Pragae*

Lignea prima fuit, posuit cù limina Pragae,

Jam tum surgenti, prima Libussa suae.

Marmorea indè stetit, postquàm super aethera turres,

Extulit et magna luxuriosa domos.

Jam non marmorea est, non lignea, at aurea tota,

Continuâ facta est sede Rudolphe tuâ.

//

Celebris etiam facta est *Praga* per *Caesarem Rudolphum*, ad quem in illam venerunt legati: *Tartarici, Turcici, Persici, Moscoviticis*. Unde in eandem urbem, et in majorem ejus commendationem cecinit *P. Bohuslaus Balbinus* in editis Epigrammatis:

Ô Praga Augusto multùm dilecta Rudolpho

Te caelo niveis gloria vexit equis!

*Pronus adorabat quondam tua limina Moschus,
Persáque captivos adnumerabat equos.*

*Vidimus Aethiopas, pictósque venire Sophenos,
et mitis, posito poplite, Turcus erat.*

*Praga coronatum limen violísque rosísque
quot tibi fixerunt oscula, Praga, duces!*

*Sit fas Roma loqui! Tu caeli limen, at orbis
limen et Imperii janua Praga fuit.*

Obiit ergò caesar Rudolphus II. *Pragae* annô Domini 1612 die 20. Januarii, imperii annis 35, tribus mens. et 9 diebus, aetatis suae ann. 59 6 mens. et 3 die.

8.2.3b J. F. Hammerschmidt: *Prodromus gloriae Pragenae*¹⁸

CAPVT XIII. Gloria XIII. Pragensium.

De ludis publicis, praesertim Trojanis, et spectaculis Praegae editis et celebratis.

Ludi equestres Praegae

Annô 1575 die Dominicâ ante festum *S. Viti* feciales Caesarei in suis habitibus cum tubicinibus et tympanistis perrexerunt per tri-urbem Pragensem et publicè intimârunt et promulgârunt fore ludos equestres, qui deinde die 26. Junii et sequenti celebrati sunt in palatio arcis Pragensis à *Rudolpho II.* Imperatore et *Ernesto* Archi-duce in praesentia *Maximiliani II.* et Imperatricis *Annae* etc. *Weleslavin.* 12. Julii fol. 321.

Itèm

Eòdem annô 1575. 22. Septembris coronatus est *Praegae* in regem Bohemiae *Rudolphus II.* postea celebrati ludi equestres et pedestres, concurcúmque est hastis. In equestribus ludis praemium retulit Archidux *Matthias.* Die sequenti hastis concurrêre pedites, exhibente ludum *Matthiâ* archi-duce et fratre ejus *Maximiliano;* *Matthias* iterum praemium reportavit et post eum *Wrzezovecium* eques. M.S. // [614]

Equestres ludi in foro Veteris Urbis Praegens[is]

Annô 1578. 31 Augusti in foro *Veteris Urbis Praegensis* equestres ludi et certamina tribus continuis diebus plusquàm regio apparatus producuntur in honorem nuptiarum *Comitis Fürstenbergii* cum *Isabella D. Wenceslai de Pernstein filia.* Centum millibus florenorum hos ludos *Caesari Rudolpho* constitisse scribunt; qui hoc spectaculum edidit honori sponsi et sponsae *Comitis Fürstenbergii, Isabellae Wratislai de Pernstein Supremi Cancellarii filiae.*

Ad annulum equestres decursus in foro Veteris Urbis Praegensis

Annô 1579. 6. Julii ad annulum in *foro Veteris Urbis Praegensis* equestres decursus aliâque ejusmodi spectacula rursus edidit *Rudolphus II.* et plurima Bohemiae nobilitas decurrit, sicuti et *Ferdinandus Bavarus* et *Dux Lignicensis.* Sumptus et praemia praebuit Caesar in honorem nuptiarum *Christophori de Lobkowicz* sui Camerarii et Consilarii. M.S. Pragense.

Ludi itèm equestres

Eòdem annò 1579. ad 21. Septembris omnia novis sumptibus ac propè pari splendore repetita, ludos edente *D. Adamo de Nova Domo*, quibus etiam interesse voluit *Bavariae Dux* ac caeteri proceres; Caesar ante omnes spectator.

Ludi equestres Pragae

Annò 1586 nuptias Pragae summâ magnificentiâ celebravit *Junior Dominus de Sternberg*, qui filiam Domini *Joannis Wchinsky Burggravii Carlsteinensis* ducebat uxorem; altero die ad annulum in arce decursum est.

Torneamenta in arce Pragensi

Annò 1590. die 5. Martii in honorem nuptiarum illustrissimi *D. Wenceslai Ludwikowsky de Kolowrat* domini *Busstiehradensis* et herulae *Sophiae de Lobkowicz*, filiae *D. Ladislai senioris*, olim Supremi Praefecti Regni Bohemiae exhibita, ùt vocant torneamenta in *arce Pragensi* ante palatium; decurrit ipsemet Achi-dux *Ernestus*. Tandem sponsus cum 26 equitibus et cimeliis quibusdam; hic iudicio omnium praemium maximum tulit.

CAPVT XV. Gloria XV. Pragensium.

Praga à Bohemiae ducibus, regibus, Romanorum imperatoribus innumeris immunitatibus, libertatibus, gratiis, donationibus, concessionibus, indultis, privilegiis et juribus etc. decorata et munita.

À taxa cerevisiali liberantur

XLII. Annò 1579 die Lunae in festo *S. Virginis Julianae* Caesar *Rudolphus II.* dedit *reversales Pragenses*, quòd tributum ex cerevisia ad unum annum assensum, dent non coactè, sed liberè et spontaneè et id non fore futuris temporibus illic in praejudicium, promptámque hanc illorum voluntatem, se regratificaturum appromittit.

De telonio in porta Arenaria

XLIII. Annò 1589 sacro die Jovis *Caesar Rudolphus II.* *Vetero-Pragensibus* concessit telonium in porta *Arenaria Micro-Pragae*.

Tributum ex vineis ad annum unum cum dimidio Pragensibus à Caesare dimittitur.

XLIV. Eodem annò 1589 cùm vineae *Pragenses* malè provenisse viderentur, Caesar *Rudolphus II.* omne tributum ex vineis (anni unius cum dimidio) regio prorsus et liberali animo dimisit.

Privilegiorum confirmatio

XLV. Annò 1593 die Lunae post festum SS. Apostolorum Petri et Pauli *Rudolphus II. Vetro-Pragensibus* omnia privilegia, praesertim à *Carolo IV.* Caesare, Rege *Wladislao*, Caesaribus *Ferdinando I.* et *Maximiliano II.* concessa et in tabulis Regni inscripta, in aeternam memoriam confirmavit ac inhibuit, nè ullus praeter Regem praesumat illorum privilegia interpretari, explicare et dilucidare sub poena quinquaginta talentorum purissimi auri deponendorum. Et quia *Vetro-Pragenses* habent telnium ex piscibus *Porybne* dictum, sibi à *Ferdinando I.* concessum, ùt ex antiquis privilegii patet, inhibet, nè pisces recentes ullibi alibi quàm in foro Antiquae Urbis, sub mulcta illorum confiscationis, vendantur.

Itèm nulla vina, praeter *Pragensia*, et ad tria milliaria circa *Pragam* crescentia, et sub iurisdictionem praefecti vinearum spectantia, *Pragam* etiam sub praetextu sui proprii haustùs invehantur, sub confiscatione illorum.

Itèm idem gratiosè consensit, ut illud telonium, quod in *porta Arenaria* in parva parte *Pragensi*, secundùm donationem praedecessorum re // [637] gum Bohemiae ipsis ab antiquo dabatur, ex hac *porta Arenaria*, ad illam novam sub *Bruska* jacentem, et à *Vetro-Pragensibus*, cum scitu et consensu Caesareo ex fundamentis aedificatam, transferatur et ibi omni modo, sicuti antea in *porta Arenaria*, nunc et futuris perpetuis temporibus accipiatur, et exigatur.

Cives Pragenses Tabularum capaces

XLVI. Annò 1593 die Lunae post festum SS. *Petri et Pauli* idem Imperator et Rex Bohemiae etc. *Rudolphus II.* propter fidelia tam in comitiis, quàm aliis multis occasionibus praestita servitia, hanc *Vetro-Pragensibus* praestitit gratiam et hoc speciale dedit privilegium, quòd non tantùm pro communitate, sed etiam singulares personae et cives, qui *Pragae* habent domos, possint bona, sicuti praecedenter emere, et in Tabulas Regni sinè relatione Regis curare inscribi.

Conventio circa epocillandum vinum confirmatur

XLVII. Annò 1593 die Lunae in festo *S. Luciae*, idem *Rudolphus II.* conventionem, quam *Vetro-Pragenses* circa epocillationem diversorum vinorum sinè laesione praememoratorum

privilegiorum inter se fecerunt, gratiosè confirmavit, et ut haec conventio ab omnibus civibus *Vetero-Pragensibus* inviolabiliter observetur, demandavit.

Circa telonium pontis

XLVIII. Annò 1594 die Jovis post festum Assumptionis B. V. M. idem Rex et Imperator *Rudolphus II.* agnoscens, quòd *Vetero-Pragenses* magnas expensas faciant omni anno in reparationem *pontis Pragensis*, ipsis privilegium antiquum circa telonium renovavit, melioravit et gratiosè confirmavit ac demandavit omnibus incolis et statibus Regni Bohemiae, modernis et futuris, ut *Vetero-Pragenses* in hujus privilegii innovatione, melioratione, confirmatione manuteneant, protegant et defendant sub indignatione regia.

De vino Pragae epocillando

XLIX. Annò 1602 die Veneris post festum *S. Leonardi* idem Imperator et Rex Bohemiae *Rudolphus II.* gratiosè confirmavit privilegium *Wladislai Regis* circa vineas *Pragenses* et vinorum in illis collectorum epocillationem et ut nulla vina extranea à tempore vindemiarum usque ad *festum Reliquiarum Pragam* devehantur, deponantur et epocillentur, sub poena confiscationis talium vinorum. Itèm licentiavit hoc annò epocillationem *Pragae* exteri vini propter defectum domestici, per pruinas jam duobus annis destructi, sinè laesione illorum privilegiorum.

CAPVT XVI. Gloria XVI. Pragensium.

Regum, imperatorum et variorum legatorum Pragam adventus.

Annò 1576. feriâ IV. post diem *S. Joannis Buriani* advenerunt Pragam legati à *Magno Duce Moscuæ Joanne Bazyłowicz* missi et hospitabantur in *Hradczano* in domo *D. Joannis Junioris de Lobkowicz* quondam Burggravii *Pragensis*. *Rudolphus II.* Rex Bohemiae et Hungariae tun praesens erat *Pragae* et hos legatos misit ad parentem suum *Maximilianum II. Ratisbonam*, quibus adjunxit 50 equites. Primarii ex his legatis erant: *Zacharias Iwanowicz Ssugsky* et *Andreas Hawryłowicz. Paprocky De statu civili* fol. 154.

Annò 1595 *Sigismundus Bathorius Transylvaniae* Dux misit legatos suos ad *Caesarem Rudolphum II. Pragam* 12. Januarii cum 20. rhedis et 150. equitibus, quibus multi proceres

Regni obviam perrexerunt, et ipsos summâ solennitate *Pragam* deduxerunt, qui magnificè à Caesare sunt recepti et honorati. Cum quo foedus inierunt contra Turcas certis conditionibus.

Eodem annô 1595. die 12. Martii *Archi-dux Matthias* ex comitiis Hungaricis venit *Pragam* ad fratrem suum *Caesarem Rudolphum II.* et quia ipsi fortuna non favit in *inferiore Hungaria*, hanc fratri suo *Maximiliano Archi-duci* cessit et in *Hungaria Superiore* manere et bellare constituit.

Annô eodem 1595. *Theodorus Moscovitarum Dux* legatos suos misit *Pragam* ad *Caesarem Rudolphum II.* qui nomine sui *Magni Czar* Caesari obtulerunt 150 aureorum millia cum aliis rarissimis et pretiosissimis muneribus, quorum omnium aestimatio ad duodecies centena millia ascendisse dicitur.

Annô 1596. *Sigismundus Transylvaniae Princeps* venit personaliter *Pragam* ad *Caesarem Rudolphum II.*

Annô 1597. Idem Princeps iterum venit *Pragam* cum splendido comitatu, ut promissum sibi aurei velleris, ùt vocant, torquem, mittente *Philippo Rege Hispaniarum* acciperet. Quem etiam die 6. Martii in cubiculo Caesaris in praesentia procerum summâ solennitate accepit.

Annô 1599. Idem Princeps *Transylvaniae Sigismundus* mittit legatos ad *Caesarem Rudolphum II. Pragam* pro renovando foedere.

Annô eodem 1599. *Moscovia Dux Boricius*, legatos mittit *Pragam* ad *Caesarem Rudolphum II.* cum eximiis muneribus.

Annô 1600. die 15. Junii legati *Regis Galliarum* venerunt *Pragam* ad *Caesarem Rudolphum II.* petentes, ut *Caesar* bonus amicus *Regis Galliarum* esse dignaretur.

Eodem annô 1600. legati ex *Transylvania* mittuntur *Pragam* ad *Caesarem Rudolphum II.*

Eodem annô 1600. legatus *Abasi Regis Persarum* ad *Caesarem Rudolphum II. Pragam* venit, Caesarémque summis precibus petiit, ut bellum // [651] adversùs impios *Turcas* susceptum et hactenus satis prospere gestum continuare vellet, Regémque suum ex adverso in illis ad Orientem regionibus nihil praetermissurum, quo infesta ejus arma inferre possit; legatos hos Caesar variis tam longi itineris laboribus fatigatos, hospitio idoneo ac lautitiis praebitis excipi jussit, ac tandem Calendis Decembris, ità dimisit, ut ipsius *Abasi Regis* voluntatem ipsorumque legatioem tantis terrarum et marium spatiis ad se missam gratam fuisse testaretur.

Annô 1603^A. *Radulo* (quem *Transylvani* provinciales in locum caesi à *Basta Michaëlis* in principem sibi elegerant) legatos suos *Pragam* ad Caesarem Rudolphum II. misit, omne obsequium clientelae promptumque et fidele ad omnia studium obtulit ac munera addidit, inter quae acinaces et ephippia auro et argento elaborata, asturcones optimi generis, ac equi Soburgiani quietioris et sedati gressus ac rhedarii unicolores ad manus ducebantur. Legatos Caesar in clientelam acceptos ac donatos muneribus dimisit *Radulémque* antiquis conditionibus provinciam *Transylvaniae* habere permisit: ac ut in colenda fide constanter perseveraret admonuit.

Annô 1604. *Pragam* venit ad *Caesarem Rudolphum II.* *Persarum Regis Hodabensis* legatus *Seivelhanes Persa*. Cujus legationis ea summa erat, ut Caesarem hortaretur, nè quid in continuando adversus *Turcas* communes hostes bello remitteret, sicuti ipse in *Majore Asia Armeniâque* eosdem assiduis armis peteret fatigare nequaquam cessaret: Caesar legatum continuandi belli spe oneratum ac muneribus excultum dimisit.

^A 1663] correctum 1603

9 Seznam bibliografických marginálií

Annal. Ferdinandi Kevenhill. T. I.: F. Ch. KHEVENHÜLLER: *Annales Ferdinandeï*, tom. I., Regensburg 1640.

Ans. de Boët. praefat. in l. I. De gemmis: A. de BOODT: *Gemmarum et lapidum historia.*

Anselmus Boëtius lib. De gemmis ad caesarem Rudolfum: Anselmus de BOODT (BOETIUS): *Gemmarum et lapidum historia*, Hannoviae 1609.

Anselmus de Boot. l. 2. de Gemmis

Apol. Fr. contra Sam. Martin. Bohem.: srov. Jan Amos KOMENSKÝ, *Na spis proti Jednotě bratrské od Samuele Martinia... ohlášení z r. 1635*, in: *Veškeré spisy J.A.K.* 17, ed. Jos. Th. Müller a J. V. Novák, Praha 1912.

Bucholtz. In Ind. Chron.: Abraham BUCHHOLTZER (BUCHHOLTZERUS): *Index chronologicus*, Gorlicii 1599, Francofurti 1612, 1614.

Czernovic. in bello Pannonico l. ci.: Jan ČERNOVICKÝ: *De bello Pannonico libri VI*, Pragae 1619.

Czernovicus l. 2. de Bello Panonico: J. ČERNOVICKÝ: *De bello Pannonico libri VI.*

Ever. Reidanus an. Hol.; Reidan. an. lib. Hol. : Ev. VAN REYD: *Belgarum aliarumque gentium annales, interprete Dionysio Vossio*, Lugduni Batavorum 1633.

Gold.: Melchior GOLDAST: *de Bohemiae Regni incorporatarumque provinciarum juribus ac privilegiis nec non de hareditaria Regiae Bohemorum familiae successione commentarii in libros VI deducti*, Francofurti ad Moenum 1627.

Goldast. in Beylagis eas recitat: M. GOLDAST: *De Bohemiae Regni incorporatarumque provinciarum juribus ac privilegiis.*

Historia Oetingana Jacobi Irsing. S.J.: Jacobus Irsing: *D. Virginis Oetinganae historia*, Monachii 1643.

Chytr.; Chytreus in Sax.: David Chyträus: *Chronicon Saxoniae*, 1. vyd., Lipsiae 1593.

In Annalibus Ferdinandeis

In historia Societatis Provinciae Bohem[iae]

Ioan. Czernovicius l. 3 de Bello Pannonico ad Caes. Rudolfum.: J. ČERNOVICKÝ: *De bello Pannonico libri VI.*

Ioan. Lasicius. De gestis Fr. : Johannes ŁASICKI: *Historiae de origine et rebus gestis Fratrum Bohemicorum liber Octavus, qui est de moribus et institutis eorum, ob praesentem rerum statum seorsim editus*, s.l. 1649.

Ioh. Comen. in annal. Fr. ms.: srov. Joannes Amos COMENIUS: *Ecclesiae Slavonicae brevis historiola*, in: *De bono unitatis et ordinis disciplinaeque ac obedientiae in Ecclesia rectè constituta vel constituenda Ecclesiae Bohemicae ad Anglicanam Paraenesis cum praemissa ordinis ac disciplinae in ecclesiis FF. Boh. usitatae descriptione*, Amstelodami 1660)

Iterum de bellis Turcicis M.S. Dacziczky: Mikuláš DAČICKÝ z Heslova: *Excerpta ex MS veteri Cuttnensi*; ed. Antonín REZEK: *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova*, Praha 1878.

Iul. Buling. In Hist.: Julius Caesar BULENGERUS: *Historiarum svi temporis libri tredecim, quibus res toto orbe gestae ab anno millesimo quingentesimo sexagesimo, ad anno usque sexcentessimum duodecesimum continentur*, Lugduni 1619.

Khevenhil. Annal. Ferdin. Tom. I.: Franz Christoph von KHEVENHÜLLER: *Annales Ferdinandeï*, tom. I., Regensburg 1640.

Khevenhillerin Annal. Ferdin. Tom. I.: F. Ch. KHEVENHÜLLER: *Annales Ferdinandeï*, tom. I., Regensburg 1640.

Literae publicae Rudolphi et Mathiae apud Goldast. in Beylagis: M. GOLDAST: *De Bohemiae Regni incorporatarumque provinciarum juribus ac privilegiis.*

Lud. Lucius Hist. Ies.: M. Ludovicu LUCIUS: *Jesuitæ Historie von des Jesuitenordens Ursprung, Namen, Regulen, Beampten, Gelübden, Freyheiten, Regiment, Lehr, Fortpflanzung, Thaaten und Verrichtungen*, Basel 1626.

M. S. Bidzovini et M. S. Pragense

M. S. Pragense et Wartenbergicum: Wartenbergicae memoriae; vydal Gelasius DOBNER: *Monumenta historica Bohemiae*, tom. I, č. 226.

M.S. Nicolai Dacziczky qui bello interfuit: M. DAČICKÝ: *Excerpta ex MS veteri Cuttnensi.*

M.S. Pragense Dobrzansky: Václav DOBŘENSKÝ: *Notata ex calendariis Pragensibus Wenceslai Dobrzenský*

Paproc. L. cit.: B. PAPROCKÝ: *Stemmatographia Bohemiae.*

Paproc. l. citato: B. PAPROCKÝ: *Stemmatographia Bohemiae*, 2. sv., Praha 1602.

Paprocus in Diadocho: Bartoloměj PAPROCKÝ (PAPROCIUS) z Hlohol: *Stemmatographia Bohemiae. Je to Diadochus, tj. sukcesi, jinák posloupanost knížat a králův českých, biskupů a arcibiskupů pražských a všech třech stavův slavného království českého, to jest panského, rytířského a městského*, 2. sv., Praha 1602.

Piasec in Chron. ad. a. 1604: Pavel PIASECKI (PIASECIUS): *Chronica gestorum in Europa*, Cracoviae 1645.

Seth. Calv. in Chronol.: Sethus CALVISIUS: *Chronologia ex auctoritate potissimum Sacrae Scripturae et historicorum fide dignissimorum deducta*, Lipsiae 1605.

Slavata in M.S. quinternâ 192: Vilém SLAVATA: *Manuscripta historica vel potius Apologia Wilhelmi Slavatae S. R. imperii comitis... aliquot grandibus voluminibus de sui temporis praecipue in Bohemia gestis*; vydal Josef JIREČEK: *Paměti Viléma hraběte Slavaty*, 2. sv., Prahae 1866.

Slavata tomo II. P. 9. de comitiis anni 1615 praesente Mathiâ Apolog. Ord. Bohem. II.: Vilém SLAVATA: *Manuscripta historica vel potius Apologia Wilhelmi Slavatae S. R. imperii comitis... aliquot grandibus voluminibus de sui temporis praecipue in Bohemia gestis*; vydal Josef JIREČEK: *Paměti Viléma hraběte Slavaty*, 2. sv., Prahae 1866)

Thuanus: Jacques Auguste de THOU: *Historia sui temporis*, Aurelianae 1620.

Weleslav. 29. Maii et 1. Junii. Daniel Adam z VELESLAVÍNA: *Kalendář historický*, Praha 1578, 1590.

10 Ediční poznámka

10.1 Konstituování kritického textu a kritického aparátu

Součástí této studie jsou částečné edice historiografických děl Julia Solimana, Jana Amose Komenského, Bohuslava Balbína, Pavla Stránského ze Zap, Jana Laeta-Veselského, Tomáše Pešiny z Čechorodu a Jana Floriána Hammerschmidta. Editované texty jsou rozděleny do dvou skupin. První je tvořena nekatolickými autory tvořícími v exilu, do druhé jsou zařazeni katoličtí autoři tvořící na území českých zemí.

10.1.1 Edice tištěných vydání

V nekatolickém prostředí byla velmi vlivná historiografická díla, která Jan Amos Komenský začal psát již ve 20. letech 17. století, ale jež byla vydána tiskem až o několik desetiletí později. Kriticky zpracována byla zatím pouze *Historia persecutionum ecclesiae Bohemicae*, jejíž odborná edice nebyla sestavena podle prvních dvou vydání z let 1647 a 1648²⁴⁴, ale až podle vydání z roku 1668²⁴⁵, které bylo poslední před autorovou smrtí. Současně s tímto spisem vznikala i *Ecclesiae Slavonicae brevis historiola*, která byla vydána v roce 1660 v Amsterdamu v bratrském sborníku *De bono unitatis et ordinis*²⁴⁶.

V nizozemském Leidenu byla vytištěna dvě vydání díla *Res publica Bojema* (1634, 1643)²⁴⁷ od Pavla Stránského i první vydání díla *Compendium historiae universalis civilis et ecclesiasticae tam Romanae quam Protestantium* od Jana Laeta-Veselského (1643)²⁴⁸.

²⁴⁴ Jan KUMPERA: *Jan Amos Komenský. Poutník na rozhraní věků*. Ostrava 1992, s. 243.

²⁴⁵ Jan Amos KOMENSKÝ: *Historia persecutionum ecclesiae Bohemicae*, in: *Dílo Jan Amose Komenského 9/I*, red. Věra PETRÁČKOVÁ – Martin STEINER, Praha 1989 [1668], s. 199-364.

²⁴⁶ Jan Amos KOMENSKÝ: *Ecclesia Slavonicae brevis historiola*, in: *De bono unitatis et ordinis*, Amsterdamu 1660.

²⁴⁷ Pavel STRÁNSKÝ: *Res publica Bojema*, 1. vyd., Lugduni Batavorum 1634; 2. vyd., Lugduni Batavorum 1643.

²⁴⁸ Jan VESELSKÝ (LAETUS): *Compendium historiae universalis civilis et ecclesiasticae tam Romanae quam Protestantium...*, 1. vyd., Lugduni Batavorum 1643, 2. vyd., Amstelaedami 1653. Po autorově úmrtí v roce 1656 bylo dílo vydáno ještě dvakrát (Amstelaedami 1661, Francofurti et Lipsiae 1679).

Východiskem pro sestavení kritické edice se v obou případech stalo poslední vydání, které ještě mohl korigovat sám autor. Odchytky starších vydání od textu, který byl přijat jako výchozí pro tuto edici, jsou vyznačeny v kritickém aparátu, jenž je umístěn v poznámkách pod čarou.

Text díla *Res publica Bojema* od Pavla Stránského, který byl použit v této částečné edici, pochází z druhého leidského vydání tohoto pojednání z roku 1643 (L₂). V poznámkovém aparátu jsou vyznačena různočtení vyskytující se v prvním vydání z roku 1634 (L₁).

V případě díla *Compendium historiae* od Jana Laeta-Veselského byl pro účely této částečné edice převzat text amsterdamského vydání z roku 1653 (A). Odchytky prvního, leidského, vydání z roku 1643 (L) jsou rovněž vyznačeny v poznámkovém aparátu.

Nedlouho po vydání Obnoveného zřízení zemského pro Čechy v roce 1628 bylo v Praze vydáno dílo *Elogia ducum, regum et interregum qui Bohemis praefuerunt* od jezuity Julia Solimana (1629)²⁴⁹. Do edice byl zařazeno i druhé vydání tohoto spisu, které vyšlo v roce 1673 pod jménem Františka Michala Ferdinanda z Althannu²⁵⁰, který dílo rozšířil o statě věnované Ferdinandu III., Ferdinandu IV. a Leopoldu I. Výchozím se stal text vydaný v roce 1629 pod jménem Julia Solimana (S), případné odchytky druhého, Althannova vydání (A) od Solimanova textu jsou vyznačeny v poznámkovém aparátu.

Několik let po druhém vydání spisu připisovaného Juliu Solimanovi vyšla v Praze tiskem díla Bohuslava Balbína *Epitome rerum Bohemicarum* (1677)²⁵¹ a *Miscellaneorum historicorum Regni Bohemiae liber VII. Regalis* (1687)²⁵². Při vytváření edice textu Královské knihy Balbínových Miscelaneí jsem se rozhodl nezohlednit druhé doplněné a rozšířené vydání, které se uskutečnilo až téměř padesát let po smrti autora a jehož iniciátory byli Jan Paleček a František

²⁴⁹ Julius SOLIMANUS: *Elogia ducum, regum et interregum, qui Bohemis praefuerunt*, Praegae 1629.

²⁵⁰ Michael Franz Ferdinand von ALTHANN: *Imago principum Bohemiae LXI elogiis ducum, regum, interregum adumbrata in novum patriae splendorem et Regni decus spectatum proposita*, Praegae 1673.

²⁵¹ Bohuslav BALBÍN: *Epitome rerum Bohemicarum quam ob venerationem Christianae antiquitatis et primae in Bohemia collegialis ecclesiae honorem Boleslaviensem historiam placuit appellare*, Praegae 1677.

²⁵² B. BALBÍN: *Miscellaneorum historicorum Regni Bohemiae liber VII. Regalis seu De ducibus ac regibus Bohemiae*, Praegae 1687. Sedmá kniha Miscelaneí byla rozšířena a znovu vydána péčí Jana Palečka a Františka Josefa Koniáše v roce 1735.

Josef Koniáš²⁵³. Do edice byly v omezené míře zahrnuty i pasáže z díla *Prodromus gloriae Pragenae* od Jana Floriána Hammerschmidta (1723)²⁵⁴.

10.1.2 Edice rukopisů

Dvě díla, která jsou zahrnuta této práce, jsou dochována pouze v rukopisné podobě. Jedná se o Hammerschmidtovo dílo *Historia Pragensis* (1723-1735), jehož jediný rukopis je uložen v knihovně Katolické teologické fakulty UK v Praze²⁵⁵, a rukopisy druhého dílu spisu *Mars Moravicus* Tomáše Pešiny z Čechorodu. Tento doposud nevydaný text se dochoval rukopisně ve třech autorových redakcích. Nejmladší z nich ze 70. let 18. století se stal podkladem pro nikdy nevydanou edici Pešinoва díla, připravovanou Ladislavem Krejčíkem²⁵⁶. Dva relevantní rukopisy jsou uloženy v Moravském zemském archivu v Brně:

- A rukopis třetí redakce snad ze 70.let 18. století;²⁵⁷
- B opis rukopisu první redakce ze 60. let 18. století;²⁵⁸
- C rozpracovaná kritická edice Adolfa Jaroslava Krejčíka z počátku 20. Století.²⁵⁹

²⁵³ *Historia de ducibus, ac regibus Bohemiae, in qua praecipua gesta ducum, ac regum, tum genealogiae omnium familiarum apud nos imperitantium (Czechii gentis ducis ac patris, Croci, Przemysli, deinde regum Lucemburgicorum, Austriacorum, Habsburgensium, Cunstadaeorum, Jagellonidarum, ac tandem iterato Austriacorum) diligenti semper ad Chronologiam respectu, proponuntur, et notis historicis, aut ethicis illustrantur, authore Bohuslao Balbino Societatis Jesu, anno MDCLXXXVII. in Miscellaneorum historicorum Regni Bohemiae decade I. libro VII. primum luci publicae edita, rursus typis mandata, annexis thesibus ex universa philosophia, quas in antiquissima, ac celeberrima Universitate Carolo-Ferdinandea Pragensi..., Praegae 1735.*

²⁵⁴ Jan Florián HAMMERSCHMIDT: *Prodromus gloriae Pragenae ...*, Praegae 1723.

²⁵⁵ J. F. HAMMERSCHMIDT: *Historia Pragensis*, knihovna KTF UK Praha, rkp. bez sign., 2 sv. (1. a 3. svazek).

²⁵⁶ Adolf Ludvík KREJČÍK: *Prolegomena k vydání II. dílu T. J. Pešinoва díla „Mars Moravicus“*, Praha 1913.

²⁵⁷ MZA, rkp. sign. G10 545.

²⁵⁸ MZA, rkp. sign. G11 421.

²⁵⁹ MZA, rkp. sign. G10 877.

V obou rukopisně dochovaných dílech je velký prostor věnován detailním popisům vojenských operací proti Turkům v Uhersku i některých jiných událostí, které nemají přímou souvislost s hodnocením vlády Rudolfa II., proto jsem se rozhodl tyto texty do edice nezařadit, ale alespoň je zmínit, neboť se je cituji v textu této práce.

10.2 Přístupy k edici novolatinických textů

Při vydávání starších latinských textů bývají aplikovány dva základní editorské přístupy. Zatímco transliterace je vedena snahou o co nejvěrnější zachování ortografické podoby textu, při transkripci bývá kladen důraz na vyrovnávání ortografických nedůsledností a aplikaci dnes převládajícího úzu ve vydávání antických autorů bez zřetele na dobovou situaci²⁶⁰.

V souladu s převládajícím přístupem v oblasti edic novolatinických textů jsem se i v rámci této práce přiklonil k jejich transkripci, pro niž však neexistují žádná všeobecně přijímaná pravidla. V souladu s potřebou sjednocení ortografických i transkripčních zásad bylo v minulém století vydáno několik pravidel týkajících se jak nově vznikajících textů²⁶¹, tak transkripce novolatinických dokumentů z církevního²⁶² i světského akademického prostředí²⁶³. Společným znakem těchto snah je jejich různorodost, která je způsobena rozmanitostí písemného materiálu, jehož se tyto snahy týkají.

²⁶⁰ Gerhard MÜLLER: Empfehlungen zur Edition frühneuzeitlicher Texte der Arbeitsgemeinschaft außeruniversitärer historischer Forschungseinrichtungen, in: *Jahrbuch der historischen Forschung in der Bundesrepublik Deutschland. Berichtsjahr 1980, 1981*, s. 85.

²⁶¹ Z jezuitského prostředí vzešly *Normae quaedam de orthographia latina in scribendis litteris ex officio servandae*, Romae 1936; P. Bonaventura A. MEHR: *Auxilium scriptorum. Praecepta, consilia, subsidia, manuscriptis prelo parandis imprimis operum et commentariorum quae Latine vulgantur*, Romae 1953. Z necírkevního prostředí (Academia Latinitati Fovendae) pocházejí *Normae orthographicae et orthotypicae Latinae. Correct Latin spelling and printing standards*, Romae 1990.

²⁶² *Normae pro edendis "Monumentis historicis Societatis Iesu"*, Roma 1962.

²⁶³ G. MÜLLER: *Empfehlungen*, s. 85-96; Jozef IJSEWIJN – Dirk SACRÉ: *Companion to Neo Latin studies*, 2. vyd., Leuven 1998, s. 460-468.

Významný pokus o kodifikaci transkripčních pravidel novolatinských textů s ohledem na jejich dobové zvláštnosti u nás podnikl Ivan Šťovíček²⁶⁴. Nicméně již dříve vznikala pravidla pro vydávání souborného díla Jana Amose Komenského, u jejichž zrodu stál Bohumil Ryba²⁶⁵ a s nimiž odbornou veřejnost naposledy seznámil Martin Steiner²⁶⁶. Dle těchto zásad byla vydána i Komenského *Historia persecutionum ecclesiae Bohemicae*, jejíž novodobé kritické vydání jsem bez dalších zásahů použil i v této práci. Při editaci ostatních textů jsem se řídil především doporučeními, která shrnul Martin Svatoš²⁶⁷ a jimiž se do značné míry řídí též současní editoři děl Bohuslava Balbína²⁶⁸. Přihlédl jsem také k zásadám, které zpracoval Ivan Šťovíček²⁶⁹, a k pravidlům pro vydávání historických dokumentů Tovaryšstva Ježíšova²⁷⁰. Od zásad použitých v edici díla J. A. Komenského se odchyliji především v přístupu k zachování některých prvků dobové interpunkce, majuskulí a přízvuků.

10.3 Transkripční pravidla

10.3.1 Zkratky, interpunkce a zvýraznění v textu

V souladu se zavedenými pravidly ve sledovaných textech transkribuji všechny běžné tiskařské ligatury, zkratky rozepisuji v hranatých závorkách. Ponechávány jsou pouze ty, které se opakují často za sebou (např. *D.*, *P.*, *an.*) a jež uvádím v příslušném seznamu zkratek.

²⁶⁴ Ivan ŠŤOVÍČEK: *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti: příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.

²⁶⁵ František ČÁDA: Komise pro kritické ediční zásady pro vydávání historických textů, *Věstník České akademie věd a umění* 60, 1951, s. 183.

²⁶⁶ Martin STEINER: Ediční pravidla pro vydávání latinských spisů J. A. Komenského, *Listy filologické* 122/1999, č. 3-4, s. 232-240.

²⁶⁷ Martin SVATOŠ: Současná praxe ve vydávání raněnovověkých latinských textů a otázky z ní vyplývající, *Listy filologické* 122/1999, č. 3-4, s. 222-230.

²⁶⁸ B. BALBÍN: *Verisimilia humaniorum disciplinarum/Rukověť humanitních disciplín*, ed. Olga Spevak, Praha 2006.

²⁶⁹ I. ŠŤOVÍČEK: *Zásady*, s. 62-64.

²⁷⁰ *Normae pro edendis "Monumentis historicis Societatis Iesu"*, Roma 1962.

Rétorickou interpunkci převádím na logickou interpunkci, která zpravidla odpovídá zásadám platným podle současné české gramatiky. Jednotlivé věty tedy odděluji čárkou, případně středníkem, ovšem v případě kopulativních a disjunktivních spojení jednotlivé podcelky čárkou neodděluji.

V dílech vydaných tiskem jsou některá slova, které jsem se při transkripci snažil zachovat použitím *kurzívy*. V rukopisně dochovaných textech J. F. Hammerschmidta a T. Pešiny z Čechorodu jsou taková slova zvýrazněna podtržením, a to se zřejmým záměrem, aby v chystaném tištěném vydání byla zvýrazněna kurzívou. Označení takto zvýrazněných slov, slovních spojení i celých pasáží citovaných z děl jiných autorů jsem proto sjednotil podle úzu běžného v dílech, která byla vydána tiskem.

10.3.2 Kritický aparát a věcné poznámky

V textu sice opravuji všechny písařské i tiskařské chyby, které se týkají chybějících slabik, případně chybných tvarů slov, ale s tím, že v kritickém aparátu vždy uvádím tvar slova uvedený ve starém tisku nebo rukopisu, případně chybějící slabiku doplním přímo v textu pomocí hranatých závorek []. V kritickém aparátu uvádím také části slov, celá slova nebo pasáže, které byly v původním textu vyškrtnuty (*deletum*), a texty nadepsané nebo později připsané (*adscriptum*). Kritický aparát obsahuje také odkazy na prameny, z nichž autoři čerpali a jež zpravidla uváděli na okraji stránky (*in margine*), případně za příslušným zápisem (*nota sublineata, ad paginae calcem*).

Zájemce o kompletní bibliografickou citaci pramenů uvedených původně *in margine* může použít seznam bibliografických citací, který je součástí této práce. V poznámkovém aparátu jsou uvedeny také citace, které se v původním vydání nebo rukopisu nenacházejí na okraji stránky, nýbrž jsou začleněny přímo v textu²⁷¹. Pokud jsem zjistil, že autor použil citát z díla některého z klasických autorů, uvedl jsem tuto skutečnost v poznámkách pod čarou podle aktuálně platných zásad²⁷². Nadpisy uváděné v textech Bohuslava Balbína a Tomáše Pešiny *in*

²⁷¹ O pomůckách a pramenech, které používal a ve svých dílech citoval Bohuslav Balbín, pojednal Josef PELIKÁN: *Balbínovy pomůcky a prameny*, Praha 1936.

²⁷² Bibliografické citace děl latinsky píšících klasických autorů byly upraveny podle vzorů, které obsahuje *Thesaurus linguae Latinae. Index librorum, scriptorum, inscriptionum ex quibus exempla afferuntur*, 2. vyd., Leipzig 1990.

margině jsem z důvodu jednoduššího grafického uspořádání umístil přímo do textu a zvýraznil tučným písmem jako běžné nadpisy.

10.3.3. Přízvuky

Přízvuky, které jsou typickým dobovým nástrojem umožňujícím snazší čtení latinského textu, sice ponechávám v původním rozsahu, ale chybějící nedoplňuji. Výjimkou je již zmíněný text Jana Amose Komenského, který jsem převzal z kritického vydání, v němž přízvuky nebyly zohledňovány, pokud neupozorňovaly na zvláštnosti v přízvukování slov.

Těžký přízvuk (*accentus gravis*), např. ve slovech *benè*, *optimè* nebo *cùm*, upozorňoval čtenáře, že se jedná o příslovce nebo částici, nikoliv o vokativ superlativu adjektiva (*optime*) nebo o předložku (*cum*). V posledně jmenovaném případě byl kromě těžkého přízvuku používán také grafém *quum* doložený v archaické latině. V některých případech těžký přízvuk označoval také použití v textu samostatně stojící samohlásky jako předložky, např. *à Ferdinando archiduce*.

Ostrý přízvuk (*accentus acutus*), např. ve spojeních *carceres tribulationésque*, *principis aulaéque*, označoval změnu v přízvukování slova, jež byla způsobena připojením příklonky *-que* a přesunutím přízvuku na předcházející slabiku bez ohledu na její kvantitu.

Průtažný přízvuk (*accentus circumflexus*) označoval dlouhou samohlásku zpravidla tam, kde hrozila kontaminace slovních druhů (např. příslovce *híc* s nominativem demonstrativního zájmena *hic*), deklinací a pádů (např. genitiv *exercitús* s nominativem téhož slova *exercitus* nebo *ad fenestram properavit eâque cum impetu apertâ urbem prospectans*, kde průtažný přízvuk zdůrazňuje, že se v tomto případě nejedná o nominativ *ea aperta*, nýbrž o ablativ *eâ apertâ*) a jiných gramatických tvarů. Průtažným přízvukem byly označovány také dlouhé a přízvukované samohlásky v synkopovaných tvarech sloves (např. *impetrârunt* na místo *impetraverunt*).

Rozlučník upozorňoval, podobně jako v dnešní školské praxi na skutečnost, že skupina dvou po sobě následujících vokálů nemá být vyslovována jako diftong (srov. *poëta*, *Boëmia* a naproti tomu *foedus*).

10.3.4 Transkripce jednotlivých písmen a jejich dobových tvarů

Co se týče přepisu jednotlivých písmen a jejich dobových tvarů: *ç* (e-caudata) podle převládajícího úzu originálu obvykle přepisují jako *ae* nebo *oe*, dlouhé *f* i okrouhlé *s* jako jednoduché *s*, ostré *ß* jako *ss*. Písmena *u* a *v* sjednocuji dle hláskové kvality, kde *u* má platnost

vokálu, zatímco *u* konsonantu. V případě skupin *qu* a *qv* ponechávám úzus originálu, je-li důsledný. Skupinu *ij* přepisuji dle hláskové kvality buď jako *ji*, nebo jako *ii* v genitivu singuláru a plurálu maskulin 2. deklinace. Dle podoby originálu, je-li jednotná, se řídím *i* v případě přepisu písmen *i* a *y*. Grafické dublety ponechávám, ale nedoplňuji, pokud však není zřejmé, že se jedná pouze o tiskařskou chybu, která není v souladu se zcela převládajícím dobovým územ příslušného díla. Ponechávám jinak všechny pravopisné odchylky od klasické formy (*foemina/faemina, caena, coelum*), pokud se nejedná o zjevný překlep nebo tiskařskou chybu.

10.3.5 Psaní velkých písmen

Složitější situace je v oblasti psaní velkých a malých písmen. Dobově hojně užívání majuskulí totiž může být na překážku porozumění originálnímu latinskému textu. Při absenci jednotných pravidel, která by byla vhodná pro všechna v této práci sledovaná díla, jsem se rozhodl zvážit všechny doposud aplikované zásady pro přepis majuskulí a minuskulí a na jejich základě formulovat vlastní pravidla, která ovšem nevyklučují určitou volnost zohledňující specifika jednotlivých autorů (jejich sociální status, vzdělání, konfesi apod.) a povahu písemností.

Majuskulní počáteční písmena používám vždy po tečce, vykřičníku, otazníku a u vlastních jmen. Velké písmeno ponechávám v biblicko-křesťanských synonymech Boha či svatých (*Dominus, Deus*), u obecných jmen nahrazujících jméno vlastní (*Apostolus*), u topograficko-zeměpisných termínů, názvů národů a národností a v odvozených adjektivech a adverbích (*Praga, Pragensis, Pragenus*), v názvech církevních řádů (*Societas Jesu*), oficiálních názvech států (*Regnum Bohemiae*) a státních i církevních hodností a úřadů (*Caesar Rudolphus II., Joannes de Waldstein, supremus Camerarius*). Velké písmeno jsem ponechal pouze v případě, že titul zastupuje jméno konkrétní osoby (*Caesar*).

Psaní velkých písmen ponechávám v názvech církevních svátků a nedělí (*in Cena Domini, dominica Oculi*) a u jmen dnů a měsíců římského kalendáře. Majuskuli používám též k rozlišení významu některých slov v církevním prostředí, v dílech katolických autorů rozlišuji např. mezi označením budovy (*ecclesia*) a instituce (*Ecclesia*). Majuskule bez výjimky zachovávám v adjektivech, jimiž se označují křesťanské denominace a sekty (*religio Catholica, Piccardorum haeresis*). Velkým písmenem začínají také názvy literárních děl a knih, incipity oddílů, odstavců a citátů. Části textu psané majuskulemi obvykle, až na počáteční písmena, přepisuji minuskulemi, ovšem s výjimkou chronogramů, chronostichů a akrostichů, v nichž majuskule plní svou nezastupitelnou funkci. S přihlédnutím k dobové účtě či k úřední praxi, jaká byla běžná například u Tovaryšstva Ježíšova, jsem především v dílech Bohuslava Balbína

zachoval majuskule i v některých sakrálních slovech, personifikacích, názvech jezuitských kolejí, profesních domů a hodností.

11 Věcné vysvětlivky k edici

-
- ¹ Pavel STRÁNSKÝ: *Res publica Bojema*, 1. vyd., Lugduni Batavorum 1634, s. 364-367 (L1), 2. vyd., Lugduni Batavorum 1643, s. 392-394 (L2)
- ² Jan VESELSKÝ (LAETUS): *Compendium historiae universalis civilis et ecclesiasticae tam Romanae quam Protestantium...*, 1. vyd., Lugduni Batavorum 1643, s. 617-619 (L), 2. vyd., Amstelaedami 1653, s. 443-444 (A).
- ³ Jan Amos KOMENSKÝ: *Historia persecutionum ecclesiae Bohemicae*, in: *Dílo Jan Amose Komenského 9/I*, red. Věra PETRÁČKOVÁ – Martin STEINER, Praha 1989 [1668], s. 241-242.
- ⁴ Jan Amos KOMENSKÝ: *Historia persecutionum ecclesiae Bohemicae*, in: *Dílo Jan Amose Komenského 9/I*, red. Věra PETRÁČKOVÁ – Martin STEINER, Praha 1989 [1668], s. 241-242.
- ⁵ Julius SOLIMANUS: *Boemia exoriens, gentilis, Christiana, pia, bellicosa, regnans, imperans, Austriaca, Ferdinando III. Ferdinandi II. semper invicti, augusti semper, semper pii, felici filio, cum haereditariam Regni Boemiae coronam, opt[imi] max[imi] parentis favore, statuum populiq[ue] voto, paternarvm virtutum gloriosus haeres adiret, in faustae gratulationis debitiq[ue] significationem obsequii concinnata*, Praegae 1627.
- ⁶ Michael Franz Ferdinand von ALTHANN: *Imago principum Bohemiae LXI elogiis ducum, regum, interregnum adumbrata in novum patriae splendorem et Regni decus spectatum proposita*, Praegae 1673, fol. 56.
- ⁷ Bohuslav BALBÍN: *Epitome rerum Bohemicarum quam ob venerationem Christianae antiquitatis et primae in Bohemia collegialis ecclesiae honorem Boleslaviensem historiam placuit appellare*, Praegae 1677, s. 602-612, 614-622.
- ⁸ Cf. Verg. *georg.* 3, 421; Verg. *Aen.* 5, 227.
- ⁹ Srov. Thomas JORDAN (JORDANUS): *De lue nova in Moravia*, Francofurti 1580, 1583.
- ¹⁰ Zřejmě Jindřich XI. Lehnický (1539-1588).

-
- ¹¹ Srov. Stanislav PAVLOVSKÝ z Pavlovic: *Commentarius brevis et jucundus itineris Leonis, liberi baronis de Rozmítal*, Olomucii 1577.
- ¹² Srov. *Acta Sanctorum, quotquot toto orbe coluntur, vel a Catholicis scriptoribus celebrantur, mensis Ianuarii tom. II, XVI. posteriores dies complectens*, edd. Iohannes Bollandus, Godefridus Henschenius, Antverpiae 1643.
- ¹³ Srov. Jiří Barthold PONTANUS z Breitenberka: *Bohaemia pia, hoc est Historia brevis, pietatem auitam Bohemiae è miraculis, ducibus et regibus, sanctis quoque, episcopis et archiepiscopis et ex aliis ostendens, quinq[ue] libris comprehensa: accedunt insuper res quaedam gestae sub Ludovico rege hactenus non evulgata*, Francofurti 1608.
- ¹⁴ Brezan / moderni vydani
- ¹⁵ B. BALBÍN: *Miscellaneorum historicorum regni Bohemiae liber VII regalis seu de ducibus ac regibus Bohemiae*, Pragae 1687, s. 253-261.
- ¹⁶ Jan Florián HAMMERSCHMIDT:
- ¹⁷ 700-702.
- ¹⁸ Jan Florián HAMMERSCHMIDT: *Prodromus gloriae Pragenae ...*, Pragae 1723. de legationibus pp. 649-651, pp. 569 (o Roswurmowi – clementia, mansuetudo, severitas – vide historiam meam edendam), p. 614 ludi, nuptiae, zřejmě má od Balbína, nova Dodona c. iv – 798